

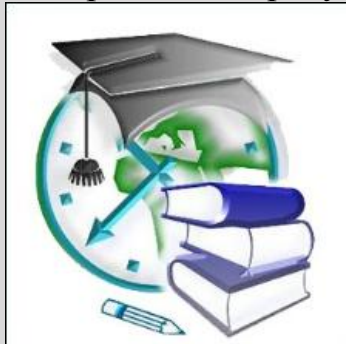
**Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут**

**Кафедра конституційного, міжнародного та
адміністративного права**

Матеріали круглого столу

**«ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В
СУЧАСНОМУ СВІТІ»**

12 березня 2014 року,

м. Івано-Франківськ

**Кафедра конституційного, міжнародного та
адміністративного права**

Матеріали круглого столу

**«ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В
СУЧАСНОМУ СВІТІ»**

12 березня 2014 року

м. Івано-Франківськ

УДК 342.95
ББК 67.9(4УКР)

Рекомендовано до друку Вченою Радою Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол від 2.06.2014 року).

Рецензенти:

Адамович Сергій Васильович заступник голови - керівник апарату Івано-Франківської обласної державної адміністрації, професор, доктор історичних наук

Книш Віталій Васильович професор кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

Права людини і громадянина в сучасному світі [текст]: матеріали круглого столу кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (авторська редакція). – Івано-Франківськ, 1214. – 104 с

© кафедра конституційного,
міжнародного та адміністративного
права, 2014

© Юридичний інститут
Прикарпатського національного
університету імені Василя
Стефаника, 2014

Зміст

Вступне слово	5
Напря́м 1. ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	7
Розвадовський В.І. Захист конституційних прав людини в умовах української незалежності	7
Грицик Р.В. Проблеми захисту та реалізації прав та свобод людини і громадянина	11
Оленин П.В. Четверте покоління прав людини	13
Остап'як М.М. Захист та реалізація прав і свобод людини і громадянина	18
Слободян О.І. Механізм захисту прав і свобод людини	19
Васильєва А.В. Розвиток четвертого покоління прав людини в Україні	21
Джавала А.Р. Сучасний стан та перспективи забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні	24
Грицан О.А. Четверте покоління прав людини та його відображення у законодавстві України	28
Обітоцький А.В. Права та свободи людини, їх захист в Україні	32
Ляхович А.В. Проблеми механізму захисту прав та свобод людини у сучасній Україні	34
Напря́м 2. ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА УМОВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	36
Петровська І.І. Реалізація прав людини в сучасному інформаційному суспільстві	36
Холєвчук М.О. Інформаційне суспільство : теорія і реальність	39
Жмудик В.М. Окремі питання інформатизації в Україні	42
Созанський С.Д. Становлення інформаційного суспільства в окремій країні як основа захисту права на інформацію	44
Бартків Н.Я. Інформаційна безпека	47
Мазепа Н.В. Поняття інформаційного суверенітету держави	50
Возняк Л.З. Інформаційна війна та її масштаби	53
Дзіняк Х.В. Поняття інформаційної культури	55
Капушак І.М. Поняття та ознаки інформаційного суспільства	57
Данюк С.І. Ознаки інформаційної культури суспільства	60
Хантіль О.В. Інформаційна культура та її формування в Україні	62
Дзіняк Г.С. Поняття інформаційної війни	64
Санагурська Н.В. Сутність інформаційної безпеки	67
Тарас В.М. Медіа-тероризм	70
Напря́м 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ	73

Пташник І.Р. Міжнародно-правовий захист прав людини	73
Тарас В.М. Вплив міжнародного права на права людини	79
Радишевська З.М. Порушення норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при застосуванні люстрації	82
Напрямок 4. ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	86
Козлов М.В. Проблема дотримання та захисту прав військовослужбовців	86
Висновки	100

Вступне слово

Становлення України як правової держави, саме питання прав людини, громадянина та їх порушення стає однією з важливих соціальних проблем. Конституція України закріплює пріоритет прав людини, тобто в Україні визнаються та гарантуються права і свободи людини та громадянина у відповідності до загальновизнаних принципів та норм міжнародного права. Все це – свідчення того, що в українському суспільстві визнаються свобода слова та політичних поглядів, свобода думки, свобода переміщення, віросповідання тощо. Проте порушення прав людини в державі є реальною проблемою: високий рівень безробіття молодих спеціалістів, бідності, стрімке зростання інфляційних процесів, недоступність для населення отримання якісних медичних послуг тощо. Це свідчить про те, що Україна ще не досягла рівня правової держави, в якій влада та політика підкоряються праву, а влада Конституції та закону є абсолютною та безперечною.

Само по собі проголошення визнання прав людини є недостатнім. Крім прийняття відповідних законів та відпрацювання механізмів їх виконання державою та її інститутами, необхідно, щоб цінність прав та свобод людини вкоренилася у свідомості суспільства та кожної особистості. Якщо людина не усвідомлює цінності свої прав, вона не зможе ані отримати, ані використати, ані захистити їх.

Знання, усвідомлення, визнання цінності прав та свобод людини і відповідна поведінка складає правову культуру особистості. Тому формування високого рівня правової культури кожного громадянина є запорукою визнання та дотримання прав людини а також становлення України як правової держави.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується якісно новим станом, який визначається як процес глобалізації - всесвітній процес, що об'єднує національні утворення в єдину світову систему. Глобалізація передбачає зближення національних правових систем, створення єдиних правових стандартів, насамперед у сфері захисту прав людини. В умовах глобального світу права, свободи, обов'язки людини і громадянина посідають основне за важливістю місце порівняно з іншими правовими явищами.

Отже в умовах розвитку державності України, як демократичної європейської країни, ключове місце належить формуванню правової системи, в якій одним з основних елементів є права людини з позицій як внутрішньодержавного, так і загальносвітового значення. У зв'язку з цим актуальною проблемою є удосконалення законодавчої бази в напрямку розвитку та становлення інституту захисту прав людини як одного з основних пріоритетів правової держави. Якою б не була держава за своєю природою, який би режим не панував - права та свободи людини, її взаємодія з державою завжди мали практичне значення, оскільки без урахування цієї взаємодії неможливо було б встановити в суспільстві порядок, необхідний для пануючої еліти або для демократично обраних представників народу.

В період ХХІ століття людство вступило в нову стадію розвитку: настала епоха інформаційного суспільства. Японський вчений Йонезі Масуда задовго до цього прорікав такий перебіг подій. Але його ідеї не мали тоді підтримки.

Та недовзі інформаційна революція сталася, внаслідок чого почалося формування інформаційного суспільства, інформаційної культури.

Сьогодні в світі йде процес формування інформаційного суспільства, а тому все більше розвиваються обчислювальні та інформаційні мережі – унікальний симбіоз комп'ютерів і комунікацій. Зростає потреба у засобах структурування, накопичення, зберігання, пошуку та передачі інформації – задоволення саме цих потреб і є метою суб'єктів інформаційної діяльності. В Україні розвиток інформаційної діяльності перебуває під впливом закордонних чинників. Поряд з безумовністю вимог відкритості інформаційного простору України для інформаційних потоків з-за кордону зрозуміло, що втрата важелів впливу на процеси у ньому може призвести до значних негативних наслідків для майбутнього країни. Саме тому надзвичайної актуальності набувають проблеми регулювання інформаційної сфери, створення відповідних умов для випереджаючого розвитку вітчизняного інформаційного виробництва. Провідним інструментом реалізації національних інтересів у такій чутливій галузі суспільних відносин, як інформаційна сфера, повинно стати право.

В сьогоденнішніх умовах важливою складовою щодо захисту прав й свобод людини є забезпечення національної безпеки та оборони в Україні. Реальна оцінка загального стану національної безпеки є підґрунтям для вироблення стратегічної державної політики і метою забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Отже, конституційні права, свободи та обов'язки є основоположними, фундаментальними правами, свободами та обов'язками людини і громадянина, що юридично виражають невід'ємну людську природу, наділені юридичним верховенством, є виразником не тільки фактичного і юридичного статусу особи в державі, суспільстві, а й ознакою його зрілості, ступеня демократичності держави.

Напрям 1 **ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Розвадовський Володимир Іванович
*завідувач кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права*

Захист конституційних прав людини в умовах української незалежності

Відповідно до вимог Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини - права і свободи людини становлять абсолютну цінність, є невід'ємні і належать кожному від народження[1]. В будь-якому суспільстві вони є важливим інститутом, за допомогою якого і регулюється правовий статус особи, встановлюються гарантії захисту і реалізації її прав і свобод. Тому їх забезпечення - одна з головніших функцій української держави.

Окрім того, слід зауважити, що центральне місце в конституціях сучасних держав відводиться правам і свободам людини і громадянина. Так, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року Конституція України, норми якої є нормами прямої дії, проголосила, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Вона ставить права людини в центр державної політики. Конституція встановлює, що держава відповідає за свою діяльність перед людиною. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Отже, для гарантування можливості користування всіма правами та свободами людини і громадянина наша держава повинна забезпечити механізм реалізації прав і свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав і основних свобод людини.

Положення у сфері дотримання прав людини в Україні є неоднаковим, у деяких сферах відзначається певний прогрес, але зберігаються серйозні проблеми. Багато положень Конвенції все ще очікують на прийняття законів в Україні. Тому, на практиці, дійсні права людини часто не відповідають європейським вимогам в цій галузі.

Розвиток та конкретизація прав і свобод нормами галузевого законодавства, відповідними законами мають свої особливості, що ґрунтуються на специфічному змісті прав і свобод, закріплених Конституцією України та Конвенцією про захист прав і основних свобод людини[1].

Закони, що приймаються з метою конкретизації прав і свобод, не можуть обмежувати останні у їх змісті. Закони мають знаходитись у повній відповідності зі змістом прав і свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, відповідати міжнародно-правовим стандартам та інтересам суверенної України як держави правової і демократичної.

Отже, можна зробити висновок про те, що Конвенція про захист прав і основних свобод людини є основою для подальшої законодавчої та іншої

нормотворчої діяльності, її норми мають особливе пріоритетне значення у правовій системі України.

За роки незалежності України принципи прав людини, закладені в законодавстві, міжнародних зобов'язаннях та Конституції України, являється лише дороговказами державного й соціального будівництва, і не стали реальними підвалинами громадянського суспільства та механізмами державного управління.

Пріоритетом для будь-якої держави має бути дотримання прав і свобод людини. У 1991 році Україна, ставши незалежно державою, зробила перший крок на шляху до ствердження демократичності, верховенства права.

Наступник кроком в цьому контексті стало прийняття 28 червня 1996 року Конституції України. Саме. другий розділ Основного Закону нашої держави присвячено правам і свободам людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Відповідно статті 22 Конституції України права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Ч. 3 ст. 22 Конституції України підкреслює, що за прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.[2].

Однак, права людини в Україні на протязі її незалежності носять декларативний характер. Загалом прав стало більше, але захищаються вони гірше.

Тому права людини в Україні виступили та продовжують виступати свого роду заручниками складних процесів державотворення, об'єктом системних політичних спекуляцій з боку практично усіх політичних сил, що в значній мірі, в суспільній свідомості, нівелювало й саму цінність прав людини. Все це і є причиною віддалення держави від людини та в цілому і громадянського суспільства.

Вважаю, що для розуміння сутності прав людини потрібно засвоїти, що людина – ціль, а не засіб [3]. В такому разі, коли ми говоримо, що людина – ціль, а не засіб, то маємо на увазі вимогу до суспільства і держави щодо охорони прав і свобод кожної людини.

Поряд з тим важливо усвідомлювати, що будучи фундаментальними, права людини разом із тим не є абсолютними вони можуть обмежуватися з метою захисту інших соціальних цінностей. Наприклад, заборона пропаганди расизму або закликів до бунту обмежують свободу слова; деякі заходи правоохоронних органів обмежують таємницю приватного життя, тощо. Важливо те, що таке втручання в сферу особистих прав не може бути свавільним й встановлюється вимогами закону. В демократичній державі умови, за яких права людини можуть бути обмежені, детально визначені в Конституції. Так у статті 64 Конституції України встановлено, що "В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути

обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 61, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції"[2].

Тобто, фундаментальний характер прав людини означає, що будь-яке втручання державної влади у реалізацію прав людини має бути чітко юридично закріпленим, відповідати положенням Конституції та бути обґрунтованим.

Однак в Україні немає практично жодного права людини, яке б не порушувалося. При цьому я маю на увазі не вчинення злочинів проти громадян з боку кримінальних осіб чи угруповань, а саме державну політику щодо забезпечення реалізації цих прав.

На мій погляд до суттєвих порушень державою прав людини в сучасних умовах слід віднести:

1. Несформованість громадянського суспільства та поставторитарні елементи в державному управлінні;

2. Вороже ставлення органів державного управління, зокрема, правоохоронних органів, які себе дискредитували 29-30 листопада 2013 року на «євромайдані» м. Києва;

3. Бідність українців є зручним об'єктом для маніпулювання з боку власників знарядь праці та капіталів;

4. Роз'єднаність різних соціально-культурних груп у суспільстві та відчуження громадян від держави;

5. Поширення "епідемії" ксенофобії, антисемітизму, расизму, дискримінації.

6. Відсутність належної експертизи законотворення і нормотворення щодо дотримання прав і свобод люди і громадянина.

В цілому потрібно підкреслити, що з метою забезпечення дотримання в державі прав і свобод людини і громадянина, потрібно, щоб на всіх рівнях влади та кожним громадянином було високо усвідомлена важливість дотримання прав і свобод людини.

Надзвичайно важливо, щоб нові проекти нормативно-правових актів, які вносяться до парламенту, а також зміни, які пропонуються внести до чинного законодавства, в жодному разі не звужували змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Так, з парламентської практики, досить часто ми стаємо свідками того, коли ставлячи за мету врегулювати окремі прогалини чи усунути суперечності на законодавчому рівні, автори, розробники, ініціатори законопроектів забувають при цьому про дотримання прав і свобод людини, що призводить до обмеження чи звуження громадян в їх правах. Така ситуація є неприпустимою, адже при цьому відбувається порушення не лише взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань, а й в першу чергу положень Конституції, які є нормами прямої дії.

Ще в 1995 році при вступі України до Ради Європи нашою державою було взято на себе зобов'язання упродовж року прийняти рамковий Закон "Про правову політику щодо захисту прав людини". Проте лише у травні 1998 р. Кабінет Міністрів України подав на розгляд Верховної Ради України проект Концепції державної правової політики захисту прав людини, який так і не було розглянуто парламентом до цього часу [4].

У той же час потрібно відзначити, що у випадку прийняття Україною зазначеного закону, правова система України в значній мірі наблизилася б до положень Загальної декларації прав людини та інших міжнародних документів в сфері прав людини.

За визначенням Вольтера: "Свобода полягає в тому, щоб залежати тільки від законів"[5]. Тому головна функція органів державної влади та правозахисників в напрямку забезпечення прав та свобод людини – це забезпечення верховенства права й справедливого судочинства. В цьому процесі надзвичайну роль грає забезпечення прямої дії Конституції України – як головного документу держави.

Конституція має перестати виконувати функцію "меню" в збанкрутілому ресторані, а бути для кожної людини щоденним практичним інструментом захисту свої прав. Чиновника потрібно навчити не вигадувати "десятий закон" і "соту інструкцію", а прямо виконувати норми Конституції [6].

Очищення судової системи від непрофесіоналів та корупціонерів, забезпечення належного громадського контролю і моніторингу діяльності судів – також одне з ключових завдань сьогодення.

В свою чергу, цих завдань неможливо досягнути без допомоги громадянського суспільства. Саме громадянське суспільство – це найкращі "ліки" від усіх "хвороб" державного управління сучасної України – зловживання владою, корупції, непрофесіоналізму[6]. Адже, наприклад, неможливо побороти корупцію в країні, в якій 80% громадян готові давати хабарі, а 85% – брати.

В той же час, сліпе "мавпування" закордонних зразків права може призвести до руйнування не досконалої, але діючої правової системи України, і, в кінцевому результаті, до порушення прав людини.

Таку ситуацію ми вже спостерігаємо на прикладі еволюції системи прав людини на Заході, де від безумовної цінності людського життя і її свободи ця система прийшла до евтаназії, легалізації наркотиків, нав'язування деструктивних та девіантних норм поведінки у суспільстві.

Потрібно брати краще з європейського права, при цьому не цуратися позитивних здобутків українських правників та напрацювань правової системи минулого. Нам є чому вчитися, але й нам є чому повчити.

В будь якому разі і багатонаціональне, полікультурне, регіоналізоване українське суспільство, і недосконала держава приречені на пошук компромісів так консенсусу: за словами Джона Рескіна, ми маємо шукати не те, що нас відділяє від інших людей, а те, що у нас з ними спільного, заради майбутнього нашої країни[6].

У підсумку слід відмітити, що саме права людини мають стати (і тільки вони можуть бути) міцним фундаментом новітньої України – її справжньою, не вдуманого національною ідеєю, – що об'єднає усіх громадян в український народ і соціум, в якому комфортно жити кожній людині, а громадяни пишатимуться своєю державою.

Список використаних джерел

1. Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини (5.11.1050), (ратифіковано Україною 1997 р.)
2. Конституція України від 28.06.1996 р. (Відомості Верховної Ради – 1996. - № 30)
3. Бортнік Руслан. Через відмову від авторитарного дискурсу – до модернізації країни. <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/12/2/6805025/raini>
4. Новіцький Марек. Лекція "Влада та особа". <http://edu.helsinki.org.ua/library/philosophy/vlada-ta-odinitsya;>
5. Осятинский Виктор. Введение в концепцию прав человека... <http://www.hro.org/editions/karta/nr12/osynsk.htm;>
6. Пронин А.А. Проблемы прав человека. Курс лекций. [http://www.hro.org/editions/pronin_1/index.htm.](http://www.hro.org/editions/pronin_1/index.htm)

Грицак Ростислав Віталійович
Студент групи ПР-24

Проблеми захисту та реалізації прав та свобод людини і громадянина

Права людини, гарантовані Конституцією та міжнародними угодами нашої країни, мають бути реалізовані. Один із засобів реалізації прав людини полягає у тому, що їх можна захистити у випадку порушення. Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. В останні роки це питання є предметом серйозного наукового аналізу. Конституційне прагнення розвивати і зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості і соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їх гарантій. Держава зобов'язана проявляти активність у забезпеченні прав людини, у створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для найповнішого використання людиною своїх прав і свобод.

Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації і захисті їх прав. Можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод і система органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи утворюють юридичний механізм захисту прав людини. Юридичний механізм захисту прав людини – це можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод .

Конституція України досить чітко визначає систему органів та посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина. Це: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, підсистема судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України.

Верховна Рада України здійснює захист прав і свобод через законодавчу діяльність шляхом визначення виключно в законах України прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків громадян; громадянства, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців і осіб без громадянства; прав корінних народів і національних меншин; основ соціального захисту; визначення правового режиму власності, правових засад і гарантій підприємництва, правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання (пп. 1-3, 6-8 ч. 1 ст. 92 Конституції).

Особливе місце у системі гарантій посідає Президент України. Він зобов'язаний сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, а обстоюючи їх, створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують додержання прав і свобод громадян на певній території.

Основною ефективною формою захисту прав і свобод є судовий захист. Потреба у судовому захисті закономірно впливає з ускладнення характеру структури економічних відносин, зростанні конфліктності і соціальних протиріч у суспільному житті.

Закон прямо не передбачає здійснення захисту прав людини Конституційним Судом, але це впливає із його завдань: гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави. Здійснюючи контроль за відповідністю. Основному Закону законів та інших правових актів. Конституційний Суд може визнати їх чи окремі їхні положення неконституційними. Такі акти втрачають чинність, а якщо їх дією було порушено конституційні права та свободи, вони фактично поновлюються.

Діяльність з посилення гарантій захисту прав і свобод людини покладено на інститут Уповноваженого з прав людини, який існує в рамках парламентаризму. Зазначена посадова особа заповнює прогалини і компенсує недоліки судових засобів захисту, парламентського та відомчого контролю за адміністративними органами.

Широкими повноваженнями щодо захисту прав і свобод людини наділена прокуратура України при виконанні функцій нагляду за додержанням і застосуванням законів. Діяльність органів прокуратури по вирішенню заяв і звернень громадян, перевірці сигналів преси та інших засобів масової інформації про порушення законності забезпечує своєчасний і кваліфікований розгляд кожного звернення, всебічну перевірку доводів заявника і прийняття на місці правильного рішення, поновлення порушених прав і законних інтересів громадян, притягнення до відповідальності винних осіб.

Забезпечення прав і свобод громадян неможливе без такого інституту, як адвокатура. Адвокат зобов'язаний здійснювати представництво, сприяти захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб за їх дорученням в усіх органах, установах, організаціях. Вказана діяльність базується на принципах верховенства права, незалежності, гуманізму, демократизму і конфіденційності.

Гарантування суб'єктивних прав людини органами внутрішніх справ проявляється у забезпеченні особистої безпеки громадян; у своєчасному запобіганні злочинам та адміністративним правопорушенням, швидкому і повному їх розкритті, охороні суспільного порядку та забезпеченні суспільної безпеки; захисті власності від протиправних посягань; наданні правової та організаційної допомоги громадянам, посадовим особам й іншим суб'єктам у здійсненні їх законних прав та інтересів.

Таким чином, можна стверджувати, що в нашій країні діє система захисту прав людини, подібна до тієї, що існує у розвинутих демократичних країнах.

Список використаних джерел

1. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: Підруч. / Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л.; За заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. — 3-тє вид., перероб.; передмова проф. В. В. Коваленка. — К.: КНТ; Ліра-К, 2011. — 532 с
2. Колодій А. М. Принципи права України. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 208 с.

Оленин Петро Валерійович
Студент групи ПР-24

Четверте покоління прав людини

Початок ХХІ ст. відзначився науковими досягненнями у сфері медицини, техніки, комп'ютерних технологій, в яких реалізувалися потенціал і бажання людини. Завдяки цьому розширилися можливості людини, які надають їй альтернативу у виборі поведінки. Це пов'язано із започаткуванням нового покоління прав людини, що є логічним процесом постійного розвитку суб'єктивних прав особи. Необхідність правового визнання форми вияву свободи особи є гарантією правомірності дій суб'єкта та спрацювання державного механізму в разі порушення його прав та інтересів людини.

Сьогодні в наукових колах вже обговорюються проблеми зародження четвертого покоління прав людини, що стосуються зміни статі, трансплантації органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатевих шлюбів, штучного запліднення, евтаназії, вільної від дитини сім'ї та незалежного від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами. Зважаючи на те, що більшість цих проблем виходить за межі норм релігії і моралі, а наука не може передбачити, як реалізація цих можливостей особи позначиться на майбутньому поколінні людей, логічно постає питання: чи не є це негласним медичним експериментом над людською істотою в межах світового процесу глобалізації? Безперечно, це неприпустимо і потребує окремого наукового дослідження у сферах медицини, права, адже ігнорування цієї проблеми може мати катастрофічні наслідки для існування людства.

Метою мого виступу є постановка проблеми навколо тенденцій розвитку прав людини, пропонування засад формування четвертого покоління прав

людини, з'ясування доцільності закріплення в правових нормах зміни статі, трансплантації органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатевих шлюбів, штучного запліднення, евтаназії, вільної від дитини сім'ї, незалежного від державного втручання життя.

Необхідність наукового дослідження, що передбачає аналіз співвідношення норм права, моралі, релігії, зумовлюється тим, що релігія і право - дві нормативні системи зі спорідненими характеристиками, які регулюють різні сторони життя суспільства та протягом тисячоліть взаємодіють у найрізноманітніших формах, а норми моралі — це суспільно встановлені, соціально допустимі або бажані правила поведінки особи в суспільстві. Крім того, гармонійне застосування норм релігії, моралі та права є гарантією встановлення позитивної поведінки особи, оскільки права людини, ураховуючи традиційні цінності суспільства, релігійні й моральні переконання, повинні бути універсальною нормою для кожного члена людського співтовариства.

У цьому аспекті звертає на себе увагу ставлення суспільства, церкви, богословської та юридичної науки до вказаних проблемних питань. Слід визнати, що на сучасному етапі існують дві протилежні тенденції: перша — це неприйняття традиційних моральних цінностей суспільства (виникнення практики проведення хірургічних операцій зі зміни статі, одностатеві шлюби, використання віртуальної реальності, передусім підлітками); друга — висунення вимог до держави щодо визнання релігійних, моральних переконань людини стосовно незалежного життя поза державним втручанням (про це свідчать судові справи про відмову від ідентифікаційних кодів, сучасних документів, протест проти негласного спостереження за людиною з боку держави, відмови від щеплення). Якщо перша тенденція під постійною увагою держави, то друга — поза полем її зору. Більшість віруючих переконана, що держава має визнати свавільне ставлення особи до своїх бажань (дозволити зміну статі, одностатеві шлюби, евтаназію), прикриваючись повагою до людини, а не обмежити державний механізм моральністю і насичувати нею правову норму для встановлення моральних тенденцій розвитку суспільства. У зв'язку з цим сучасна стратегія державного механізму із закріплення прав людини не може бути індиферентною до релігійних по-треб, адже світ наповнений релігійними конфліктами і протистояннями.

Всі засновники великих світових релігій проповідували поважне та співчутливе ставлення до людської істоти, і це є найкращим переконливим аргументом на користь релігійних свобод. Тому звернімося до релігійної норми та богословської думки стосовно зміни статі, трансплантації органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатевих шлюбів, штучного запліднення, евтаназії, вільної від дитини сім'ї. В «Основах соціальної концепції Русської Православної Церкви» вказується, що розвиток медико-генетичних методів діагностики та лікування може сприяти запобіганню хворобам і полегшенню страждань багатьох людей. Проте важливо пам'ятати, що генетичні порушення часто стають наслідком забуття етичних основ, підсумком розпусного способу життя, у результаті якого страждають і нащадки. Наприклад, генна терапія статевих клітин є вкрай

небезпечною, адже пов'язана зі зміною генома (сукупності спадкових особливостей) у кількох поколіннях, що може спричинити непередбачувані наслідки у вигляді нових мутацій і дестабілізації рівноваги між людською спільнотою і навколишнім середовищем. Проаналізувавши цю концепцію, можна визначити ставлення Церкви до права: право є людським винаходом, конструкцією, яку створює суспільство для власної вигоди, для вирішення завдань, визначених ним самим. Якщо право співвідноситься з Божою правдою, то воно стоїть на варті свободи: «Де Дух Господень — там свобода».

Юридична наука також вказує, що для формування права необхідна наявність ядра моральності у структурі правовідносин. І. Покровський зазначав, що ставиться на нове підґрунтя охорона прав особи, отримує визнання право на індивідуальність, право на захист конкретних особливостей людської особистості. За словами С. Алексеєва, права людини виявилися саме тим соціальним началом, яке покликане визначити високий правовий статус індивіда, автономної особистості, що не поступається положенням державі як суверену — носієві політичної влади.

Отже, розвиток прав людини зумовлений духовними, моральними потребами особи, які ґрунтуються на її індивідуальності. Тому формувати нове покоління прав людини необхідно в напрямі визнання високого статусу особи, що наділена найвищою цінністю — свободою.

Свобода людини є складною категорією, яку норма права лише констатує. Це пояснюється тим, що свобода як уявлення виникла раніше за правову норму, вона є основною категорією моральної і релігійної норм, які є первинними (за своїм виникненням) щодо норм права. При цьому право — це тільки констатація і закріплення можливостей особи, релігійні та моральні переконання — це внутрішня сторона поведінки особи, що виявляється у мотиві, меті дії суб'єкта. Тому при розробленні нового покоління прав людини можна запропонувати зближення норм права і норм моралі, релігії, оскільки мораль є головною рушійною силою всього розвитку суспільства.

На підставі викладеного можна запропонувати такі засади формування четвертого покоління прав людини: визнання високого статусу особи; прагнення єдності норм права, моралі, релігії при визначенні поведінки як правової; визнання права на індивідуальність особи, що включає повагу до особливих потреб людини, які надають їй можливість бути несхожою на інших; установлення суверенності людини щодо держави. Це дає змогу особі реалізовувати свої ідеї, погляди, потреби незалежно від інших суб'єктів, але в межах існування єдиного правового поля. Тобто четверте покоління прав людини ґрунтується на незалежному й альтернативному виборі форми правомірної поведінки та пов'язане з визначенням автономії особи.

Р. Кравченко зазначає, що термін «особиста автономія» припускає єдність відносного й абсолютного. Особиста автономія інтерпретується як співвідношення факторів незалежності та залежності. Вона включає соціальний, культурний і антропологічний вимір, інтегрує їх в вигляді багатовимірної цілісності, в якій органічно взаємодіють фактори негативної та позитивної свободи, творчості й само-творчості. Він стверджує, що в такому розумінні особиста автономія виражає цілісність особи як суспільно-

індивідуального суб'єкта історії, що конструє водночас і світ повсякденності, і світ великого соціуму. На думку науковця, у своїй конкретності особиста автономія дозволяє індивідові визначати напрям свого саморозвитку, обирати свій особливий життєвий шлях. Із позиції Ю. Габермаса автономія є нормативним ідеалом, нормативно бажаною можливістю у рамках загальних структур соціальної інтеракції. Автономія — не щось дане особі від природи і не логічна передумова або емпірична попередня умова демократії. Це можливість, закладена в соціальних відносинах, за умови, що останні розглядаються в аспекті здатності особи до рефлексії над собою. Наслідком розвитку основних інтерактивних здібностей є здатність до автономії. На думку Ю. Габермаса, ідея автономії полягає в тому, що людські істоти діють як вільні суб'єкти лише настільки, наскільки вони підкоряються тим законам, які собі диктують відповідно до поглядів, набутих інтересу суб'єктивно.

На нашу думку, автономність людини — це суверенна, особиста сфера людини, яка дає їй змогу незалежного волевиявлення, самовизначення, що ґрунтується на альтернативному виборі норм моралі, релігії, права, і має бути гарантовано захищена від втручання інших суб'єктів, зокрема держави. Прикладом реалізації автономності особи є такий судовий прецедент: у листопаді 2008 р. лікарі оголосили, що без пересадки серця 13-річній Х. Джонс залишається жити півроку. Проте вона відмовилася від трансплантації, обґрунтувавши своє рішення тим, що краще «померти з гідністю в оточенні рідних і друзів». Батьки її намір підтримали. Медики намагалися оскаржити це рішення, але Високий суд Великої Британії визнав, що діти віку Х. Джонс можуть приймати рішення про відмову від лікування. Однак 21 липня 2009 р. британка змінила своє рішення і записалася в лист очікування донорського органу. Уже через тиждень вона отримала нове серце. «Я пам'ятаю, що хотіла померти, — сказала вона. — Але вважаю, що кожен має право змінити своє рішення».

Автономність особи виявляється в її поведінці, яка може бути правомірною, неправомірною, юридично нейтральною. Тому при реалізації автономності особи особливу роль відіграють норми права, що є «робочим інструментом», за допомогою якого забезпечується свобода людини і переборюється соціальний антипод права — свавілля й беззаконня — шляхом визначення правомірності дій суб'єкта і встановлення межі дій особи як суверена. Межі автономності особи можуть бути: фактичними (зміст можливостей незалежного волевиявлення) і юридичними (особа не може втручатись у права й інтереси інших суб'єктів права, порушувати закон, вчиняти аморальні дії). Для систематизації правовідносин і безпеки суспільства поняття «автономність особи», межі її здійснення необхідно детально дослідити в юридичній науці з метою закріплення цих визначень у законодавстві України.

Визнання за особою автономності дає змогу суб'єктові реалізувати права з урахуванням права на індивідуальність, що включає унікальність, неповторність, самобутність, духовність особи. Індивідуальність — це особливості характеру та психічного складу, що відрізняють одного індивіда від іншого; окрема особа, індивід. Унікаум — єдиний у своєму роді,

неповторний. Самобутній — своєрідний, не схожий на інших, який йде своїм шляхом, самостійний у своєму розвитку. Такий підхід максимально наближує право до особи з визнанням її високого статусу — Людини.

Окремим питанням, яке логічно випливає з характеристики автономності особи, є перелік прав, які можуть належати до четвертого покоління прав людини. Якщо включити до цього переліку зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, то також необхідно визначити, чи будуть вони за своїм ознаками збігатися з правомірною поведінкою. Для з'ясування розглянемо ознаки правомірної поведінки та їх співвідношення з вказаними можливостями. Чи можна зазначені дії суб'єкта визнати такими, що: мають соціальне значення як соціальнокорисна поведінка; мають вольовий характер; спричиняють правові наслідки; спрямовані на гармонійну організацію суспільного життя, стійкість правопорядку; задовольняють інтереси суб'єктів права; мають універсальний характер; удосконалюють особу. З одного боку, вони частково співвідносяться з викладеними ознаками, з другого — важко визнати, що одностатеві шлюби мають універсальний характер; сім'я, вільна від дитини, спрямована на гармонійну організацію суспільного життя; зміна статі вдосконалює особу; використання віртуальної реальності має правові наслідки; клонування людини або евтаназія є соціально корисною поведінкою, яка співвідноситься з особливою слов'янською мораллю.

Отже, на основі цього аналізу можна запропонувати визнати правомірною поведінкою: штучне запліднення, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами (у межах автономності особи), трансплантацію органів (на засадах законності, справедливості, моральності, добровільності); юридично нейтральною поведінкою: сім'ю, вільну від дитини, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, зміну статі; неправомірною поведінкою: клонування й евтаназію.

Якщо ж всі вказані права будуть визнані правомірними, це може призвести до: пропаганди такої поведінки в суспільстві (оскільки спрацює психологічна властивість людини: якщо це вже не заборонено, то слід спробувати, або на цьому можна заробляти великі гроші); звуження значення держави як організації суспільства; втрати моральних особливостей слов'янської цивілізації як окремого своєрідного світового явища; законодавчого закріплення розриву між релігійною, моральною і правовою нормами, що може спричинити правовий нігілізм. Крім того, ця група прав є єдиною за походженням, оскільки впливає із права на життя, яке за своїм змістом ще повністю не визначене. Тому втручання людини в право на життя за вказаними можливостями без достатніх досліджень у сфері генетики, психології, етики може мати негативні наслідки для існування людства. Такі можливості ще передчасно закріплювати у правовій нормі.

Отже, четверте покоління прав людини — це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, що ґрунтується на автономії в межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії. Але варто

уникати закріплення нових медичних досягнень у правовій нормі до повного з'ясування наслідків такого втручання в організм людини.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 520с.
2. Аврамова О., Жидкова О. «Четверте покоління прав людини: постановка проблеми».
3. Роман Трайтурак «Права людини четвертого покоління: за і проти».

Остап'як Микола Михайлович

Студент групи ПР-24

Захист та реалізація прав та свобод людини і громадянина

Основним показником розвинутої громадянського суспільства є ступінь забезпеченості реалізації прав людини, які визнані загальнолюдською цінністю [1, с.3]. Важливі засади громадянського суспільства в українській державі втілюються дуже повільно, а подекуди і взагалі гальмуються. Це все обумовлено тим, що наша країна ще тільки розвивається, як самостійна і демократична держава.

В першу чергу, діяльність державних органів повинні враховувати інтереси і потреби конкретної особи, а діяльність усіх органів повинна бути спрямована на інтереси громадян та осіб які тут проживають, а не на інтереси державних органів які очолюють чиновники. Чиновники, часто зловживають своїм становищем порушуючи при цьому права та інтереси населення. Ще одним чинником, який стримує захист прав та свобод людини є корупція, яка і найчастіше користується популярністю у тих таки чиновників. Запобігти цьому, можна було б створення незалежного органу контролю, який б реально діяв, а не приховував ознаки корупції. Можливо, при вступі в ЄС такий орган буде, адже органи ЄС ведуть контроль за такими проблемами на міжнародному рівні за міжнародними стандартами і сховатися від покарання буде майже неможливо.

Наступне, це освіта. Більшість населення навіть і не здогадується якими способами можна захистити свої права і які права вони мають. В Україні немає свідомого правового суспільства. Можливо це зумовлено історично, адже під час становлення державності, українці не вмili і не жили в умовах справедливості та свободи. Одним із його проявів є ігнорування суб'єктивних прав і законних інтересів конкретних суб'єктів правовідносин, окремих особистостей, цілих спільнот, народу, націй, де право не належить до першорядних цінностей, де воно втратило чи не остаточно свій гуманістичний сенс [2, с. 65]. Така собі советська бацила, яка ще доживає у свідомості частинки населення. Хоча, з розвитком останніх подій, ігнорування та незнання деяких законів поступово зникає. Способом подолання цього, можна використовувати ЗМІ, які об'єктивно висвітлювали правову інформацію, та у

своїх звернень до населення використовували досвід європейських країн, які чітко розділяють і показують проблеми та можливості прав індивіда, його незалежність від впливу держави та захищеності за допомогою реального діючого механізму прав і свобод людини. Ще Алексєєв писав, що для того, щоб жити в праві, необхідно, щоб це право жило в нас.

Ще одна негативна риса, щодо реалізації прав і свобод людини, є тотальне копіювання деяких законів законодавства інших країн. Так, в деяких аспектах це плюси, брати приклад з розвинутих і демократичних держав та вкладати їх у правову систему України. Але, бажання політиків без змін перенести права та свободи із світової скарбниці на національним ґрунт є негативним. Набір прав людини не можна автоматично перенести із світової скарбниці цінностей в правову систему України без врахування специфіки, національного менталітету, свідомості українців. Крім того, нормативні акти, прийняті парламентом, повинні бути пронизані шаную до громадянина, справедливого ставлення до нього, тобто принцип гуманізму повинен бути присутній в усій сфері законодавства держави.

Список використаних джерел

1. Філик Н. В. Державно-правові засади громадянського суспільства: автореф. дис. На здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Н. В. Філик. – К., 2004. – 19 с.

2. Тодика Ю. Роль Конституції України в становленні громадянського суспільства // Вісник Академії правових наук. - 1999. - № 2.

Слободян Ольга Ігорівна
Студент групи ІП-24

Механізм захисту прав і свобод людини

Механізм соціально-правового захисту відображає права та свободи особи як вищу цінність, рівень соціальної справедливості у суспільстві, ступінь гарантованості прав та свобод особи, здійснення суспільного порядку та безпеки.

У разі порушення прав та свобод, людина може його захистити. Захист таких прав належить до компетенції таких органів як прокуратура, судові органи, Уповноважений верховної Ради України, а також інші владні органи. Слід додати, що в Україні інтенсивно розвиваються численні неурядові організації, які активно займаються проблемами прав людини. Як правило, ці неурядові організації здійснюють захисну функцію в справах, де державні органи або порушують ці права або ухиляються щодо їх захисту.

Усі державні органи повинні забезпечувати захист та реалізацію прав та свобод всіх осіб. Існують правоохоронні органи, де саме ця функція є визначальною метою діяльності. Найважливішим правоохоронним органом держави є суд, який від імені держави вирішує спори, ґрунтуючись на законах

та Конституції в яких визначено непорушність прав та свобод громадянина і людини.

Основним правом захисту є судовий. Відповідно до Конституції це право не може бути обмежене ні в воєнний ні в надзвичайний стан.

З розвитком держави судовий захист удосконалюється. Так, людина має гарантоване державою право на оскарження в суді загальної юрисдикції рішення, діяння будь-якого органу місцевого самоврядування, державної влади чи посадових осіб, тобто до осіб які порушують їхнє право або перешкоджають здійсненню.

Сьогодні, згідно з Конституцією України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Це означає, з одного боку, що особа може звернутися до суду задля вирішення будь-якого питання, якщо вона вважає, що хто-небудь порушив її права або перешкодив їх здійснити чи задовольнити свої інтереси, а з іншого - що особа може для вирішення такого питання звернутися безпосередньо до суду, мінаючи усі позасудові процедури.

Функцію парламентського контролю за додержанням в Україні прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або - як ще називають цю особу – омбудсман. Головними функціями українського омбудсмана є розгляд звернень, заяв і скарг громадян України, іноземців, осіб без громадянства та їхніх представників з приводу порушення їхніх прав і свобод, а також вжиття заходів щодо усунення таких порушень.

Варто згадати про державний орган – прокуратуру. Це система органів, визначальним завданням яких є захист прав людини.

Прокуратура у визначених законом випадках представляє в суді інтереси громадянина (мова йде про розгляд у суді цивільних справ. Підставою для такого представництва є неспроможність громадянина через фізичний чи матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження.

Прокуратура здійснює нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Не менш важливою функцією, закріпленою у Законі "Про прокуратуру", є здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законів в Україні.

Не зважаючи на існування такої значної кількості органів, які спрямовані на захист прав та свобод людини, на сьогоднішній день не видається можливим надати позитивну оцінку українському механізму захисту. Більшість органів виконує правозахисну функцію лише декларативно та спрямовує свою діяльність далеко не на захист прав людини.

Однак для будь-якої людини все ж існує ефективний спосіб захисту її прав. Йдеться про Європейський суд з прав людини. За свою більш як 60-літню діяльність (в Україні діє з 11 вересня 1997р.) він зарекомендував себе як достатньо ефективний правозахисний орган. Проте і такий спосіб захисту містить певні недоліки.

Перш за все даний спосіб захисту можна використати лише після вичерпання усіх національних способів захисту. Окрім того, такий захист, як і

національний є надзвичайно довготривалим. Розгляд справ як правило триває від 2-5 років, що, безумовно, є негативним.

Отже, на сьогоднішній день функціонує надзвичайно велика кількість органів, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод людини. Однак, навіть у всій своїй сукупності вони не забезпечують достатній захист прав людини, тому можна констатувати, що сучасний механізм правового захисту потребує вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Закон України про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини і громадянина від 17.07.1997

2. Захист прав і свобод людини [Електронний ресурс] – режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=11&iar_id=306&as=2

3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 23.07.1996. - № 30 С. 141.

Васильєва Ангеліна Віталіївна
Студент групи ПР-25

Розвиток четвертого покоління прав людини в Україні

Законодавство найрозвинутіших країн світу намагаються вдосконалювати з тими темпами, з якими розвивається суспільство. Проте чи можна ввести в правову систему перелік прав четвертого покоління прав людини, таких як зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами? Адже багато з них порушують основи суспільної, моральної та релігійної етики.

Кажучи про нормативне регулювання народження людини, її життя в суспільстві і вмирання людини, варто відзначити, що юридичну регламентацію отримали два перші елементи людського життя — народження і життя, а ось такий невід'ємний елемент людського життя, як власне його припинення (смерть), законодавчо всесторонньо в Україні не врегульовано. Людина має право найповніше розпоряджатися своїм життям, що виходить з широкого кола прав і свобод, прямо і побічно закріплених в статтях Конституції України, а також в інших нормативних актах, які надають вибір можливих благ, видів діяльності, умов життя і так далі. Але все це різноманіття, яким насичена “правова турбота про людину”, не передбачає “фінального права” — припинити своє життя так, як людина вважає потрібним.

Основний закон держави надає людині можливість безболісно знаходитися в багатьох ситуаціях, які в принципі можуть протягом всього людського життя і не стати актуальними для окремого індивідуума. Але нічого не говорить про право людини гідно померти. Право не може заборонити

померти, оскільки в результаті порушення такої заборони нема кого притягати до відповідальності. Сучасне законодавство в Україні вмирати і не забороняє (не можна заборонити самогубство). Воно забороняє людині добровільно помирати за допомогою другої особи (ст. 281 ЦК України). А оскільки можливість настання такої ситуації, при якій людина втрачає самостійність, не виключена в житті будь кого, то фактично на сьогоднішній день в Україні існує заборона на смерть за ініціативою хворої людини. У такому разі право на життя перетворюється на обов'язок жити.

Як стверджує Середя О. така позиція держави не є проявом логічного і послідовного закріплення прав людини. Це створює певну прогалину в законодавстві, наслідком існування якої є дискомфорт в першу чергу громадян і людей, що знаходяться на території нашої держави. Співність і складність законодавчого закріплення права людини на смерть безумовні. Проте замовчування, “відсікання” навіть далеких перспектив нормативного врегулювання цього питання не може свідчити про розвиток юридичної теорії і практики в Україні, тим більше за умови існування певного досвіду врегулювання подібного питання в країнах Європи і Америки.

Чому необхідно на законодавчому рівні закріпити природне право людини на смерть? Тому що за кожною людиною окремо залишається право реалізовувати або не реалізовувати право на смерть. Особа, яка кардинально проти цього, не бачить в цьому сенсу, вважає гріхом або ніколи не потрапляла в подібну ситуацію — ніколи не скористається ним. Не закріплюючи положення про право на смерть, держава тим самим порушує права тих людей, для яких це актуально і які мають повне право вирішувати, будучи дієздатними, не тільки за кого голосувати на виборах, але і як і коли їм припинити своє життя. [1]

З іншого боку, Федюк Л.В. зауважує, що в Україні легалізувати евтаназію було б невірним кроком. На сьогоднішній день надання їй правомірного характеру тягне за собою ряд негативних наслідків. В умовах нашої держави при бідності медицини вона може перетворитись у засіб умертвіння одиноких престарілих, інвалідів, хворих на рак та СНІД, на утримання і лікування яких не вистачає коштів. Медикам не потрібно буде ламати голову, як полегшити страждання хворого медикаментами, психологічними та іншими засобами, а вченим-біологам та генетикам — винаходити нові засоби боротьби з раком, СНІДом та іншими життєнебезпечними хворобами. Крім того, в хворих у критичному стані розвиваються всякого роду депресії, які виражаються в невір'ї у сприятливий наслідок і самі по собі можуть ініціювати прохання хворого про смерть як швидке позбавлення від страждання [2].

Вважаємо, що з такою думкою неможливо не погодитись. Насамперед, рішення про евтаназію, попри те, що робиться особою усвідомлено, однак може бути здійснено поспішно та незважено. Слід погодитись з авторами, які стверджують, що в стані хвороби практично не уникнути пороків волі, наприклад, помилки, примусового волевиявлення внаслідок насильства, погрози, шантажу, умовлянь тощо. По-друге, закріплення нормами права можливості евтаназії безпосередньо вплине на суспільну свідомість, оскільки з погляду суспільної моралі усе узаконене вважається таким, що заохочується

державою [3]. По-третє, узаконення евтаназії може вплинути на можливість зловживань з боку медичного персоналу чи інших осіб і призведе до криміналізації медицини. Наприклад, у Нідерландах, в яких легалізована евтаназія не зняла, а навпаки загострила проблему «гарно задокументованих загадкових смертей». По-четверте, це можливість лікарської помилки в прогнозі стану хворого. Окрім цього, у міжнародному кодексі медичної етики закладено обов'язок збереження людського життя. А це означає, що лікар повинен використовувати усі можливі засоби для підтримання життя хворого аж до його смерті [4].

В Україні напрацьоване також відповідне правове забезпечення, котре регулює практику забору необхідних органів у померлих людей. На території України діє система «презупції незгоди», а правові аспекти взаємозв'язку донора та реципієнта в Україні регулюються Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», в котрому, зокрема, зазначається (ст. 12), що живим донором може виступати повнолітня особа за наявності родинних стосунків з реципієнтом: «Взяття гомотрансплантата (за винятком анатомічних матеріалів, здатних до регенерації) у живого донора допускається у випадках, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є близькими родичами (батько, мати, син, дочка, дід, баба, онук, онука, брат, сестра, дядько, тітка, племінник, племінниця)». З метою убезпечення комерціалізації трансплантології законом виключається можливість продажу органів, це може бути лише дарунок (цим мотивований дозвіл живого донорства лише за умови кровної спорідненості).

Право на корекцію (зміну) статі в Україні врегульовано. Так ст. 51 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» встановлює, що на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються Міністерством охорони здоров'я України, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в акредитованих закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності. Особі, якій було здійснено зміну статевої належності, видається медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішується питання про відповідні зміни в її правовому статусі. Також було видано ряд підзаконних актів, які детальніше регулюють порядок реалізації цього права людини четвертого покоління. Та це не означає, що порядок реалізації вже чітко визначений.

Виходячи із необхідності правового урегулювання питання клонування людини, Верховною Радою було в цілому прийнято розроблений Міністерством охорони здоров'я Проект Закону «Про заборону репродуктивного клонування». Даний Закон запровадив заборону репродуктивного клонування людини в Україні. Таке клонування передбачає, що індивід, який народився у результаті клонування повинен отримати ім'я, громадянські права, освіту, виховання, тобто все те, що отримують інші повнозначні громадяни держави.

Закон передбачає введення заборони лише на репродуктивне клонування і не стосується терапевтичного клонування, яке залишається предметом подальших наукових і громадських дискусій із наступним визначенням його правового статусу. Терапевтичне клонування людини передбачає, що розвиток

ембріона закінчується через 14 днів, використовується для отримання стовбурних клітин з ембріону. Окрім того, даним законом забороняється ввезення на територію України та вивезення з її території клонованих ембріонів людини.

Прийняття Закону України “Про заборону репродуктивного клонування людини” дозволить захистити суспільство від можливих негативних наслідків здійснення репродуктивного клонування людини, зменшить ризики негативних соціальних наслідків від використання новітніх біотехнологій, підвищить біологічну безпеку України.

Таким чином, українське законодавство досить широко закріплює існуючі права людини, враховуючи правовий досвід інших країн. Адже людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Проте законодавець має враховувати всі «за» і «проти», закріплюючи на законодавчому рівні такі права, держава визнає дану поведінку як належну. І це може призвести до пропаганди такої поведінки в суспільстві.

Список використаних джерел

Середа О.О. Щодо питання природності природних прав людини: Теоретичний аспект Матеріали II Всеукраїнської науково практичної конференції 17 -18.04.2008

Федюк Л. Право на життя у цивільному законодавстві // Право України. – 2004. - №9. – С. 107-109.

Миронова Г. Етичні засади права людини на життя // Право України. – 2005. - №9. – С. 19-22.

Стефанчук Р. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи // Юридична Україна. – 2004. - №7. – С. 44-49.

Джавала Андрій Романович
Студент групи ПР-22

Сучасний стан та перспективи забезпечення основних прав та свобод людини і громадянина в Україні

Для України питання основних прав та свобод людини і громадянина нині набуває надзвичайної актуальності. Виявлення з перших кроків самостійного державного будівництва бажання посісти гідне місце у світовому та європейському співтовариствах означає для України необхідність приведення свого законодавства у відповідність з міжнародними, а у географічному вимірі – європейськими стандартами прав людини.

У статті 27 Конституції України зазначено, що кожна людини має невід'ємне право на життя. Право на життя – найголовніше з усього комплексу прав людини. Цінність людського життя не йде у жодне порівняння з іншими

цінностями. Обов'язок держави – захистити життя людини. Саме тому, виникає логічне запитання, – чи справляється держава Україна з цим своїм конституційним обов'язком? Ні, не справляється, – зазначає В. Сіренко, доктор юридичних наук, і ми повністю підтримуємо його думку. Тому що, вбивають скрізь: на аеродромах, у під'їздах, на вулицях серед білого дня, у власних квартирах, у залі суду [4, с. 22]. І це прикро констатувати, оскільки такі основоположні права людини як життя, здоров'я є недоторканими, вони становлять невід'ємну складову кожної люди, а також виступають найвищою соціальною цінністю, і саме тому, повинні знаходитись під охороною. Відповідно, посягання чи позбавлення таких прав є категорично неможливим і у разі порушення встановлюється юридична відповідальність, що строго здійснюється у відповідності до норм чинного законодавства.

На нашу думку, визнання державою основних прав і свобод людини та громадянина шляхом закріплення їх у Конституції України та інших законодавчих актах є першим і необхідним кроком до їх утвердження та реалізації. Також держава має докладати всіх можливих зусиль для гарантування й захисту прав людини, що визначає головний напрямок гуманізації держави, її основні гуманітарні характеристики. Згідно з приписами Конституції України визнання людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека (найвищі соціальні цінності) повинні визначати зміст і спрямованість діяльності української держави, а їх утвердження та забезпечення повинні розглядатися як головний обов'язок держави.

Ми вважаємо, що саме ця загальновизнана норма в Основному Законі України і виступає тим стержнем, тією основою, що повинна здійснюватись і охоронятись як на загальнодержавному, так, і на міжнародному рівні, оскільки усі ми рівні у своїй гідності та правах незалежно від будь-яких переконань, кольору шкіри, чи місця перебування.

Щодо держави, то вона скасувала смертну кару за умисне вбивство, платить мізерну (за мірками вартості життя) зарплату співробітникам правоохоронних органів, не має коштів на цілковите забезпечення цих органів необхідним комплектуванням. Корумпованість цих органів зросла до випадків участі їхніх співробітників у злочинних угрупованнях. Причин цього чимало, але головна – держава Україна бідна. Бідна матеріально, технічно, культурно, патріотично, ідеологічно, бідна на розум своїх керівників з їхнім, так званим «жадібним» прагненням до власного та сімейного збагачення, а не доброботу людей своєї держави.

Саме тому, на нашу думку, проголошена в Конституції України теза «Кожна людина має невід'ємне право на життя» – порожня декларація, державою практично не забезпечена, а навпаки – держава своєю своєю бездіяльністю, неспроможністю заохочує здійснення криміналу. І тим вона сприяє позбавленню життя правослужняних громадян. Скасування смертної кари за умисне вбивство коштувало життя багатьом тисячам громадян України. А неспроможність правоохоронних органів приїхати вчасно на місце злочину, глибоко, на рівні сучасної криміналістики провести розслідування, власне, через що дала змогу скільком злочинцям уникнути заслуженого покарання, а

людям коштувала життя [4, с. 22-23]. Ми вважаємо, що вищезазначені, та інші причини дають нам змогу з впевненістю сказати, що на даному етапі права та свободи людини в Україні реалізуються на достатньо низькому рівні, і хотілось б вірити, що все ще зміниться на краще, і люди зможуть почувати себе безпечніше будь-де і будь-коли.

Хотілось б приділити певну увагу на сучасному етапі саме забезпеченню захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні, що є достатньо важливим елементом у реалізації прав людини.

Внаслідок політичного протистояння ситуація з правами та свободами людини в Україні погіршилась. Про це заявляють правозахисні організації, які представляють щорічну доповідь «Права людини в Україні – 2012» [3]. Єдина зміна на краще, яку фіксують правозахисники, – це те, що в Україні повною мірою реалізовано свободу зібрань. Період політичного протистояння, який закінчився повномасштабною політичною кризою, не сприяв захисту прав людини. Як констатують правозахисники, політичне протистояння вкрай негативно позначилось на незалежності судової влади. Посилилось рейдерство, а право власності виявилось незахищеним. Зріс адміністративний тиск, поменшало свободи слова та прав журналістів, особливо в регіонах, почастішали випадки насильства та расовому та етнічному ґрунті.

Взагалі рівень агресії та насильства в українському суспільстві зріс на сучасному етапі до нереальних показників, зазначають правозахисники, пов'язуючи це знову-таки з жорстокістю політичних баталій. Особливо катастрофічна ситуація в правоохоронних органах, де актуальною залишається проблема катувань. На сьогоднішній день склалась така неприємна ситуація, що міліція є більш репресивним органом, ніж органом, який захищає права і свободи. У перші години затримання громадянин фактично є беззахисним перед міліціонером. Будь-який міліціонер може зробити з цією людиною все, що завгодно. Такі речі повинні строго контролюватись і недопускатись органами міліції, оскільки це особи, головним обов'язком яких є охорона та захист прав своїх громадян, а не допускання здійснювати ними таких посягань. Тому, на наше глибоке покарання тихих осіб потрібно судити по всій строгості норм чинного законодавства.

Актуальна також проблема – стеження силових структур держави за її громадянами та інші втручання в приватне життя. Поширене порушення, а саме втручання в спілкування людей, яке відбувається за допомогою різних технічних та електронних засобів, листування, які виникають у результаті значних масштабів перехоплення повідомлень (телефони, електронна пошта, контроль трафіку в реальному часі). Саме тому відповідного Закону, що регламентував би такі заходи, на жаль, на сьогоднішній день не спостерігається [3].

Ми вважаємо, щоб не допустити порушень прав людини з боку державних органів необхідно посилити контроль за діяльністю міліції та інших органів виконавчої влади за допомогою таких органів, як служби безпеки України, Департаменту внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ України, прокуратури, але повністю це не вирішить даного питання, оскільки в діяльності цих органів також є порушення прав людини, які, на жаль,

приховуються від громадськості. Слід встановити повну взаємодію та взаємодопомогу всіх органів державної влади, щоб не було узурпації жодної з гілок влади.

При всій складності даної проблеми, щодо реалізації прав та свобод, необхідно робити певні кроки, які допоможуть людині захистити свої права, а саме:

встановлювати відеоспостереження в приміщеннях прийому громадян в органах внутрішніх справ, щоб не допускати порушення прав людини з боку працівників міліції;

створити належні умови для того, щоб громадяни, які мають бажання висловити свої думки, написати заяву, надати клопотання або скарги на дії правоохоронних органів, не боялися здійснювати надані їм можливості, через те, що в майбутньому до них можуть бути застосовані будь-які тортури з боку державних органів та їх посадових осіб, шляхом конфіденційності (таємності) інформації та не розголошення відомостей про особу;

реформувати судову гілку влади, шляхом розширення штату кваліфікованих та професійних суддів, які б щороку підтверджували свою кваліфікацію, а також посилити нагляд за законністю прийнятих в судовому порядку рішень та ухвал суду [2, с. 182-185; 1, с. 54].

Ми вважаємо, що будь-яке право людини має бути чітко визначене і розмежоване, насамперед, воно має бути таким, щоб конкретна людина чи група людей мали змогу на практиці звернутися до цього права, щоб були установи, до яких можна було б звернутися зі скаргою на порушення цього права, тобто необхідним є передбачення механізму узгодження цього права з існуючими правами людини та впровадження їхнього захисту.

Отже, слід обов'язково запам'ятати, що надзвичайно важливою нормою, щодо поняття утвердження та гарантування прав і свобод людини та громадянина відповідно до Основного Закону є стаття 3, що передбачає життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку людини найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини та громадянина – головним обов'язком держави.

Тому, реальне гарантування прав та свобод людей в Україні можливе лише у результаті дотримання ряду умов:

йдеться про націоналізацію базових галузей промисловості, землю, надра, як загальнонародної власності, здатної забезпечити гідний життєвий рівень усіх соціальних прошарків населення України;

держави маючи у своєму розпорядженні не лише податки, а й увесь прибуток від найголовніших галузей народного господарства, матиме змогу проводити соціальну політику в інтересах абсолютної більшості громадян України;

зростання купівельної спроможності населення стане найсильнішим стимулом для розвитку промисловості, всіх сфер господарського життя. Саме в цьому закладено джерело відродження колишньої слави України, подолання кризи, повороту реформ до потреб людини;

держави, маючи у своєму розпорядженні величезні матеріальні ресурси, буде здатна знизити плату за комунальні послуги, електроенергію, підвищити

пенсії, зарплати, стипендії, військово забезпечення не нижче від прожиткового мінімуму, забезпечити доступність цін кожній людині, зокрема, на основні харчові продукти і ліки, навчити дітей, лікувати хворих, розвивати науку і культуру [4, с. 28].

Необхідно зазначити, що у разі дотримання і спрямування тих та багатьох інших умов у правильне русло, дадуть змогу виходу Україні на якісно новий рівень соціального, політичного, економічного розвитку, щоб забезпечити стабільність, могутність та процвітання нашої держави не тільки на внутрішній, але й, безперечно, одним із пріоритетних завдань є постати якісно сильною, а також надзвичайно важливо на сучасному етапі – цілісною країною на міжнародній арені.

Отже, роблячи висновок, щодо сучасного стану та перспектив забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні, варто підкреслити те, що вони, хоча і закріплені Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, належним чином не реалізуються, а у багатьох випадках порушуються. Внаслідок цього ми маємо високий рівень злочинності та корупції, а також низький рівень законності і правопорядку в державі. Це означає, потрібен певний час для того, щоб суспільні відносини стали моральними, відповідали вимогам етики і, поряд з тим, вимогам закону. Повинен існувати комплекс правових гарантій прав і свобод громадян, тобто створення можливості, за якої стала б реальною реалізація кожною людиною і громадянином своїх конституційних прав та обов'язків.

Список використаних джерел

Онiщенко Н.М. Захист прав і свобод людини в Україні / Н. Онiщенко // Право України. – 2009. – №4. – 54 с.

Онiщук М.В. Захист прав людини і громадянина в Україні: стан, проблеми і перспективи / Онiщук М.В. // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – №11-12. – 182-185 с.

Права людини в Україні 2012. //Доповіді правозахисних організацій// – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.9>. – Заголовок з екрану.

Сіренко В.Ф. Сучасний стан реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні / В.Сіренко // Право України . – 2009. – №4. – 22-28 с.

Грицан Ольга Анатоліївна

доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права

Четверте покоління прав людини та його відображення у законодавстві України

Невід'ємною ознакою сучасної цивілізації є перманентна боротьба за визнання та гарантування прав людини і громадянина. Генеза концепції прав людини прослідковується ще з часів Стародавньої Греції (Аристотель, Платон)

і римського права, та одержує своє продовження у працях відомих філософів епохи Просвітництва (Локк, Спіноза, Руссо, Монтеск'є, Кант, Бентам). Водночас, більшість дослідників схильні вважати, що сучасне розуміння прав людини склалося лише після Другої світової війни, разом із проголошенням Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року «Загальної декларації прав людини».

Однією із загальноприйнятих класифікацій прав людини, у якій відображається вся історія їх становлення, є генераційна. Її суть полягає у виокремленні кількох поколінь прав людини. Цінність зазначеної класифікації в тому, що покоління прав людини відповідають не лише певному історичному періоду, але і філософським парадигмам суспільства, у якому вони визнаються та гарантуються. Таким чином, відображення того чи іншого покоління прав у нормативних актах держав, у першу чергу – в їхніх конституціях, дає повне уявлення щодо особливостей статусу особи в цій державі.

У сучасній юридичній літературі прийнято вести мову про три покоління прав людини. Перше покоління прав людини, як зазначає О.Ф. Скакун, є основою індивідуальної свободи і кваліфікується як система негативних прав, що зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, врегульовані цими правами [1, с. 103]. Сюди відносять, зокрема, право громадянина на свободу думки, совісті та релігії, заборона катувань, право на життя, свободу і безпеку, на рівність перед законом, на участь у здійсненні державних справ, право на свободу від безпідставного арешту або затримання, право на розгляд справи незалежним і неупередженим судом, право на приватну власність тощо, тобто громадянські, політичні та частково – економічні права. Визнання цих прав почалося з епохи буржуазних революцій в Європі та Америці наприкінці XVIII ст.

Друге покоління прав людини складають позитивні соціально-економічні та культурні права, такі як право на працю, вільний вибір місця та характеру роботи, право на відпочинок, на соціальне забезпечення, на освіту, на медичне обслуговування тощо. Це покоління прав людини викристалізувалось після Другої світової війни, хоча деякі дослідники схильні вважати, що формуватися це покоління розпочало ще в XIX ст. в ході боротьби за поліпшення економічного стану працівників [2, с. 565-566]. Особливість прав другого покоління в тому, що вони не можуть реалізовуватися без участі держави щодо їх забезпечення.

Третє покоління прав людини прийнято вважати колективними, тобто правами всього людства - правами людини і правами народів. Сюди належать право на мир, безпеку, незалежність (самовизначення народів), на здорове навколишнє природне середовище, на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства в цілому. Інколи до цього покоління також відносять права окремих соціальних груп: права дітей, престарілих осіб і осіб з обмеженими можливостями, жінок, бездомних. Становлення третього покоління прав людини пов'язане із загостренням глобальних світових проблем після Другої світової війни.

Попри загальноприйняте визнання трьох поколінь прав людини, у численних сучасних наукових джерелах підтримується думка про існування

четвертого покоління прав людини. Його виникнення пов'язане зі швидким розвитком науки і техніки, генної інженерії.

Зокрема, К.С. Слюсар зазначає, що концепція «трьох поколінь прав людини» не враховує сучасних глобалізаційних, інтеграційних та інформаційних процесів, досягнень у сферах науки, техніки, медицини, загроз, пов'язаних з експериментами у сфері генетики, відкриттями в галузі біології. Тобто, на його думку, необхідно говорити про існування «четвертого покоління прав людини», що охоплює права, які стосуються автономії особи. Це так звані «соматичні права людини» – право на легку смерть (евтаназію), право людини вільно розпоряджатися своїми органами, сексуальні та репродуктивні права людини тощо. До прав даного покоління пропонується також відносити інформаційні права та технології, зокрема право на використання віртуальної реальності, а також досить суперечливі права на клонування, легальне вживання наркотичних засобів тощо.

М.П. Тиріна пропонує у якості четвертого покоління прав виділити біологічні права людини та громадянина. На її думку, біологічні права – це права, які визначаються біологічною структурою організму людини, його біологічними потребами [3, с. 730-731].

Права четвертого покоління є якісно новими можливостями особи, реалізація більшості з яких у минулі століття була фізично неможливою. Мова йде, в першу чергу, про права, які виникли у зв'язку з досягненнями медицини та генної інженерії, а саме: право на екстракорпулярне запліднення, право на донорство органів або клітин, право на сурогатне материнство, право на збереження пуповинної крові, право на клонування.

До зазначеного покоління прав слід віднести також ті, які пов'язані із переосмисленням базових людських цінностей. Сюди можна віднести такі неоднозначні права, як право на вибір власної статі (право на зміну статі), право на укладення одностатевих шлюбів, право на усиновлення дітей одностатевими подружжями, право на штучне переривання вагітності.

Варто зауважити, що четверте покоління прав людини перебуває на етапі становлення та характеризується визнанням окремих можливостей особи у одних державах, та повним запереченням - в інших. Зокрема, евтаназія легалізована у Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, деяких штатах США, в той час як в більшості країн вона розглядається як кримінально каране діяння, порушенням природного права людини на життя. Одностатеві шлюби визнаються законодавством одинадцяти країн, серед яких - Канада, Франція, Швеція, Португалія, Норвегія. Ізраїль не визнає одностатевих шлюбів, укладених на його території, але визнає одностатеві шлюби укладені під іноземними юрисдикціями. Поряд з цим, 25 червня 2010 року Європейський суд із прав людини постановив, що європейські країни не зобов'язані надавати одностатевим партнерам право на шлюб.

Аналіз розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» свідчить про те, що права четвертого покоління в українському Основному законі практично не враховуються. Винятком з цього твердження є деякі інформаційні права – право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб

– на свій вибір (ч.2 ст.34 Конституції України), право вільного доступу про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення, заборона на засекречення такої інформації (ч.2 та ч.3 ст. 50 Конституції України). Разом з тим, відповідно до ст. 22 Конституції України права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Таким чином, Основний закон нашої держави не виключає можливості законодавчого закріплення інших прав та свобод, не передбачених у II розділі, а отже – і прав четвертого покоління.

На сьогодні чинним законодавством України особі надаються ряд новітніх біологічних прав. Так, відповідно до ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я дозволяється застосування штучного запліднення та імплантації ембріона - згідно з порядком, встановленими МОЗ України, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці. Реалізація права на штучне запліднення та донорство статевих клітин визначена наказом МОЗ України від 9 вересня 2013 року № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні». У документі йде мова про застосування таких репродуктивних технологій, як запліднення in vitro, внутрішньоматкова інсемінація, донація гамет та ембріонів, сурогатне (замінне) материнство.

Чинним законодавством передбачено також право на зміну статі. Відповідно до ст. 51 Основ законодавства України про охорону здоров'я на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності.

Право жінки на переривання вагітності регламентується Порядком надання медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, затвердженої наказом МОЗ України від 24 травня 2013 року № 423. Відповідно до цього порядку, переривання небажаної вагітності терміном до 12 тижнів у акредитованих медичних закладах здійснюється за бажанням жінки, тобто без додаткових вимог. Водночас, штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, здійснюється лише за наявності визначених законом медичних (виявлення у матері новоутворень, деякі інфекційні хвороби, хвороби ендокринної системи, нервової системи, кровообігу, уроджених вад розвитку плоду) або соціальних (вік вагітної менше 15 років або більше 45 років, вагітність внаслідок звалтування) підстав.

Разом з тим, ряд прав четвертого покоління, проголошених у деяких зарубіжних державах, законодавством України не визнаються або ж прямо заперечуються. Так, відповідно до ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичним працівникам забороняється здійснення еутаназії - навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Традиційним українське законодавство залишається також і в питаннях шлюбу та сім'ї. Так, відповідно до ст. 51

Конституції України, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Таким чином, можливість укладення одностатевих шлюбів в Україні на сьогодні виключена нормами конституційного законодавства.

Список використаних джерел

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 520с.
2. Лазур Я.В. Щодо класифікації прав і свобод людини / Я.В. Лазур // Форум права. – 2011. - № 1. – С. 565–569 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/111jvici.pdf>
3. Тиріна М.П. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації / М.П. Тиріна // Держава і право. - 2011. - Вип. 52. - С. 728-732.
4. Слюсар К.С. Наукова концепція поколінь прав людини та механізм їх реалізації в сучасній Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Костянтин Сергійович Слюсар . – Київ, 2012 . – 19 с.

Обітоцький Андрій Володимирович
Студент групи ПР-24

Права та свободи людини, їх захист в Україні

Актуальність даного питання продиктована подіями, що недавно мали місце в нашій державі. Події, через які пролилася кров українських громадян і було порушено одну з основних чи навіть найголовнішу норму Конституції України, що записана в статті 3, яка проголошує життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку особи найбільшою соціальною цінністю.

Кожен з нас був здивований різким контрастом ставлення до Конституції та інших законів в залежності від ситуації. Нещодавній Президент України у всіх своїх публічних виступах авторитетно засуджував можливу зміну влади неконституційним шляхом. Адже коли йшлося про владу і багатство його сім'ї та їхнього найближчого оточення, Конституція дійсно набувала найвищої юридичної сили. Але що, коли йдеться про розділ другий, в якому записаний ряд основоположних прав і свобод людини і громадянина? Нічого! Жодної реакції з боку держави на масові порушення практично кожного із задекларованих прав. Конституція з найвищого нормативно-правового акта перетворюється в таку собі інформаційну брошуру, переліком таких бажаних і омріяних кожним прав і свобод.

Та зараз в нашої держави і Українського народу з'явився шанс змінити це. Потрібно переходити від задекларованих і гарантованих тільки на папері прав і свобод до їх реального втілення, дотримання міжнародного гасла: "поважай, захищай і виконуй". Вчитавшись в нього, можна дійти висновку, що дані керівні настанови нерозривно пов'язані. Тому розглядаючи і вдосконалюючи чи механізм виконання, чи захисту, чи поваги до прав і свобод

людини і громадянина, ми торкаємось усього державного апарату, перетворюючи його на більш демократичний і дієвий.

Виходячи з теми доповіді, далі мова піде про проблеми захисту, а саме його механізмів в сучасній Україні. Так чому ж полягають дані проблеми? Вони відомі кожному, чи практично кожному пересічному українцю в тій чи іншій мірі. Звісно, можна наводити ряд різних з них, та найдоречніше виділити найголовнішу, яка на даний момент є нагальною і без якої подальші реформи є не тільки неефективними, а й точніше сказати пустопорожніми.

Це корумпованість державних органів усіх рівнів, що породжена економічним і моральним невіглаством високопосадовців. В результаті, як "ефект доміно", ми маємо великий тиск держави на малий і середній бізнес. Так як в Україні й досі неофіційно панує думка "Не заплатиш - не поїдеш". Таким чином, не має можливості сформуватись середній клас, який становить основу населення стабільних, розвинутих соціально-економічних країн. Тому новий термін "люстрація", який активно заповнив телевізійний ефір та сторінки преси, можливо, і є тим перших кроком до демократизації держави.

Не можна в цій ситуації не згадати про політичну частину угоди про асоціацію з Європейським Союзом, підписання якої відбудеться найшвидшим часом. Одним із найважливіших її пунктів є введення дієвої системи боротьби з корупцією. Але ми і зараз можемо спостерігати активну діяльність в цьому напрямку, зокрема, запровадження посади урядового уповноваженого з антикорупційної політики.

Вирішивши цю проблему, ми зможемо успішно втілити реформи щодо виконавчої вертикалі, правоохоронних, судових, контрольно-наглядових, місцевих органів. Та для їх ефективності потрібна висока освіченість, моральність, патріотизм і належний рівень фінансового забезпечення державних службовців. В цьому випадку доречно згадати вислів Бісмарка "З хорошими чиновниками та поганими законами, ще можна управляти, але з поганими чиновниками, жодні закони не допоможуть".

Ну і на звернення, варто згадати про необхідність оптимізації діяльності державних структур, їх відхід в консерваторських поглядів і звернення до інновацій. Увесь світ рухається вперед і ми не можемо стояти на місці, адже це тільки відкидає нас назад. І дане відставання відчувається й у системі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Сіренко В.Ф. Сучасний стан реалізації основних прав і свобод людини і громадянина в Україні / В. Ф. Сіренко // Право України – 2009. – № 4. – С. 22-28.
2. Оніщенко Н. М. Захист прав і свобод людини в Україні / Н. М. Оніщенко // Право України – 2009. – № 4. – С. 47-54.
3. Ірина Коваленко "Політична асоціація з ЄС: що це?" – Експрес – № 28 – 2014 – С. 5.

Проблеми механізму захисту прав та свобод людини у сучасній Україні

Практична цінність прав і свобод людини та громадянина полягає у їхній реальності, під якою розуміють можливість здійснення повноважень, що випливають зі змісту того чи іншого конкретного суб'єктивного права. Реальність прав людини забезпечується низкою гарантій, тобто засобів, способів і умов, використовуючи які, суб'єкт досягає повного і безперечного здійснення своїх прав. Ці гарантії залежать від рівня демократії, розвитку економіки, правової культури, суспільства, від ступеня незалежності судової влади, від співмірності встановлених законом обмежень тощо. Гарантії суб'єктивних прав поділяються на конституційні, юридичні, морально-політичні, економічні (соціальні). Конституційні гарантії забезпечені авторитетом основного закону, в якому закріплені основні права і свободи людини.

Юридичні гарантії виникли в англосаксонських країнах, їхній зміст зводиться до двох основних положень. По-перше, громадянину надається право вдаватися до судового захисту щоразу, як його права і свободи порушуються державними органами або окремими особами. По-друге, громадянин наділяється правом звернення до суду з вимогою примусового забезпечення встановлених законом прав і свобод. Йдеться про здійснення суб'єктивного права.

Морально-політичні гарантії прав і свобод полягають у впливі громадської думки, яка нині стала важливим елементом демократичної політичної системи. Правлячі кола змушені рахуватися з громадською думкою, утримуватися від грубих форм обмеження прав і свобод людини. Вони відчувають і тиск світової громадської думки.

Економічні, або соціальні гарантії полягають у реальній можливості користуватися суб'єктивними правами і свободами. Суспільство з ринковою економікою проголошує рівні можливості, але у зв'язку із соціальним розшаруванням людей не забезпечує у повному обсязі їхніх інтересів.

Держава через свої правоохоронні органи може гарантувати особисті й політичні права громадян, але не має необхідних важелів для забезпечення соціально-політичних прав. Цьому перешкоджають безробіття, загальне зростання цін та інші економічні фактори.

Ідеологічні гарантії — це сукупність ідеологічних і світоглядних принципів, що зумовлюють першочергові цінності і непорушність суб'єктивних прав, їхню повну і безперешкодну реалізацію.

Гарантії дають змогу зробити необхідний перехід від передбаченої законодавством можливості до реального здійснення захисту прав і свобод людини та громадянина. Існують дві категорії гарантій: загальні і спеціальні (юридичні). Під загальними гарантіями розуміють такі, які охоплюють всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на усунення

можливих причин і перешкод щодо їх неналежного здійснення. А спеціальні (юридичні) гарантії трактується як правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи людини, усуваються або поновлюються порушені права. Загальні гарантії прав і свобод класифікуються як економічні, політичні і організаційні.

Механізм захисту прав і свобод людини передбачає систему правових засобів, спрямованих на захист прав людини при скоєнні певного правопорушення чи об'єктивно-протиправного діяння. Право на захист означає можливість використання примусової сили держави. Важливу роль відіграють такі атрибути захисту прав і свобод людини, як наявність конституції, надійне законодавство, конституційне закріплення основних прав і свобод людини, незалежність судової влади, наявність органу конституційного контролю тощо.

Список використаних джерел

1. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. — Київ, 2000.

2. Конституція України: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. посібн. — Київ, 1999.

Напрям 2
ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА УМОВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.

Петровська Ірина Ігорівна
*доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного
права*

Реалізація прав людини в сучасному інформаційному суспільстві

Сучасні інформаційні відносини розвиваються з урахуванням різноманітних чинників. Важливим для них є характеристика Інформаційного суспільства. Поняття «інформаційне суспільство» почало використовуватись у другій половині ХХ століття. Автор даного терміну невідомий, перелік науковців у своїх працях вживали його майже одночасно. Так, у США вперше дане поняття було вжите вченим економістом Ф.Махлупом. В інших джерелах автором поняття інформаційного суспільства називають японського вченого, професора Токійського технологічного інституту Ю.Хаяші. Девід Лайон відзначає, що «інформаційне суспільство» виражає ідею нової фази в історичному розвитку передових країн, тобто, не прихід «постіндустріального» суспільства, а створення нового соціального зразка, що є результатом «другої індустріальної революції», яка в основному ґрунтується на мікроелектронній технології.

Головними складовими поняття «інформаційне суспільство» визначають: інформаційну економіку, індустрію інформаційних послуг, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку, значний потенціал науки, матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг.

Питання формування інформаційного суспільства є предметом уваги міжнародної спільноти. Так, Окінавська хартія глобального Інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. визначає, що інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства ХХІ століття. їхній революційний вплив стосується способу життя людей, їх об'єднань і роботи, а також взаємодії уряду й цивільного суспільства. ІКТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Вони також дають можливість приватним особам, фірмам і співтовариствам, що займаються підприємницькою діяльністю, більш ефективно й творчо вирішувати економічні й соціальні проблеми.

Сутність стимульованої ІКТ економічної й соціальної трансформації полягає в її здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей. Інформаційне суспільство дозволяє людям ширше використати свій потенціал і реалізовувати свої устремління.

Окінавська хартія також містить положення про те, що всі люди повсюдно без винятку повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства. Стабільність глобального інформаційного суспільства ґрунтується на стимулюючих розвиток людини демократичних

цінностях, таких як вільний обмін інформацією й знаннями, взаємна терпимість і повага до особливостей інших людей.

Країни, що підписали Окінавську хартію, зобов'язалися спрямовувати зусилля урядів на зміцнення політики й нормативної бази, що стимулюють конкуренцію й новаторство, забезпечення економічної й фінансової стабільності, що сприяють співробітництву по оптимізації глобальних мереж, боротьбі зі зловживаннями, які підривають цілісність мережі, по скороченню розриву в цифрових технологіях, інвестуванню в людей і забезпеченню глобального доступу й участі в цьому процесі.

Інформаційний суверенітет держави - здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави. Інформаційний суверенітет України забезпечується: виключним правом власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок засобів державного бюджету; створенням національних систем інформації; установленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України; використанням інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами.

Ціллю Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» є встановлення основ регулювання правових відношень по захисті інформації в автоматизованих системах за умови дотримання права власності громадян України і юридичних осіб на інформацію і права доступу до неї, права власника інформації на її захист, а також установленого чинним законодавством обмеження на доступ до інформації.

Опрацювання інформації – сукупність операцій (збір, уведення, запис, перетворення, читування, зберігання, знищення, реєстрація), здійснюваних за допомогою технічних і програмних засобів, включаючи обмін по каналах передачі даних.

Захист інформації – сукупність організаційно-технічних заходів і правових норм для попередження заподіяння збитку інтересам власника інформації або АС і осіб, що користуються інформацією.

Несанкціонований доступ до інформації, здійснюваний із порушенням встановлених в АС правил розмежування доступу.

Інформаційна війна (англ. Infomation War) — використання і управління інформацією з метою набуття конкурентоздатної переваги над супротивником. Інформаційна війна може включати в себе:

- збір тактичної інформації,
- забезпечення безпеки власних інформаційних ресурсів,
- поширення пропаганди або дезінформації, щоб деморалізувати військо та населення ворога,
- підрив якості інформації супротивника і попередження можливості збору інформації супротивником.

Часто ІВ ведеться в комплексі з кібер- та психологічною війнами з метою ширшого охоплення цілей, із залученням радіоелектронної боротьби та мережевих технологій.

Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання в новому тисячолітті» від 12.12.2003 р. визначає основні принципи інформаційного суспільства для всіх.

Держави-учасниці Декларації визначили, що будуючи інформаційне суспільство, вони повинні забезпечити, щоб кожний міг скористатися можливостями, які можуть надати ІТ. Держави погодилися, що для вирішення цих завдань всі зацікавлені сторони повинні працювати спільно над розширенням доступу до інформаційних і комунікаційних інфраструктур і технологій, а також до інформації й знань, нарощувати потенціал, підвищувати довіру й безпеку при використанні ІТ, створювати на всіх рівнях сприятливе середовище, розробляти ІТ і розширювати сферу їхнього застосування, сприяти культурній розмаїтості й поважати її, визнавати роль засобів масової інформації, приділяти увагу етичним аспектам інформаційного суспільства і заохочувати міжнародне й регіональне співробітництво.

Україна також не стоїть осторонь процесу формування інформаційного суспільства. Чинна законодавча база в основному врегулює питання діяльності суб'єктів щодо розбудови інформаційного суспільства в Україні.

Основою вітчизняної нормативно-законодавчої бази у сфері Інформатизації є закони України про інформацію (1992 р.), про науково-технічну інформацію (1993 р.), про Національну програму інформатизації (1998 р.), про Концепцію Національної програми інформатизації (1998 р.) та низка спеціальних законів, які регулюють відносини у певних видах діяльності, в тому числі закони України про електронний цифровий підпис (2003 р.), про електронні документи та електронний документообіг (2003р.), про захист інформації в автоматизованих системах (2003 р.), про платіжні системи та переказ грошей в Україні, про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні, про телекомунікації (2004 р.), про Національну систему конфіденційного зв'язку (2002 р.); Укази Президента України: від 31.07.2000 р. № 928 Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні»; від 01.08.02 р. № 683 «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади»; від 18.09.02 р. №836 «Про заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки держави»; від 10.05р. № 1497/2005 «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій»; постанови та розпорядження органів державної влади тощо.

Отже, можна зазначити, що створення нормативно-правової бази у сфері Інформаційних технологій знаходиться в стадії завершення і активного системного програмування наступних дій потребує сфера суспільних трансформацій, вдосконалення систем захисту інформації є першочерговим завданням в сфері публічної діяльності. Ефективна система збору використання, обробки та захисту інформації в державі лежить в основі реалізації та захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від, 4 лютого 1998 року N 74/98-ВР)

2. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання в новому тисячолітті» від 12.12.2003 р.

Холевчук Маркіян Олегович
Студент групи ПР – 47

Інформаційне суспільство: теорія і реальність

У 1970-і роки доктрина постіндустріального (інформаційного) суспільства стала однією з панівних у західній соціології. Термін "інформаційне суспільство", введений в науковий обіг на початку 1960-х, фіксує одну з найважливіших характеристик суспільства, об'єднаного єдиною інформаційною мережею. Розвиток інформаційних технологій у 1980-і, а особливо в 1990-і роки, почав визначати економічний потенціал будь-якої держави.

Основу теорії інформаційного суспільства заклали Д. Белл, Т. Стоуньєр, А. Турен, У. Дайзард, Е. Тоффлер. Саме в їхніх фундаментальних працях 1970-х – 1980-х років було окреслено основні риси цього суспільства ("третьа хвиля" за Е. Тоффлером) [2].

Інформаційне суспільство – соціологічна й футурологічна концепція, де основним фактором суспільного розвитку є виробництво й використання науково-технічної та іншої інформації. Нині футурологи, політологи, філософи, історики дискутують, чи є це суспільство різновидом постіндустріального суспільства, а чи новою фазою історичного розвитку передових країн [3].

Так, Д. Белл основними ознаками нового суспільства вважає перетворення теоретичних знань на джерело інновацій та визначальний фактор політики. Це суспільство, у якому панує сервісна економіка, причому швидко зростає кількість працівників сервісу в системі охорони здоров'я, освіти, управління [4]. Р. Інглегарт зазначає, що "в Сполучених Штатах, Канаді й Західній Європі значна частина робітників працює сьогодні поза фабричними стінами. Багато людей уже не живуть у механістичному середовищі, а проводять більшість свого виробничого часу в спілкуванні з людьми й символами.

Зусилля людини все менше сьогодні зосереджуються на виробництві матеріальних товарів, натомість акцент робиться на комунікації й опрацюванні інформації, причому найважливішою продукцією виступають інновації та знання" [5, с. 259].

Отже, основним об'єктом людської діяльності стає обмін інформацією. Вільна її циркуляція в суспільстві дозволяє їй стати найважливішим фактором економічного, національного та особистісного розвитку.

Е. Тоффлер формулює основні принципи "коду" нової цивілізації (протиставляючи їх принципам індустріальної цивілізації – "другої хвилі"): дестандартизація, деспеціалізація, десинхронізація, деконцентрація,

демаксимізація, децентралізація. Ці принципи характерні для всіх сфер, на які Е. Тоффлер поділяє суспільство: техносфери, соціосфери та інфосфери – системи виробництва й розподілу інформації.

Вважаючи, що цивілізація, яка нині народжується, суперечить старій традиційній індустріальній цивілізації, вчений зазначає, що вона є одночасно і високотехнічною і антиіндустріальною. Інформаційне суспільство ("третя хвиля") породжує нові інститути, відносини, цінності – те, що Е. Тоффлер називає новим ладом життя. Інформаційна цивілізація радикально перетворює соціокультурний простір, формуючи інформаційну культуру. Це поняття досить багатогранне і використовується в різних значеннях. Наприклад, говорячи про інформаційну культуру когось чи чогось, про культуру інформації тощо, автор вживає цей термін у широкому смислі, розуміючи культуру інформаційного суспільства.

Відтак, на думку автора, таке суспільство – це не просто суспільство, де широко використовується обчислювальна техніка й розвиваються вищі технології, відбувається перебудова соціальних структур і трансформується геополітична обстановка. За такої умови ми можемо назвати людське суспільство інформаційним, оскільки перед людством постала перспектива вироблення спільних рішень для всіх. Необхідний колективний регулятор, який випрацює альтернативні шляхи розвитку. Мабуть, виконання цих функцій Колективним Розумом означатиме вступ людства в інформаційне суспільство [6, с. 126 – 127].

Отже, новий сценарій світового розвитку формує свою систему цінностей, а цінності санкціонують той чи інший тип діяльності і притаманні йому цілі. У цьому зв'язку питання про стратегію розвитку трансформується в проблему цінностей: яким чином вони мають трансформуватися, аби можна було подолати глобальні кризи, що невпинно нарастають? Щоб вирішити це питання, потрібно розглянути типи цивілізаційного розвитку. Це важливо для розуміння як глобальних тенденцій світового розвитку, так і майбутнього цивілізаційного розвитку України.

Свого часу А. Тойнбі визначив і описав 21 цивілізацію (пізніше він скоротив їх до 13), які існували в історії людства. При всьому розмаїтті в цілому їх можна поділити на два типи – традиціоналістські й техногенні [7].

Техногенна цивілізація з'явилась у європейському регіоні приблизно в XVI столітті. Народилась ця культура внаслідок двох мутацій традиційних культур: культури античного полісу й культури європейського християнського Середньовіччя. Їх синтез сформував ядро системи цінностей, на яких ґрунтується техногенна цивілізація. Техніко-технологічний прогрес став фундаментом її розвитку.

Необхідно відразу зазначити, що часто цей техніко-технологічний прогрес протягом життя одного покоління змінював предметне середовище, у якому жила людина, а разом з тим змінювався й тип соціальних комунікацій, відносин людей, соціальні інститути. Причому динамізм техногенної цивілізації різко контрастує з консервативністю традиційних суспільств, де види діяльності, їх засоби й цілі змінюються дуже повільно, іноді протягом століть. Саме техногенна культура створила систему цінностей, які заклали

основу інформаційного суспільства. Вважаємо, що базисні цінності життєвих смислів і світоглядних орієнтирів цієї культури концентровано можна виразити таким чином:

- розуміння людини як діяльної істоти, котра протистоїть природі й признання якої полягає в перетворенні природи та підкоренні її своїй владі;
- розуміння людської діяльності як процесу, спрямованого на перетворення об'єктів і підкорення їх собі;
- перетворення світу як домінуючий фактор техногенної культури, причому креативні перетворення поширюються не лише на природні, але й на соціальні об'єкти, які стають предметами соціальних технологій;
- розуміння природи як неорганічного світу, репрезентованого матеріалами й ресурсами для людської діяльності;
- цінність активної, суверенної особистості, пріоритет ідеалу вільної індивідуальності, автономної особистості, яка вписується в різні соціальні спільноти, маючи рівні права з іншими;
- пріоритети індивідуальних свобод і прав людини, яких не знали традиційні культури;
- особливе місце посідає цінність інновацій і прогресу, інновації стають головною цінністю;
- пріоритет цінності науки, наукова раціональність стає домінантою в системі людського знання;
- особливе розуміння влади й сили: не тільки влада людини над людиною, але й влада над об'єктами, на які спрямовані силові впливи задля панування над ними, причому сюди включають не лише природні, а й соціальні системи;
- соціальний прогрес розглядається як позитивна діяльність людини, обумовлена знанням законів зміни об'єктів.

Вважаємо, що спадковість системи цінностей переходу до інформаційного суспільства здійснюється через ідеали творчої особистості, прав людини, ідеал наукової раціональності. Такі ж цінності, як споживацьке ставлення до природи, ідеал діяльності, яка ґрунтується на силовому, насильницькому перетворенні тощо, зумовило глобальні проблеми сучасності і втратило перспективу.

У зв'язку з цим варто з'ясувати, яке місце посідає Україна у світовому інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление. – М.: Наука, 1991.
2. Тоффлер Э. Третья волна: Пер. с англ. – М.: ООО "Изд-во АСТ", 1999.
3. Новая технократическая волна на Западе. / Под ред. М. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986.

4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М.: Academia, 1999.
5. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. // Новая постиндустриальная волна на западе. – М., 1999.
6. Проскуріна О. О. Інформаційне суспільство: можливості і політико-культурна реальність становлення в Україні. // Грані. – 2005. – №1.
7. Тойнби А. Дж. Постижения истории: Пер. с англ. / Сост. А. П. Огурцов. – М.: Прогресс, 1991.
8. Постанова Верховної Ради України "Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні". – Київ, 1 грудня 2005 року, №3175-IV. – Ліга БізнесІнформ.
9. Закон України "Про Концепцію Національної програми інформатизації". – Київ, 4 лютого 1998 року, №75/98ВР. – Ліга БізнесІнформ.
10. Закон України "Про Національну програму інформатизації. Із змінами й доповненнями, внесеними Законом України від 13 вересня 2001 року № 2684-III". – Ліга БізнесІнформ.

Жмудик Володимир Михайлович
Студент групи ПР – 47

Окремі питання інформатизації в Україні

Абонентом мереж Internet на Заході може бути кожний громадянин. Для цього йому необхідно зареєструватися в "Internet-провайдерс" (фірма, що надає послуги з виходу до Internet за певну абонентну плату).

Користувачеві доведеться також оплачувати послуги телефонних мереж, за якими він буде зв'язуватися з провайдером. Наші телефонні канали за своїми технічними характеристиками відстали на десятиріччя і не дають повноцінних можливостей з використання всього спектра послуг Internet. Тому найбільш прийнятним варіантом для сучасної України є створення багатофункціональних систем кабельного телебачення, за допомогою яких кожний може за прийнятну плату стати абонентом Internet.

У даний час у всьому світі з подачі віце-президента США А.Гора (ініціатива Гора з Глобальної інформаційної структури) розгортаються роботи з ідеологічного, інформаційного та технічного оформлення Глобальної інформаційної структури. Європейське співтовариство включилося в цю роботу, розвиваючи концепцію європейської інформаційної інфраструктури.

Фрагментами такої інфраструктури і складовими її є національна інформаційна інфраструктура. Для того, щоб національна інформаційна інфраструктура могла стати повноцінним фрагментом, вона має задовольняти певним вимогам. При побудові Національної інформаційної інфраструктури потрібне залучення інвестицій приватного сектора і розробка стратегії створення сучасної Національної інформаційної інфраструктури. Необхідно привести у

відповідність до міжнародних норм державне законодавство і нормативно-правові акти, що стосуються залучення приватних інвестицій при створенні й розвитку Національної інформаційної інфраструктури. Потрібна приватизація телекомунікаційних структур і надання користувачам сучасних телекомунікаційних послуг на прийнятних загальнодоступних умовах.

Важливим сегментом Національної інформаційної інфраструктури є кабельні мережі, які частіше називають "мережі кабельного телебачення", єдині мережі, які приходять в будинок кожного жителя нашої країни. Вони є капілярною системою Національної інформаційної інфраструктури. За мережами можна передавати не тільки телепрограми, а і електронну пошту, Internet і т.п. Проте для цього важливого сегмента інформаційного простору України законодавство ще не розроблене.

Будівництво мереж багатоканального телебачення в Україні ведеться із застосуванням застарілих технологій і на застарілому обладнанні, що призводить до засмічення інформаційної структури держави реліктами колишніх часів технічного відставання. Велика частина обладнання, яка в даний час в Києві закладається до проєктів і використовується при будівництві телемереж, заздалегідь обумовлює відставання не менше, ніж на десять років.

Приблизно 40 % жителів Києва користуються послугами досить розвиненої мережі кабельного телебачення. У них не тільки невелика пропускна здатність (17-18 каналів телебачення), а і недостатня висока якість зображення. Це позбавляє абонентів кабельних мереж на багато років уперед не тільки можливості, а і перспектив реального використання нових систем телебачення, у тому числі, інтерактивного, послуг, що надаються сучасним ринком телекомунікацій, надовго позбавляє Україну можливості реального приєднання до європейських і світових структур.

Сьогодні вже на стадії розробки проєктів необхідно передбачити можливість використання обладнання, проведення монтажних робіт з будівництва кабельних мереж (телебачення) з урахуванням найбільш сучасних технологій і обладнання.

Практика високорозвинених в інформаційному плані країн свідчить, що кабельні мережі, які створювалися раніше лише для передачі програм телебачення і радіомовлення, сьогодні все частіше використовуються для надання інших інформаційних послуг: інтерактивне телебачення, телефонія (супутникова), Internet, електронна пошта. Так, згідно з даними Дослідницького центра консорціуму операторів кабельних мереж, які об'єднують 85 % передплатників послуг мереж у США і 75 % – у Канаді, в обсязі всього прибутку від експлуатації мережі, багатоканальне телебачення (40 і більше каналів) дає менше за 50 % прибутку, тобто велику частину прибутку дають інші інформаційні послуги. У даний час в Україні при видачі ліцензії на створення кабельних мереж вимога їх багатофункціонального використання відсутня.

Ми зустрічаємося не просто з технічним боком проблеми, а і з соціальними, правовими питаннями, питаннями безпеки держави. Масовість і подальший обхват багатофункціональними мережами кабельного телебачення якісно змінять ситуацію в інформаційному просторі України з погляду інформаційної безпеки держави. У пресі є приклади інформаційної інтервенції з боку

російських фірм, які з метою конкурентної боротьби здійснили дії, що призвели до блокування телекомунікаційних каналів українських фірм, якими, зокрема, користуються владні структури нашої держави. Відомі випадки поширення через мережу Internet інструкції з виготовлення в домашніх умовах вибухівки, поширення порнографії і т.д. Гостро стоять питання з інформаційної безпеки, оскільки сьогодні при зв'язку через Internet з двома організаціями в Україні, інформація передається через зарубіжні країни, у тому числі й США (через супутник). Це не дивно, оскільки вітчизняні провайдери зацікавлені мати виходи в Internet через провідні зарубіжні фірми.

На цьому фоні досить тривожною уявляється ситуація відсутності правового регулювання багатьох питань в інформаційному просторі України, недостатньої нормативно-правової бази та органу з функціями контролю і відповідних повноважень у сфері формування цієї інформаційної структури держави. Існує гостра необхідність у введенні національних пріоритетів у вказаній сфері, які потрібно контролювати. Інакше держава, її інформаційний простір стануть незахищеною ареною інформаційних воєн. Потрібна розробка і затвердження низки нормативних документів, які забезпечили б розвиток якісно нових інформаційних мереж України, здатних співпрацювати з сучаснішими європейськими системами і прискорити входження України до європейської й світової інформаційної інфраструктури (GII і EII).

Список використаних джерел

1. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. // Новая постиндустриальная волна на западе. – М., 1999.
2. Проскуріна О. О. Інформаційне суспільство: можливості і політико-культурна реальність становлення в Україні. // Грані. – 2005. – №1.
3. Тойнбі А. Дж. Постижения истории: Пер. с англ. / Сост. А. П. Огурцов. – М.: Прогресс, 1991.
4. Постанова Верховної Ради України "Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні". – Київ, 1 грудня 2005 року, №3175-IV. – Ліга БізнесІнформ.
5. Закон України "Про Концепцію Національної програми інформатизації". – Київ, 4 лютого 1998 року, №75/98ВР. – Ліга БізнесІнформ.
6. Закон України "Про Національну програму інформатизації. Із змінами й доповненнями, внесеними Законом України від 13 вересня 2001 року № 2684-III". – Ліга БізнесІнформ.

Созанський Степан Дмитрович
Студент групи ПР-47

Становлення інформаційного суспільства в окремій країні як основа захисту права на інформацію

Становлення інформаційного суспільства в Україні набуває все більшої актуальності і є запорукою інноваційного демократичного розвитку й

інтеграції країни в європейську співдружність, входження у світовий інформаційний простір.

Зв'язок між розвитком демократії і побудовою інформаційного суспільства фіксується в Окінавській Хартії Глобального інформаційного суспільства, “Декларації принципів” і “Плані дій” Всесвітнього Самміту з питань інформаційного суспільства [1].

Інформаційне суспільство є тим середовищем, у якому ефективно реалізуються цінності громадянського суспільства. На відміну від інших, інформаційне суспільство – це тип суспільства рівних можливостей, доступних для кожного, скрізь і будь-коли.

Відзначимо, що інформаційної сфери, в Україні і багатьох інших перехідних суспільствах ускладнюється кризою системи керування, а саме спробою впровадження інноваційних змін засобами старих форм керування.

Інформаційна демократія передбачає вільний обмін інформацією, що є основою широкого залучення громадськості до політичних процесів. Рівень участі громадян у політичному житті зростає в міру зміни політики уряду від простого надання інформації населенню до зваженої політики з оцінкою виконавчої діяльності, забезпечення зворотного зв'язку, до структурних консультацій і широкого публічного діалогу (на основі адекватного сприйняття, пошуку загальних позицій, досягнення згоди), до партнерства й обопільної відповідальності під час прийняття рішень.

Необхідно використовувати весь накопичений світовий досвід щодо формування інформаційного суспільства і державного врегулювання національних інформаційних процесів, адаптуючи його до українських реалій, насамперед, менталітету українського народу і нинішнього становища нашої економіки. Серед них таких умов можна назвати: нестабільність політичного й економічного становища країни, що не дозволяє державі швидко й ефективно вирішити економічні й організаційні проблеми забезпечення переходу до інформаційного суспільства; економічні умови, характерні для перехідної економіки: відсутність вільних інвестицій для фінансування програм і проєктів, що реалізують стратегію переходу до інформаційного суспільства, суттєве падіння обсягів виробництва, насамперед, у високотехнологічних галузях, економічній діяльності і значне зниження рівня життя населення.

Як відзначають В. Наневсткая і В. Нікітін, передумови входження в інформаційне суспільство визначаються такими характеристиками країни: наявність власної політики щодо процесів глобалізації й інформатизації; наявність системи аналізу, оцінки і моніторингу інформаційного суспільства і проблем, що виникають при його становленні; наявність розвинутих інфраструктур – технологічних, фінансових, управлінських, інвестиційних, торгових та ін, для яких необхідно розвивати інформаційну інфраструктуру; система освіти, за допомогою якої поширюються уміння працювати в умовах інформаційного суспільства; поширення в суспільстві технологічної грамотності; необхідні закони і кодекси, що регулюють нові форми соціальних відносин; необхідний рівень матеріально-технічного супроводу інформатизації; можливості засвоєння і впровадження технологічних

досягнень; високий рівень інвестицій у пріоритетні напрямки розвитку інформаційного суспільства і соціальні програми адаптації до змін [2].

Проблеми формування інформаційного суспільства в Україні, по суті, мають багато спільного з аналогічними процесами в інших країнах, що пояснюється швидким поширенням новітніх інформаційних технологій, глобалізацією світових інформаційно-технологічних ринків. Розходження пов'язані з недостатньо розвинутою інформаційною інфраструктурою і загальним перехідним станом економіки і суспільства в цілому, а також з дефіцитом послідовності і системності заходів, спрямованих на побудову інформаційного суспільства й удосконалення керування інформаційними ресурсами на державному рівні [3].

На фоні більш стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у світі, очевидно, що процеси відставання України в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій тривають і зараз. Серед інших проблем формування інформаційного суспільства в Україні можна назвати: низьку ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, повільні темпи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у політичну і соціально-економічну сферу; повільна побудова національної інформаційної інфраструктури; нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, формування "інформаційного розриву" між окремими регіонами, галузями економіки і різними верствами населення; низька інформаційно-правова культура суспільства в цілому; не вирішується в повному обсязі питання захисту авторських прав на програмну продукцію т. ін. [2].

Інформація стає суспільним ресурсом розвитку, масштаби її використання вже можуть зіставлятися з традиційними (енергія, сировина і т. ін.). У суспільній думці складається розуміння актуальності завдань переходу до інформаційного суспільства з політичної й економічної точок зору, збільшується частина фінансових потоків, що спрямовуються на розвиток інформаційної інфраструктури і задоволення інформаційних потреб суспільства [4].

Важливою передумовою становлення інформаційного суспільства в Україні стало формування його правових основ. Прийнято закони України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" і "Про Національну програму інформатизації", інші нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації тощо.

Сьогодні Україна є частиною світового політичного й економічного співтовариства настільки, наскільки вона ніколи не була в минулому. У прямому і переносному значенні Україна приєднана до іншого світу кабельними і супутниковими каналами зв'язку, активно використовуваними сотнями тисяч стільникових і простих телефонів, факсів, комп'ютерів і т. ін. [5].

Довгостроковою стратегічною метою України повинна стати побудова демократичного інформаційного суспільства, створення розвинутого

інформаційно-комунікаційного середовища і входження країни до світового глобального інформаційного співтовариства, що повинно забезпечити суттєве підвищення якості життя населення. За таких умов актуалізується питання теоретичної оптимізації розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Колиушко І.Б. Демкова М.С. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. – К.: “Відродження” та ПРООН, 2004. – С. 135-142.
2. Даніліян В.О. Соціально-філософський аналіз феномена інформації // Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Київ-Полтава, 2005. – Вип. 13. – С. 79-87.
3. Молодцов О. Україна на шляху до інформаційного суспільства // Аспекти самоврядування. – 2004. – № 4. – С. 7-11.
4. Гелд Дейвід, Мак-Грю Ентоні. Глобалізація / антиглобалізація: Пер. з англ. І. Андрущенко. – К.: К.І.С., 2004. – 180 с.
5. Соснін О. Для поступу на шляху інновацій. Інформаційна серцевина глобального технологічного розвитку і місце України у ньому // Політика і час. – 2003. – № 7. – С. 19-25.

Бартків Наталія Ярославівна
Студентка групи ПР-42

Інформаційна безпека

Черговий етап технологічної революції в інформаційній сфері зумовлює серйозні зміни в суспільстві загалом. Змінюється спосіб життя мільйонів людей. Процеси глобалізації торкаються дедалі нових сфер діяльності. Й інформаційна стає не тільки найважливішою сферою міжнародної співпраці, а й об'єктом суперництва. Проблеми у сфері інформаційних відносин, формування інформаційних ресурсів і користування ними загострюються внаслідок політичного й економічного протистояння держав. Це стає актуальним у зоні забезпечення національної безпеки України.

У ній чітко виділяється специфіка забезпечення інформаційної безпеки. Вона знайшла відображення в законах України «Про основи національної безпеки України» [6], «Про концепцію національної програми інформатизації» [4], «Про національну програму інформатизації» [5], а також у Стратегії національної безпеки України, яка затверджена указом Президента [7], [1].

Сучасний стан забезпечення національної та інформаційної безпеки України потребує розробки науково обґрунтованої державної політики та стратегії в цій галузі, визначення системи національних цінностей, життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави, визначення зовнішніх

і внутрішніх загроз цим інтересам, пошуку ефективних заходів для забезпечення безпеки в усіх її сферах. Суб'єкти інформаційної сфери та окремі елементи її інфраструктури можна об'єднати поняттям „інформаційна система”, якою забезпечується одержання і обробка даних, видача результату або зміна власного зовнішнього стану. Інформаційне суспільство, як і будь-яка система, складається із структурних одиниць. До її складу входять: суб'єкти інформаційних процесів, інформація, призначена для використання суб'єктами інформаційного суспільства, інформаційна інфраструктура, суспільні відносини, які складаються у зв'язку зі створенням, зберіганням, передачею та розповсюдженням інформації. Метою існування інформаційних систем, що інтегровані до інформаційного суспільства, є зміна в своїх інтересах поведінки інших інформаційних систем або ж підтримання їх поведінки незмінною.

За своєю сутністю інформація може формувати матеріальне середовище життя людини, виступаючи у ролі інноваційних технологій тощо. Водночас вона може використовуватись як основний засіб міжособистісної взаємодії, постійно виникаючи та змінюючись у процесі переходу від однієї інформаційної системи до іншої [2].

Інформаційна безпека України - один із видів національної безпеки, важлива функція держави. Інформаційна безпека України означає:

- законодавче формування державної інформаційної політики;
- створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні;
- гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України;
- всебічний розвиток інформаційної структури;
- підтримка розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки та техніки й особливостей духовно-культурного життя народу України;
- створення і впровадження безпечних інформаційних технологій;
- захист права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України;
- охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою;
- створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом;
- захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції;
- встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів на основі договорів з іноземними державами;
- законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України" [3, с. 28-29].

Як товар інформація може користуватися попитом, оскільки має певну цінність, однак її специфіка, пов'язана з перетворенням людських знань, створює складності у визначенні її вартості. Проте, цінність інформації може визначатися, виходячи з її достовірності, цілісності і доступності. Остання робить інформацію найбільш привабливою, оскільки її конфіденційність визначається встановленим режимом доступу і обмежується колом осіб, які мають право володіти нею. Цільовий вплив на інформаційні ресурси держави в явній чи неявній формі є одним з джерел загроз національним інтересам. Ці обставини збільшили попит на стратегічну інформацію, яка безпосередньо пов'язана з діяльністю держави. Слід відзначити, що в Україні інформація з обмеженим доступом поділяється на два різновиди – таємну і конфіденційну. Відповідно до Закону України „Про інформацію” до таємної інформації відносять такі відомості, розголошення яких завдає шкоди особі, суспільству і державі, та яка включає до свого складу державну або іншу визначену законом таємницю. Перелік видів таємної інформації визначається державою і закріплюється законодавчо. Державна таємниця включає в себе відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визначені у встановленому законом порядку державною таємницею і підлягають охороні державою. Особливістю реалій України є не сформованість і недостатня визначеність системи цінностей та інтересів суспільства, наявність низки протиріч між інтересами різних соціальних спільнот і професійних груп, що спричиняє політичну та соціальну нестабільність. Внаслідок несформованості консенсусу в суспільстві щодо національних цілей, інтересів і цінностей, не забезпечується належна конструктивність у забезпеченні національної та інформаційної безпеки країни як "стану захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз".

Що таке внутрішні та зовнішні загрози? Це загрози:

- конституційним правам і свободам людини в галузі духовного життя та інформаційної діяльності, індивідуальній, груповій та громадській свідомості, духовному відродженню нації;

- інформаційному забезпеченню державної політики країни;

- розвиткові вітчизняної індустрії інформації, що включає індустрію засобів інформатизації, телекомунікації та зв'язку, забезпеченню потреб внутрішнього ринку в цій продукції та її виходу на світовий ринок, а також забезпеченню накопичення, збереження та ефективного використання вітчизняних інформаційних ресурсів;

- безпеці інформаційних і телекомунікаційних засобів і систем, як уже розгорнутих, так і створюваних на території країни [2].

Аналіз теоретико-методологічних основ явища інформаційної безпеки держави в умовах сучасного стану і перспектив розвитку української державності, а також результати історичного розвитку суспільства дають підставу зробити такі висновки:

1. Інформаційна безпека держави являє собою такий стан інститутів держави і суспільства, за якого забезпечується надійний захист національних інтересів країни і її громадян в інформаційній сфері.

2. Обов'язок забезпечення інформаційної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки покладається на інформаційну організацію держави.

3. Інформаційна організація держави повинна бути гарантом інформаційної безпеки держави та її інститутів, суспільства і громадян, стабільності політичного режиму в умовах процесів глобалізації, зростання загроз з боку міжнародного тероризму, ескалації діяльності екстремістських і сепаратистських рухів і організацій як усередині країни, так і за її межами.

4. Актуальним науковим і практичним завданням у сфері забезпечення інформаційної безпеки України є досягнення єдиного підходу до визначення оптимальних моделей і шляхів забезпечення інформаційної безпеки держави на основі виявлення найважливіших якісних і кількісних властивостей та параметрів цього явища [1].

Список використаних джерел

1. Морозов О.Л. Інформаційна безпека в умовах сучасного стану і перспектив розвитку державності // Віче - №12 – 2007 / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.viche.info/journal/598/>

2. Сашук Г. Інформаційна безпека в галузі забезпечення національної безпеки // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php

3. Ліпкан В.А., Максименко Ю.С., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах Євроінтеграції // Навч.Посібник, серія – національна і міжнародна безпека. Київ – КНТ – 2006.

4. Закон України «Про концепцію національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – ст. 182.

5. Закон України «Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – ст. 181.

Мазепа Наталія Володимирівна
Студентка групи ПР-45

Поняття інформаційного суверенітету держави

В умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства все більш важливого значення набуває реальне забезпечення державою захисту інформації та інформаційного простору від різноманітних несприятливих впливів, перекручень, спотворень. Це питання стає особливо актуальним, оскільки поширення і дедалі більшого розмаху набуває таке явище як ведення інформаційних воєн.

Для розуміння поняття «інформаційний суверенітет» важливим є визначення поняття «суверенітет» в цілому. Так, суверенітет, як повнота влади держави, самостійність держави, її незалежність від інших держав у внутрішній і зовнішній політиці, є одним із принципів міжнародного права, що закріплені в Статуті ООН, ряді міжнародних договорів і декларацій [1, с.125]. Саме наявність суверенітету є однією із ознак існування самої держави як суб'єкта міжнародного права. Важливою складовою державного суверенітету в сучасних умовах інформатизації є в тому числі й інформаційний суверенітет держави.

В науці, як і в законодавстві, не існує єдиного розуміння щодо визначення загального поняття інформаційного суверенітету. Інформаційний суверенітет, на думку дослідників, виступає володінням і розпорядженням національними інформаційними ресурсами, які включають усю належну державі інформаційну інфраструктуру, інформацію – незалежно від змісту, форми, часу і місця її створення, і забезпечується виключним правом держави на формування і здійснення національної інформаційної політики, власності на інформаційні ресурси, сформовані за державний кошт, створенням національних систем інформації, встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України [2]. В.М. Супрун, досліджуючи питання інформаційного суверенітету, визначив його як стан самостійності формування певних ресурсів даних, створених у результаті здійснення державою своєї свободи, за рахунок держави або суб'єктів держави, внаслідок реалізації права на інформацію, що забезпечує рівність її у міжнародному інформаційному просторі, які вказують на її авторську належність державі, органам влади, органам місцевого самоврядування [3, с.4], причому автор виділяє наступні ознаки даного поняття: пріоритетність держави в інформаційних відносинах, самостійність, рівноправ'я у зовнішніх відносинах, незалежність у зовнішніх відносинах, невідчужуваність [3, с.4].

Щодо законодавчого визначення інформаційного суверенітету держави, на даний момент воно закріплене лише в Законі України «Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року, де зазначається, що інформаційний суверенітет держави - здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави [4], проте подальшому тексті Закону зовсім не розкривається суть інформаційного суверенітету. До 9 травня 2011 року визначення поняття «інформаційний суверенітет» містилось в Законі України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, у ст. 53 вказувалось, що основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси [5], а ст. 54 даного Закону визначала основні гарантії інформаційного суверенітету: виключне право власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету; створення національних систем інформації; встановлення режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України; використання інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами [5]. Зважаючи на такі законодавчі положення, в літературі закономірно зазначається, що інформаційний

суверенітет з точки зору політико-правового навантаження має подвійний характер: з одного боку – це виключно право держави та її можливості, з іншого – це основні функціональні напрями (завдання) державної діяльності [6].

На законодавчому рівні неодноразово робились спроби визначення поняття інформаційного суверенітету України, а також закріплення положень основ інформаційної безпеки через розробку проектів Закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України, жоден з яких так і не був прийнятий. Найперший такий проект, розроблений робочою групою на чолі з Левком Лук'яненком, містить наступне означення інформаційного суверенітету: «Інформаційний суверенітет України - це право держави на формування і здійснення національної інформаційної політики відповідно до Конституції і законодавства України, міжнародного права в національному інформаційному просторі України» [7]. Зміст же даної категорії визначається через нормативне регулювання даної сфери та захисту державою свого інформаційного простору (що практично означає отождолення інформаційного суверенітету з національною інформаційною політикою). У законопроекті, розробленому І. Чижом, інформаційний суверенітет визначається як невід'ємне право людини, суспільства, держави на самовизначення та участь у формуванні, розвитку і здійсненні національної інформаційної політики відповідно до Конституції та чинного законодавства України, міжнародного права в національному інформаційному просторі України [8]. Тут акцент дещо зміщується на суб'єктний склад, якому надається право забезпечувати належним чином здійснення національної інформаційної політики, проте дана дефініція також потребує удосконалення, оскільки зводить суть інформаційного суверенітету лише до діяльності в інформаційному просторі через національну інформаційну політику, без закріплення в собі гарантій забезпечення захисту інформаційного суверенітету.

Отже, зважаючи на вище викладені підходи до розуміння інформаційного суверенітету, його можна визначити як закріплене законодавчо право і належним чином гарантовану можливість суб'єктів інформаційних правовідносин в особі держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування забезпечувати усю повноту, незалежність і самостійність держави у своєму інформаційному просторі, володіти, користуватись, розпоряджатись своїм інформаційним простором та інформаційними ресурсами, здійснювати інформаційну політику держави, а також захищати державний інформаційний простір від незаконних і несанкціонованих способів впливу (як зовнішнього, так і внутрішнього) на такий простір.

Список використаних джерел

1. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: виклики і загрози [Електронний ресурс]. – с. 123-130. Режим доступу: <http://nato.pu.if.ua/journal/2009-2/2009-2-28.pdf>.
2. Набруско В. «Чи стане Україна господарем у власному інформаційному просторі?» // Дзеркало тижня. – 2008. - №34 (713). – 13 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/viktor_nabrusko__chi_stane_ukrayina_gospodarem_u_vlasnomu_informatsiynomu_prostori.html.

3. Супрун В.М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету: автореф. дисерт. на здобуття ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.М. Супрун. – Харків, 2010. – 21 с.

4. Про національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 року. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - №27-28. – с. 181.

5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року в ред. від 02.10.1992 року. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №48. – с.650.

6. Олійник О.В., Соснін О.В., Шиманський Л.С. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm.

7. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку: проект Закону України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uacm.kharkov.ua/ukr/index.shtml?ulaws/usuветr.htm>.

8. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку: проект Закону України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=5871.

Возняк Любов Зіновіївна

Студентка групи ПР- 46

Інформаційна війна та її масштаби

На сучасному етапі стрімкий розвиток електронних засобів розповсюдження інформації зумовило якісну зміну традиційних способів, методів і форм інформаційних воєн. В цьому процесі технічний прогрес є головною передумовою трансформації ІВ, підвищення їх ефективності щодо більшої кількості країн і аудиторію. При цьому твердження, що сучасні комунікаційні технології допомагають встановити нові дружні зв'язки між людьми, яких розділяють культурні бар'єри, державні кордони та фізичні відстані, маскує безперервну боротьбу між провідними державами світу за встановлення власного домінування в інформаційному просторі і право розповсюдження необхідних соціально-політичних концепцій серед населення як своєї країни, так і інших держав. В даний час Інтернет все активніше і масштабніше використовується в інтересах інформаційного протистояння конфліктуючих сторін і для усунення неугодних режимів. Мережа надає широкі можливості в плані надання впливу на формування громадської думки, прийняття політичних, економічних і військових рішень, а також впливу на інформаційні ресурси супротивника і розповсюдження спеціально підготовленої інформації (дезінформації). Активне її використання для ведення інформаційного протистояння обумовлено наявністю ряду суттєвих переваг

мережі перед звичайними засобами і технологіями: оперативність, економічність, скритність джерела впливу, дистанційний характер впливу, масштабність можливих наслідків, комплексність подачі і сприйняття інформації, а також її доступність. Одним з основних факторів, що сприяють негативній тенденції розширення екстремістської ідеології, є розвиток можливостей Інтернету в сфері віртуальних соціальних мереж, які стають однаково зручним інструментом як для спецслужб різних держав, так і для націоналістичних угруповань. Наприклад, на порталі «Фейсбуку» (Facebook, найбільша у світі соціальна мережа) можна знайти такі групи, як «Бельгії не існує», «Абхазія - це не Грузія», «Ненавиджу Пакистан» і багато інших. Цю мережу та інші сервери для мобілізації молоді використовують також активісти з так званих громадянських суспільств, яких по всьому світу патрунують американські посольства. Інші сайти (не такі відомі, як «Фейсбук») користуються популярністю серед уже дискредитованих екстремістів, діяльність яких заборонена багатьма урядами, але некерована на глобальному рівні.

Мобільні Інтернет - портали та SMS - простір володіють величезним потенціалом для використання в інтересах спецслужб, не обмежуються тільки трансляцією новин певного напрямку або організацією мобільних форумів із заданою тематикою обговорення, а й включає можливість сприяння збору мас людей у необхідному місці в потрібний час. Беручи до уваги схильність молоді до розваг та участі в різного роду подіях, у світі впевнено набирає популярність явище flash - mob (миттєвий натовп), в свою чергу, виключно залежне від попереднього сигналу, який передається за допомогою тих же SMS-повідомлень. Розсилка закликів до мітингів і демонстрацій сьогодні також здійснюється по мобільному зв'язку. Наприклад, використання нового виду ІВ можна назвати кризу в Кенії на початку 2007 року, коли сигналом до чергових атак служила саме інформація в блогах і SMS-повідомленнях. Учасників антиамериканських демонстрацій у Південній Кореї також збирали за допомогою online - закликів і повідомлень на форумах і в блогах. Не без зацікавлення визнання одного з лідерів єгипетської опозиції, співробітника Інтернет - компанії Google В. Гоніма про те, що він був одним з організаторів акцій протесту в Єгипті, які координувалися через соціальні мережі в Інтернеті шляхом пропаганди та агітації, а також оповіщення молоді про місце і час їх проведення.

З урахуванням широких перспектив, які відкриває Інтернет, фахівці психологічних операцій розглядають наступні реальні можливості для використання НД, США цього глобального ЗМІ: сприяння у вирішенні не конвенційних військових завдань, ведення пропаганди, контрпропаганди, дезінформації щодо супротивника та інформаційної роботи з нейтральними сторонами. До теперішнього часу вже існують численні приклади залучення мережі для проведення інформаційних операцій. І державні, і недержавні органи все частіше звертаються до Інтернету для того, щоб домогтися необхідної підтримки своїх дій всередині країни і за її межами. Так, широке використання цього засобу комунікації в найрізноманітніших інформаційних цілях стало характерною особливістю подій навколо Югославії. Наприклад, з метою реалізації Дейтонських угод і

зміцнення свого статусу Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) використовувала мережу для більш повного інформування населення про вибори в Боснії і Герцеговині (БіГ). На додаток до цього вона притягувалася для непрямого постачання інформацією місцевих і міжнародних ЗМІ. Як відзначали представники інформаційної служби ОБСЄ, «всі ЗМІ в БіГ користувалися нашою веб - сторінкою для отримання інформації про ОБСЄ та про вибори і наступного доведення її до своєї аудиторії».

Таким чином, поява нових способів збору, аналізу та поширення інформації виступає головною умовою трансформації концепції інформаційних війн і сприяє розвитку старих їх видів і зародженню нових. Актуальність комплексного підходу до ведення інформаційного протиборства на тлі науково-технічного прогресу надає новий імпульс проблеми вивчення потенціалу Інтернету і мобільних ресурсів. Збільшуються в міжнародних масштабах обсяги інформаційних війн, що сигналізують про те, що суспільство робить великий "крок вперед", але поринає у віртуальний світ, де є багато обману. Це прямо свідчить про пріоритети вивчення можливостей віртуальної сфери та удосконалення її контролю.

Дзіняк Христина Володимирівна
Студент групи ПР-47

Поняття інформаційної культури

Постіндустріальний стан людської цивілізації правомірно пов'язують з розвитком інформаційного суспільства – суспільства, рівень якого у вирішальному ступені визначається кількістю і якістю накопиченої інформації, її свободою та доступністю. Виникнення інформаційного суспільства нерозривно пов'язане з усвідомленням фундаментальної ролі інформації у суспільному розвитку, розглядом в широкому соціокультурному контексті таких феноменів, як інформаційні ресурси, нові інформаційні технології, інформатизація.

Становлення інформаційного суспільства зажадало забезпечити адекватність освіти динамічним змінам, що відбуваються в природі й суспільстві, всьому навколишньому середовищу, збільшеному об'єму інформації, стрімкому розвитку нових інформаційних технологій. Особливе значення в інформаційному суспільстві набуває організація інформаційної освіти та підвищення інформаційної культури особистості. Сьогодні є всі підстави говорити про формування нової інформаційної культури, яка може стати елементом загальної культури людства.

Такою стануть знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Інформаційна культура поки що є показником не загальної, а, скоріше, професійної культури, але з часом стане важливим чинником розвитку кожної особистості.

Поняття "інформаційна культура" характеризує одну з граней культури, що пов'язана з інформаційним аспектом життя людей. Роль цього аспекту в інформаційному суспільстві постійно зростає; і сьогодні сукупність інформаційних потоків навколо кожної людини така велика, різноманітна і розгалужена, що

вимагає від нього знання законів інформаційного середовища і уміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Інакше він не зможе адаптуватися до життя в нових умовах, зокрема, до зміни соціальних структур, наслідком якої буде значне збільшення чисельності працюючих у сфері інформаційної діяльності та послуг. В даний час існує безліч визначень інформаційної культури.

У широкому сенсі під інформаційною культурою розуміють сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання у загальний досвід людства.

У вузькому сенсі – оптимальні способи поведінки із знаками, даними, інформацією й представлення їх зацікавленому споживачеві щодо вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних засобів виробництва, зберігання та передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів й інформації.

Один з провідних фахівців в області інформатизації Е.П. Семенюк під інформаційною культурою розуміє інформаційний компонент людської культури в цілому, що об'єктивно характеризує рівень всіх здійснюваних у суспільстві інформаційних процесів та існуючих інформаційних стосунків.

Інформаційна культура може розглядатися як складова частина загальної культури, орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності. Інформаційна культура відображає досягнуті рівні організації інформаційних процесів та ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації, що забезпечують цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішень, які приймаються людиною [1].

Поняття «інформаційна культура» підкреслює зв'язок інформаційного світу з духовною культурою особистості, цілісність єдиного розуміння культури, окремі аспекти якої привертають увагу дослідників у різні періоди розвитку людського суспільства.

Основна тенденція в динаміці формування поняття «інформаційна культура» пов'язана з фундаментальністю і багатоаспектністю її розгляду не тільки як феномена, визначеного умовами науково-технічного прогресу, електронними засобами переробки, зберігання і передачі соціальної інформації, а перш за все як діяльній інфраструктурі, що пронизує усі епохи і цивілізації, всі сфери людської діяльності і всі шаблі розвитку людини як соціальної істоти [2].

Сучасна інформаційна культура увібрала до себе усі свої попередні форми та з'єднала їх в єдиний засіб. Як особливий аспект соціального життя вона виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображає характер і рівень практичної діяльності людей. Це результат діяльності суб'єкта і процес збереження створеного, розповсюдження і споживання об'єктів культури.

В даний час створюється база щодо формування суперечності між категорією індивідів, інформаційна культура яких формується під впливом інформаційних технологій та відображає нові зв'язки й стосунки інформаційного суспільства, і категорією індивідів, інформаційна культура яких визначається традиційними підходами. Це створює різні рівні її якості при однакових витратах сил і часу, вабить об'єктивну несправедливість, що пов'язане зі зниженням можливостей творчого прояву одних суб'єктів у порівнянні з іншими.

До критеріїв інформаційної культури людини відносяться:
уміння адекватно формулювати свою потребу в інформації;

- ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності інформаційних ресурсів;
- переробляти інформацію та створювати якісно нову;
- провадити індивідуальні інформаційно-пошукові системи;
- адекватно відбирати й оцінювати інформацію;
- здібність до інформаційного спілкування та комп'ютерну грамотність.

Все вище перераховане повинне базуватися на усвідомленні ролі інформації у суспільстві, знанні законів інформаційного середовища та розумінні свого місця в ньому, володінні новими інформаційними технологіями.

Рівні реалізації інформаційної культури людини включають до себе:

1. когнітивний рівень – знання й уміння;
2. емоційно-ціннісний – установки, оцінки, стосунки;
3. поведінковий – реальна та потенційна поведінка.

Велике значення у формуванні інформаційної культури має освіта, яка повинна формувати нового фахівця інформаційного співтовариства, що володіє наступними уміннями і навиками: диференціації інформації; виділення значущої інформації; вироблення критеріїв оцінки інформації; робити інформацію та використовувати її [3].

Отже, оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, сприяючий реальному розумінню людиною самого себе, свого місця і своєї ролі у суспільстві та у світі в цілому.

Список використаних джерел

1. А. Б. Когарян, Н.І. Гущина Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі. — Київ: 2011. — 100 с.
2. Гуцу С. Ф. Правові основи інформаційної діяльності. — Навч. посібник. — Х.: Нац. Аерокосм. Ун-т «Харк. авіац. ін. -т», 2009. — 48 с.
3. Основи інформаційного права України: Навч. посіб. В.С. Цимбалюк, В.Д.Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. — К.: Знання, 2004. — 274 с.

Капушак Іван Михайлович
Студент групи ПР-47

Поняття та ознаки інформаційного суспільства

Інформаційне суспільство (англ. Information society) — теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання[2].

Існує багато варіантів визначення сенсу «інформаційного суспільства», наприклад:

- суспільство, орієнтоване на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя[3].

- суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях і яке соціально трансформується з метою допомогти індивідам та спільнотам використовувати знання та ідеї, що допомагає людям втілити їх потенціал та реалізувати їх прагнення[4];

- суспільство, яке створюється внаслідок нової індустріальної революції на базі інформаційних і телекомунікаційних технологій та на базі інформації, яка є виразником знання людей. Завдяки технологічному прогресу в такому суспільстві оброблення, накопичення, отримання і обмін інформацією в будь якій її формі — звуковій, письмовій або візуальній — не обмежені за відстанню, часом і обсягами. Ця революція додає великих можливостей людському інтелекту і створює ресурси, що змінюють спосіб суспільної праці і суспільного життя[5];

Вважається, що в «інформаційному суспільстві» створення, розповсюдження, використання, узагальнення і маніпулювання інформацією становить значну частину економічної, політичної та культурної діяльності. Економіка знань стає економічною копією цієї діяльності, оскільки добробут суспільства створюється через експлуатацію знань або розуміння суті речей та процесів. Люди які мають засоби і можливості для участі в такому суспільстві отримують певні додаткові вигоди, порівняно з тими, хто таких можливостей або засобів не має. «Інформаційне суспільство» вважається наступником «індустріального суспільства».

Оскільки сучасні інформаційно-комунікаційні технології працюють з інформацією в дискретній, цифровій формі, то часто для позначення «інформаційного суспільства» використовується синонімічний термін «цифрове суспільство», а різницю між членами в можливостях і засобах участі в такому суспільстві позначають як «цифровий розрив».

Визначено велику кількість ознак, які можуть характеризувати настання «інформаційного суспільства»[2]. Ознаки нових швидких змін у суспільстві можуть мати технологічний, економічний, праце-орієнтований, просторовий, культурний або комбінований характер[3].

Показовою в цьому відношенні є ґрунтовна доповідь науковців Національного інституту стратегічних досліджень[1], в якій «інформаційне суспільство» трактується просто як «феномен» (явище) без критичного його осмислення, а термін «інформаційне суспільство» використовується синонімічно з термінами «інформаційні технології», «галузь інформаційних технологій» та «інформатизація». Однак у авторів доповіді все ж вистачає об'єктивності визнати, що «для України, яка все ще перебуває в стані цивілізаційної невизначеності, інформаційне суспільство, на жаль, багато в чому залишається радше популярним гаслом із лексики європейських декларацій, ніж реальною практикою».

Вперше орієнтацію України на створення «інформаційного суспільства» було офіційно зафіксовано в Стратегії інтеграції України до ЄС (розділ 13), ухваленою в 1998 році. Варто відзначити, що одночасно, в 1998 році було прийнято два Закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації», якими визначалися принципи і програма дій інформатизації України, а не побудови в ній «інформаційного суспільства». Таке протиріччя у концептуальних основах між різними групами фахівців і політиків на найвищому рівні прийняття політичних рішень в Україні свідчить про некритичність сприйняття іноземних новацій. Воно сильно зашкодило практиці інформаційно-комунікаційного розвитку України[2].

Завдяки виникненню нових технічних засобів та нових технологій інформаційне суспільство характеризується низкою ознак: 1) повсюдне впровадження науко- і інформаційномістких технологій; 2) бурхливе зростання індустрії знань, у яку переміщується все більше і більше людей і ресурсів; 3) у сфері освіти, науки, комп'ютерної діяльності, ЗМІ тощо продукується більше половини національного продукту; 4) радикальні зміни у співвідношенні робочого і вільного часу та особистих настановах людини; 5) зміна мотивацій людини від суто матеріальних цінностей і власності до можливостей самовираження та саморозвитку, задоволення роботою і життям; 6) використання інформації не лише для створення матеріальних і культурних благ, а й значною мірою для того, щоб формувати у громадян певні економічні, соціальні і політичну позиції; 7) формується новий тип споживача інформації. Змінюються пріоритети потреб особистості.

Особистість буде характер своєї поведінки на ґрунті широкій інформації, уміє вибрати необхідну інформацію. Характерною рисою сучасної людини є дії, що базуються не на традиції в мисленні і практиці, а на інформації; 8) переосмислюється ставлення до природи і всього навколишнього середовища, як до "мови розвитку виробництва. Дедалі більш важливого значення набувають екологічні проблеми[4].

У сучасному інформаційному суспільстві виникають серйозні проблеми, які слід враховувати і розв'язувати. Зокрема, стверджується, що техніка вторгається у всі сфери життя людини. З'являється ІЛЮЗІЯ, що людина незабаром побудується багатьох видів традиційної діяльності, їх немов би замінить машина, навіть моральні, політичні і соціальні проблеми можуть бути розв'язані на основі машинних технологій.

Хибність такого підходу очевидна. Адже слід визначити, що у людини завжди є і буде здатність особистої оцінки, інтерпретації інформації. Особистісний компонент є складовою саме людського "Я". Людина крім знань, які може зберігати машина, володіє інтуїцією, вірою, відчуттями та іншими властивостями, притаманними лише людині. У перспективі раціональним, сприйнятним має бути досягнення гармонійної єдності між розвитком знання і технологій, з одного боку, і здатністю до адекватного розвитку темпів пристосування людини до власних результатів діяльності – з іншого[3].

Отже, концепція і термінологія «інформаційного суспільства» набули значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі з тими ж,

характерними для світу, протиріччями та неясностями у їх застосуванні. Термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії внаслідок занепаду української науки. Україні належить виконати значний обсяг роботи з осмислення і адаптації концепції «інформаційного суспільства» в українських реаліях, розроблення та реалізації Національної стратегії сучасного інформаційно-комунікаційного розвитку. Прикладом для такої роботи є досвід Фінляндії, висвітлений у книзі за співавторством одного із класиків-Мануеля Кастельса.

Список використаних джерел

1. Савінова Н.А. "Потреба кримінально-правового забезпечення безпеки спілкування в інформаційному суспільстві". / Наталія Савінова // Науковий вісник НАВС. – 2011. – № 2 (75) – С. 144-149.
2. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Нав. Посібник.- к.: Кондор, 2012.-384с.
3. Копилов В.А. Інформаційне право: Посібник.-2-е вид., перероб. и доп.-М.: Юристь, 2012.-512с.
4. Інформаційне право: основи практичної інформатики. Навчальний посібник/ І.Л.Бачило,- М.: 2011.-352с
5. Рассолов М.М. Інформаційне право. Навчальний посібник .- М.: Юристь, 2012.-400с.

Данюк Сергій Іванович
Студент групи ПР-47

Ознаки інформаційної культури суспільства

Постіндустріальний стан людської цивілізації правомірно пов'язують з розвитком інформаційного суспільства – суспільства, рівень якого у вирішальному ступені визначається кількістю і якістю накопиченої інформації, її свободою та доступністю. Виникнення інформаційного суспільства нерозривно пов'язане з усвідомленням фундаментальної ролі інформації у суспільному розвитку, розглядом в широкому соціокультурному контексті таких феноменів, як інформаційні ресурси, нові інформаційні технології, інформатизація. Досить часто можна зустріти як і в ЗМІ, так і на устах людей таке поняття, як «інформаційна культура». Адже є підстави говорити про New Age суспільство. Поняття "інформаційна культура" характеризує одну з граней культури, що пов'язана з інформаційним аспектом життя людей. Роль цього аспекту в інформаційному суспільстві постійно зростає; і сьогодні сукупність інформаційних потоків навколо кожної людини така велика, різноманітна і розгалужена, що вимагає від нього знання законів інформаційного середовища і умінь орієнтуватися в інформаційних потоках. Інакше він не зможе адаптуватися до життя в нових умовах, зокрема, до зміни соціальних структур, наслідком якої буде значне збільшення чисельності працюючих у сфері

інформаційної діяльності та послуг. В даний час існує безліч визначень інформаційної культури.

У широкому сенсі під інформаційною культурою розуміють сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання у загальний досвід людства.

У вузькому сенсі – оптимальні способи поведінки із знаками, даними, інформацією й представлення їх зацікавленому споживачеві щодо вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних засобів виробництва, зберігання та передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів й інформації.

Сучасна інформаційна культура увібрала до себе усі свої попередні форми та з'єднала їх в єдиний засіб. Як особливий аспект соціального життя вона виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображає характер і рівень практичної діяльності людей. Це результат діяльності суб'єкта і процес збереження створеного, розповсюдження і споживання об'єктів культури. Тому, є відповідні критерії інформаційної культури: - адекватність формування інформаційної потреби; - ефективне здійснення пошуку потрібного в різноманітних інформаційних ресурсах; - створення якісно нової інформації на основі вже здобутої та усталеної; - адекватність в оцінці та відборі потрібного; - коректність оформлення та розповсюдження інформації; - грамотність в інформаційному спілкуванні.

В Україні робота з інформацією має велику історію та багаті традиції щодо життя в інформаційному суспільстві, та на сьогодні основним орієнтиром у роботі повинен стати міжнародний досвід.

На сьогодні для підготовки державних службовців усіх рівнів в Україні необхідно враховувати такий важливий аспект, як інформаційна культура. Необхідність підготовки управлінців нового – інформаційного профілю – передбачає зовсім новий підхід. В інформаційному суспільстві найбільш гостро піднімається проблема вміння швидко та правильно знаходити потрібний обсяг інформації, систематизувати, аналізувати його і беручи до уваги можливі ризики, в потрібному напрямі готувати управлінське рішення. Це говорить про те, що людина повинна мати певний рівень культури при роботі з інформацією. Для багатьох фірм і підприємств України постає проблема підвищення кваліфікації працівників, які відповідають у них за безпеку управлінської інформації. Працівники можуть бути не досить підготовлені або зовсім не підготовлені до роботи з управлінською інформацією, не мають змоги проаналізувати становище з інформацією на підприємстві, не обізнані зі шляхами її проходження й не мають технічних знань, необхідних для захисту від несанкціонованих проникнень до інформації. На думку автора захист інформації передбачає:

- виявлення загроз політичного, фінансово-економічного, соціального, соціально-психологічного характеру в галузі інтересів компанії;
- підвищення інформаційної культури працівників;

- інформаційний контроль розвитку інфраструктури ринку, конкурентів, їхніх рекламних дій; інформаційний супровід власних активних дій на ринку (публікації, реклама, виставки, дезінформація тощо);

- забезпечення координації та взаємодії функціональних підрозділів взаємного обміну інформацією.

Таким чином можна зробити **висновок**, що інформаційна культура є невід'ємною складовою працівників у сфері інформаційної діяльності. Важливим є на сьогодні підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які б досконало вивчали інформаційну культуру стосовно роботи з новітніми технічними засобами та швидким пошуком необхідної інформації. Тому, прагнення оволодіти інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, сприяючий реальному розумінню людиною самого себе, свого місця і своєї ролі у суспільстві та у світі в цілому.

Список використаних джерел

1. Цимбалюк В. Проблеми формування інституту інформаційної культури в теорії інформаційного права України // Правова інформатика. – 2003. – № 1.

2. Киричек П. Н. Информационная культура общества : [монография] / П. Н. Киричек . - М.: РАГС, 2010. - 208 с.

3. Шквир В. Д. Інформаційні системи і технології в обліку/ В.Д. Шквир, А.Г. Загородній, О.С. Височай. - К.: Знання, 2006. - 429 с.

Хантіль Ольга Володимирівна
Студентка групи ПР- 41

Інформаційна культура та її формування в Україні

Для того аби зрозуміти визначення етимології поняття «інформаційна культура» потрібно провести аналіз терміну «культура». Коли ми говоримо, що людина культурна, то ми, перш за все, маємо на увазі, що ця особистість добре вихована, має певний рівень освіченості. Але при більш детальному аналізі, який проводять в рамках таких наук, як антропологія, етнологія, структурна лінгвістика, семіотика та теорія інформації, ми бачимо, що зміст поняття «культура» досі однозначно не тлумачиться. Методологічний аналіз визначень цього терміну, а їх існує декілька сот, показує різноманіття методів і підходів вивчення культури: антропологічний, аксіологічний, історичний, нормативний, психологічний, гносеологічний, праксеологічний, метрологічний, семіотичний, соціологічний, інформаційний, кібернетичний [3].

Постіндустріальний стан людської цивілізації правомірно пов'язують з розвитком інформаційного суспільства - суспільства, рівень якого у вирішальному ступені визначається кількістю і якістю накопиченої інформації, її свободою та доступністю. Виникнення інформаційного суспільства нерозривно пов'язане з усвідомленням фундаментальної ролі інформації у суспільному розвитку, розглядом в широкому соціокультурному контексті

таких феноменів, як інформаційні ресурси, нові інформаційні технології, інформатизація [2]

Сьогодніне глобалізоване, постіндустріальне суспільство все швидше і впевненіше крокує на зустріч новому майбутньому - техногенному, де рівень кожного про шарку людей визначається якістю інформації, якою вони володіють. Досить часто можна зустріти як і в ЗМІ, так і на устах людей таке поняття, як «інформаційна культура». Адже є підстави говорити про New Age суспільство [1].

Аспект інформаційної культури варто розглядати з позиції двох значень. У широкому сенсі під інформаційною культурою розуміють сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання у загальний досвід людства. У вузькому сенсі - оптимальні способи поведінки із знаками, даними, інформацією й представлення їх зацікавленому споживачеві щодо вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних засобів виробництва, зберігання та передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів й інформації. Сучасна інформаційна культура увібрала до себе усі свої попередні форми та з'єднала їх в єдиний засіб. Як особливий аспект соціального життя вона виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображає характер і рівень практичної діяльності людей. Це результат діяльності суб'єкта і процес збереження створеного, розповсюдження і споживання об'єктів культури [5].

Теоретики інформаційного суспільства стверджують - капітал і праця, що становили основу сучасної цивілізації, в новому суспільстві поступаються місцем інформації і знанню, які стають головними цінностями інформаційного суспільства і, одночасно, знаряддям суспільного виробництва, його продуктивною силою, отже в суспільстві відбувається культурна революція. Відповідна, відбувається новий класовий розподіл суспільства, стратифікація за новими правилами [4]. В новій суспільній формації класи замінюються соціально недиференційованими «інформаційними співтовариствами»

Таким чином, «інформаційне суспільство», а, отже, кіберкультура - це цивілізація, в основі розвитку й існування якої лежить особлива нематеріальна субстанція, умовно названа «інформацією», що володіє властивістю взаємодії як із духовним, так і з матеріальним світом людини. Остання властивість особливо важлива для розуміння сутності нового суспільства, тому що, з одного боку, інформація формує матеріальне середовище життя людини, виступаючи в ролі інноваційних технологій, комп'ютерних програм, телекомунікаційних протоколів і т.п., а з іншого, слугує основним засобом соціально-культурних, міжособистісних взаємовідносин, постійно виникаючи, видозмінюючись та трансформуючись у процесі переходу від одної людини до іншої [5]. У такий спосіб інформація одночасно визначає і соціо-культурне життя людини і його матеріальне буття.

Тому, прагнення оволодіти інформаційною культурою - це шлях універсалізації якостей людини, сприяючий реальному розумінню людиною самого себе, свого місця і своєї ролі у суспільстві та у світі в цілому.

Список використаних джерел

1. Muhl G. von der Paradigms and Paradigmatic Shifts in the Study of Civilizations: Spengler, Toynbee, McNeill, Huntington, and Diamond // 39th International Conference of The International Society for the Comparative Study of Civilizations // Western Michigan University ESTERN Kalamazoo, Michigan (USA) June 3-7, 2009. -<http://www.wmich.edu/isccsc/conference/abstracts.html>
2. В.В. Миронова Інформаційна культура як основа загальної культури людини : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mdgukid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1-0-68
3. М.О.Антонченко // Сумський державний педагогічний університет //Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/2/25.pdf
4. Марков А.В. Происхождение и эволюция человека. Обзор достижений палеоантропологии, сравнительной генетики и эволюционной психологии // Доклад, прочтенный в институте биологии развития РАН 19 марта 2009. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://paleo.ru5>
5. Мудрик Т. //Інформаційна культура як єдність репрезентації людської культури: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kulturolog.org.ua/i-conference/2013-/693-mudryk.html>

Дзіняк Галина Степанівна
Студентка групи ПР-47

Поняття інформаційної війни

Сьогодні інформація добирає матеріальну форму і володіння нею стає дуже жаданим. До реалізації будь-які, цілком "матеріальні", рішення сьогодні випробуються в інформаційній області. І результати стають вирішальними.

Сучасні війни ведуться перш за все в інформаційній сфері, яка випереджає і безперервно супроводжує так званий "прямий контакт" протиборчих сторін. Якщо торкнутися цього питання на міждержавному рівні, то ми побачимо, що спецслужби країн ведуть свої війни безпосередньо в Інтернеті. Як повідомлялося, для боротьби з потенціальним супротивником в експортне мережене обладнання США встановлюються чіпи з логічними вірусами, які можуть бути активізовані в потрібний момент. Для боротьби з певними людьми є комп'ютерні програми обнуління банківських рахунків. Для боротьби між корпораціями. Які є конкурентами на різних ринках використовується промисловий шпionаж, який полягає у зборі інформації щодо свого "супротивника" (майбутні плани, поточні справи, фінансове становище) І мабуть, багато що є ще, про що ми й не знаємо і маємо тільки здогадуватись.

Виходячи зі змісту та ролі інформації у сучасному світі, американський дослідник М. Маклюен виводить цікаву тезу, що звучить так: "Істинно тотальна війна - це війна за допомогою інформації".

Саме Маклюен першим (ще 30 років тому) проголосив, що в наш час економічні зв'язки і відносини усе більше приймають форму обміну знаннями, а не обміну товарами. А засоби масової комунікації самі є новими "природними ресурсами", що збільшують багатства суспільства. Тобто боротьба за капітал, простори збуту та ін. уходять на другий план, а головним зараз становиться доступ до інформаційних ресурсів, знань, що призводить до того, що війни ведуться вже більше в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь.

В той же час, відомо: великомасштабні інформаційні технології, які дістали назву інформаційних воєн, мають тисячолітню історію. Уже у біблійній легенді згадано Гедеона, який під час воєн регулярно вдавався до залякування ворога. Одного разу він так залякав супротивника, що той розгубився і вдарив по своїх військах. Прикладів інформаційного впливу на моральну, духовну стійкість супротивника можна знайти чимало і у древньому Римі, і в епоху феодалізму (боротьба з "єрессю", за "істинну віру" і т.д.), і в пізніші часи. Особливого значення інформаційні війни набули у ХХ столітті, коли газети, радіо, а потім і телебачення стали справді засобами масової інформації, а поширювана через них інформація - справді масовою. Уже у 20-х роках США вели радіопередачі на регіони своїх "традиційних інтересів" - країни Латинської Америки, Великобританія - на свої колонії. Німеччина, яка домагалася перегляду умов Версальського миру - на німців Померанії і Верхньої Сілезії у Польщі, судетів - у Чехії. Тоді ж, у 30-х роках, інформаційні війни перестають бути додатком до збройних і перетворюються у самостійне явище - як от: німецько-австрійська радіовійна 1933-34 рр. з приводу приєднання Австрії до рейху. Саме тоді з'явилося і набуло поширення поняття "інформаційний агресор"[1].

Мета інформаційної війни - послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Очевидно, що інформаційна війна - складова частина ідеологічної боротьби. Вони не призводять безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, при їх веденні немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це порожде небезпечну безпечність у ставленні до них. Тим часом, руйнування, яких завдають інформаційні війни у суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком співмірні, а часом і перевищують наслідки збройних воєн.

Головне завдання інформаційних воєн полягає у маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у:

внесенні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів;

- дезорієнтації та дезінформації мас;
- послабленні певних переконань, устоїв;
- заякуванні свого народу образом ворога

залякуванні супротивника своєю могутністю. Нарешті, останнє, але не менш важливе завдання: забезпечення ринку збуту для своєї економіки. У цьому випадку інформаційна війна є складовою частиною конкурентної боротьби.

Система - мета інформаційної війни, може включати будь-який елемент епістемології супротивника. Епістемологія містить у собі організацію, структуру, методи і вірогідність знань. На стратегічному рівні ціль кампанії інформаційної війни - вплинути на рішення супротивника або конкурента, і як наслідок, на його поведінку таким чином, щоб він не знав, що на нього впливали. Навіть тоді, коли цієї мети важко досягти, вона все-таки залишається кінцевою метою кампанії на стратегічному рівні. Успішна, хоча і незавершена інформаційна кампанія, проведена на стратегічному рівні, приведе до рішень супротивника (а отже і його дій), що будуть суперечити його намірам чи заважати їхньому виконанню.

Успішна інформаційна кампанія, проведена на оперативному рівні, буде підтримувати стратегічні цілі, впливаючи на можливість ворога приймати рішення оперативно та ефективно. Іншими словами, метою інформаційних атак на операційному рівні є створення таких перешкод процесу ухвалення рішення ворогом, щоб супротивник не міг діяти чи вести війну координовано та ефективно. В інформаційній війні метою є гармонізація дій на оперативному рівні з діями на стратегічному рівні, щоб об'єднані, вони змушували супротивника приймати рішення, які приводили б до дій, що допомагали досягати суб'єктові власних цілей і заважали б супротивнику домагатися виконання своїх[2].

Щодо цілей атак в інформаційній війні, то чим більш залежний супротивник від інформаційних систем при ухваленні рішення, тим більше він уразливий до ворожого маніпулювання цими системами. Програмні віруси впливають тільки на ті системи, у яких є програми.

Чим сучасніше суспільство, тим більше воно покладається на інформацію та засоби її доставки. Сюди відноситься і Інтернет - але це лише вершина цієї інформаційної конструкції. Будь-яка розвинена країна має телефонну, банківську та безліч інших мереж, що керуються комп'ютерами, отже мають властиві для них слабкі місця.

Інформаційна війна - це вже не туманна галузь футурології, а реальна дисципліна, яку вивчають і розробляють. У найбільш широкому сенсі інформаційна війна включає засоби пропаганди

Генеральна мета інформаційної війни таким чином - порушити обмін інформацією в таборі конкурента. Неважко зрозуміти, що цей вид зброї, як правило, взагалі не спрямований на завдання втрат живій силі. У цьому сенсі крива технології вивела, нарешті, до безкровної і в той же час винятково ефективною зброї. Вона знищує не населення, а державний механізм.

Інформаційно-комп'ютерна революція відкриває широкі можливості для впливу на народи та владу, маніпулювання свідомістю та поведінкою людей навіть на віддалених просторах. Беручи до уваги процес глобалізації телекомунікаційних мереж, що відбувається в світі, можливо припустити, що саме інформаційним видам агресії буде відданий пріоритет у майбутньому.

Потрібна серйозна увага фахівців різного профілю до цього питання, щоб уникнути найбільш негативних наслідків цієї війни для всього людства[3].

Список використаної літератури

1. Інформаційна боротьба у воєнних конфліктах другої половини ХХ століття. Монографія. – К.:Альтерпрес, 2006. – 192 с.
2. Петрик В.М., Остроухов В.В., Штоквиш О.А. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, введення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій: Навчальний посібник/За ред. В.М.Петрика. – к.:Росава, 2006.
3. Литвененко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії. - К.: ВКФ «сатсанга», 2000.

Санагурська Надія Володимирівна
Студент групи ПР-47

Сутність інформаційної безпеки

Розвиток і впровадження практично у всі сфери діяльності інформаційних технологій суттєво змінює структуру суспільства, а також трансформує міжнародні відносини. Одним з найважливіших напрямів цієї трансформації стає реалізація національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки.

Починаючи із середини ХХ сторіччя, триває бурхливий розвиток інформаційних технологій, які набули глобального характеру. Обсяги світової інформаційної індустрії на початку 90-х років минулого сторіччя досягли 2 трлн. доларів США, а на початку ХХІ сторіччя зросли на порядок. Виходячи з цього можна стверджувати, що в світі проходить стрімке формування інформаційного суспільства.

За своєю сутністю інформація може формувати матеріальне середовище життя людини, виступаючи у ролі інноваційних технологій, комп'ютерних програм тощо. Водночас вона може використовуватись як основний засіб міжособистісної взаємодії, постійно виникаючи та змінюючись у процесі переходу від однієї інформаційної системи до іншої.

Як товар інформація може користуватися попитом, оскільки має певну цінність, однак її специфіка, пов'язана з перетворенням людських знань, створює складності у визначенні її вартості.

Слід відзначити, що в Україні інформація з обмеженим доступом поділяється на два різновиди – таємну і конфіденційну. Відповідно до Закону України „Про інформацію” до таємної інформації відносять такі відомості, розголошення яких завдає шкоди особі, суспільству і державі, та яка включає до свого складу державну або іншу визначену законом таємницю. Перелік видів таємної інформації визначається державою і закріплюється законодавчо. Державна таємниця включає в себе відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони

правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визначені у встановленому законом порядку державною таємницею і підлягають охороні державою.

Виходячи з наведеного можна говорити про те, що захист інформації, віднесеної до конфіденційної, і перш за все до державної таємниці, слід вважати невід'ємною складовою національної безпеки України. Іншими словами, можна стверджувати, що *інформаційна безпека* визначається як захищеність важливих інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері, за якою забезпечується використання інформації в інтересах її суб'єктів, сталий розвиток держави, виявлення, попередження і ліквідація загроз національним інтересам.

Категорія національних інтересів в інформаційній сфері в повній мірі узгоджується з іншою категорією – національною безпекою, і співвідноситься між собою за схемою «частина» і «ціле».

Уперше поняття „національна безпека” та „національні інтереси” на законодавчому рівні були визначені у ”Концепції (основах державної політики) національної безпеки України”, яка була прийнята Верховною Радою України. В ній визначається, що захист національної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. В цьому контексті інформаційна безпека, як невід'ємна складова національної безпеки, потребує свого забезпечення на державному рівні, оскільки протягом усієї історії розвитку людства інформація розглядалася як важливий військовий, політичний, економічний і соціальний фактори, що в значній мірі обумовлює розвиток держави, суспільства і особистості в конкретних історичних умовах.

Одним із основних елементів реалізації державної політики в інформаційній сфері є інформаційна інфраструктура, яку слід вважати невід'ємною частиною стратегічних інформаційних ресурсів і такою, що має значення для обороноздатності держави і її інформаційного ринку.

Аналізуючи державну політику в інформаційній сфері, слід визначити і те місце, яке займають у ній питання інформаційної безпеки, які наведені в юридичній та спеціальній літературі, і базуються на розумінні інформаційної безпеки як складової національної безпеки України.

По суті це є вірним, оскільки завданням заходів з інформаційної безпеки є мінімізація шкоди через неповноту, несвочасність або недостовірність інформації чи негативного інформаційного впливу через наслідки функціонування інформаційних технологій, а також несанкціоноване поширення інформації. Саме тому інформаційна безпека передбачає наявність певних державних інститутів і умов існування її суб'єктів, що встановлені міжнародним і вітчизняним законодавством.

Крім цього, інформаційна безпека повинна забезпечуватися шляхом проведення цілісної державної програми відповідно до Конституції та чинного законодавства України і норм міжнародного права шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм, що стосуються національної інформаційної політики України.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що *інформаційна безпека* передбачає можливість безперешкодної реалізації суспільством і окремими

його членами своїх конституційних прав, пов'язаних з можливістю вільного одержання, створення й розповсюдження інформації. Поняття інформаційної безпеки держави слід також розглядати у контексті забезпечення безпечних умов існування інформаційних технологій, які включають питання захисту інформації, як такої інформаційної інфраструктури держави, інформаційного ринку та створення безпечних умов існування і розвитку інформаційних процесів.

Необхідний рівень інформаційної безпеки забезпечується сукупністю політичних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на попередження, виявлення й нейтралізацію тих обставин, факторів і дій, які можуть вчинити збиток чи зашкодити реалізації інформаційних прав, потреб та інтересів країни і її громадян.

Для розуміння реальних та потенційних загроз інформаційному простору України необхідно дати визначення інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційного тероризму та комп'ютерна злочинність.

Спеціальні інформаційні операції (СІО) – це сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію шляхом впливу на її свідомість і поведінку за допомогою використання певним чином організованої інформації та інформаційних технологій для досягнення певної мети.

Акти зовнішньої інформаційної агресії (АЗА) – легальні та/або протиправні акції, реалізація яких може мати негативний вплив на безпеку інформаційного простору держави.

СІО та АЗА вміщують у себе психологічні дії зі стратегічними цілями, психологічні консолідуючі дії та психологічні дії з безпосередньої підтримки бойових дій. Вони поділяються на такі види: операції, спрямовані проти суб'єктів, які ухвалюють рішення; операції, спрямовані на компрометацію, завдання шкоди опонентам; операції, спрямовані на політичну (економічну) дестабілізацію.

Варто мати на увазі, що СІО та АЗА відбувається на макро- і мікрорівні. Тобто, СІО та АЗА макрорівня – це будь-яка агітаційно-пропагандистська і розвідувально-організаційна діяльність, котра орієнтована на конкретні соціальні групи людей і здійснювана, в основному, через засоби масової інформації та по каналах комунікацій. СІО та АЗА мікрорівня, зі свого боку, уособлює будь-яку агітаційно-пропагандистську і розвідувально-організаційну діяльність ідеологічного характеру, прицільно персоналізовану і здійснювану, переважно, через міжособистісне спілкування. Для цього часто використовується діяльність, що спрямована на поширення чуток чи збудження іншими методами запланованого негативного поведіння населення держави-об'єкту інформаційної війни.

Отже, СІО та АЗА можуть проводитись спецслужбами, насамперед, іноземних держав таємних операцій та акцій негативного, нерідко деструктивного ідеологічного, ідейно-політичного та соціального впливу на особу, групу осіб або суспільство в цілому з метою їх переорієнтації на інші цінності та ідеали, підштовхнути до вчинення протиправних дій в напрямку підриву і послаблення державного та суспільно-політичного ладу для вирішення завдань здійснення вигідного впливу.

Слід зазначити, що СІО та АЗА проводиться шляхом розповсюдження інформації певного роду (правдивої чи фальшивої) різними способами. Це є використання комунікативних технологій з впливу на масову свідомість із довготривалими чи короткотривалими цілями. Треба підкреслити, що СІО та АЗА створюють загрозу не стільки своїм існуванням як явище взагалі, а тим, що вона „вмикає” та запускає в дію речово-енергетичні процеси, а також контролює їх. Суть якраз і полягає в тому, що вона може збуджувати та скеровувати такі процеси, масштаби яких у багато разів більші за саму операцію.

Інформаційний тероризм – небезпечні діяння з інформаційного впливу на соціальні групи осіб, державні органи влади і управління, пов’язані з розповсюдженням інформації, яка містить погрози переслідуванням, розпорою, вбивствами, а також викривлення об’єктивної інформації, що спричиняє виникнення кризових ситуацій в державі, нагнітання страху і напруги в суспільстві.

Комп’ютерні злочини – протиправні діяння, у сфері використання електронних обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем та комп’ютерних мереж, за які передбачена відповідальність чинним Кримінальним кодексом України.

Отже, безпека інформації (information security) – стан інформації, у якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації.

Тарас Вероніка Маратівна
Студентка групи ПР-44

Медіа-тероризм

Сучасні дослідження підтверджують те, що політичні, ідеологічні погляди в значній частині суспільства формуються винятково на основі телекомунікацій. Що робить вигідним маніпулювання інформацією.

Як відомо, часто терористи вбивають людей для щоб це показали по TV і набуло широкомасштабного розголошення. Адже, журналісти не вміють обмежити своє бажання поширити надсенсаційну інформацію, що може посягти страх і паніку серед населення. ЗМІ є потужним знаряддям пропаганди.

Вважається, що активне і ефективне використання ЗМІ (в першу чергу телебачення) терористами нового часу бере відлік з Мюнхенської олімпіади 1972 р., коли палестинські терористи захопили будівлю з ізраїльськими спортсменами. [1]

Особливу небезпеку сучасності подає відносно новий вид терористичної діяльності– інформаційний тероризм, розгортання якого обумовлено широким запровадженням інформаційно-телекомунікаційних систем у всіх сферах життєдіяльності суспільства. [2]

Після багаторазових демонстрацій терористичних атак на США, подій навколо школи в Беслані, серії зухвалих вибухів в метро Москви, терактів в

Іраку, Пакистані, Індії виникла необхідність у дослідженні та аналізі безпосередньо такого напрямку, як медіа-тероризм, який став окремою психологічною та соціальною загрозою для людства

Особливим різновидом інформаційно-психологічного терору є «медіа-тероризм» або «медіа-кілерство», що належить до так званого «інфраструктурного терору» й полягає у спробах шляхом організації спеціальних медіа-кампаній дестабілізувати суспільство, створити у ньому атмосферу громадянської непокори, недовіри суспільства до дій та намірів влади й особливо – її силових структур, покликаних захищати суспільний порядок.

Для цього використовуються не лише друковані ЗМІ та мережі ефірних й кабельних мас-медіа, але й Інтернет, електронна пошта, різноманітні електронні іграшки, компакт-диски, а аудіо касети тощо.

За твердженням фахівців контррозвідувальних управлінь, «терористи» за допомогою електронної пошти передають в зашифрованому вигляді інструкції, карти, схеми, паролі та іншу важливу інформацію, розголошення якої може зашкодити національній безпеці держави. [3, с. 165]

Особливістю негативних інформаційних впливів разом із актами інформаційного терору є їхня непрозорість або напівпрозорість. Вони можуть бути виявлені лише в результаті спеціальної експертизи.

Високий ступінь залежності України від імпортованих комп'ютерів та інших інформаційних систем (із програмним забезпеченням включно) вже сьогодні створює додаткові ризики організованих хакерських атак, здатних, якщо не паралізувати, то, принаймні, серйозно пошкодити урядові, банківські, енергетичні, транспортні та інші інформаційно-комунікаційні мережі.

Досить типовим прикладом для розуміння сутності медіа-терору, механізмів його викликання, стимулювання й поширення може служити такий специфічний засіб масової інформації, як листівка. У ній головну роль відіграє не інформація, як така, а пропаганда, контрпропаганда, агітація тощо. Головним завданням листівки є не інформування, а маніпулювання.

Розростання «інформаційного тероризму» вимагає запровадження правових основ для створення захищених від нелегального проникнення механізмів інформаційного обміну та загальних стандартів зберігання, аналізу та обміну інформацією у складі національних та міжнародних інформаційних ресурсів. [4]

На практиці велику роль у протидії медіа-тероризму відіграє інформація про нього, способи здійснення терористичного акту, у тому числі й з використанням засобів масового враження. Співробітництво між спецслужбами, включаючи обмін інформацією, є необхідним, щоб зупинити тероризм.

Інформаційно-аналітична робота – невід'ємна складова управлінської діяльності на всіх рівнях функціонування ОВС. Це стосується, в першу чергу, боротьби з тероризмом. Адже, не знаючи реального стану справ на місцях, не можна попередити негативні тенденції, оперативно керувати силами та засобами, вчасно надавати підпорядкованим органам і підрозділам необхідну допомогу, впливати на організацію та кінцевий результат їх роботи. [5]

Таким чином, можна виділити специфіку медіа-тероризму: 1). досить складно прогнозувати і виявити винуватців; 2). важко знайти докази і притягти винного до відповідальності; 3). величезні масиви інформації і кіберпросторі; 4). не має національних меж. Вихід: у даний час, щоб вибити ґрунт із під ніг медіа-тероризму, потрібно підвищити рівень міжнародної координації наукових досліджень в області запобігання і протидії таким терористичним актам. Також, треба насамперед, налагодити Співробітництво між спецслужбами, включаючи обмін інформацією. Активізувати інформаційно-аналітичну роботу на всіх рівнях функціонування ОВС України.

Список використаних джерел

1. Мас-медіа // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldtranslation.org/uk/news/112-mass-media-manipulation-of-the-consciousness-of-the-nation.html>
2. Кондратьєв Я. Ю. Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Я. Ю. Кондратьєв, В. В. Романюта. - К, 2005. – С. 254-257.
3. Герасименко К.С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму» / К.С. Герасименко // Форум права. – № 3. – С. 162-166
4. Вакулич В. О. Україна в антитерористичній кампанії/ В. О. Вакулич Україна в глобалізованому світі: збірник наук. праць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/books /2007/07ugs>.
5. Ковалів М. В. Інформаційно-аналітична робота в ОВС/ М. В. Ковалів// Проблеми інформаційного забезпечення діяльності практичних підрозділів ОВС та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес. – Львів, 2004. – С. 126-134

Напрям 3 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ.

Пташник Ірина Романівна
*викладач кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права*

Міжнародно – правовий захист прав людини

Томас Джефферсон, автор Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки (1776р.), писав: *"Ми вважаємо самоочевидним те, що всі люди породжені рівними між собою, що Творець наділив їх визначеними невід'ємними правами, а саме правом на Життя, Волю і прагнення на Щастя. І для захисту цих прав людьми створюються держави, що отримують свою владу за згодою громадян»*[1].

Нормативно – правова база захисту прав людини налічує десятки міжнародних конвенцій, договорів та декларацій, прийнятих після закінчення II Світової Війни. На сьогодні найголовнішими документами в даній сфері є: Загальна Декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.). В рамках Ради Європи діє Конвенція про захист прав людини та основоположних прав (1950 р.), що започаткувала створення Європейського суду з прав людини. В свою чергу Європейський Союз прийняв Хартію основоположних прав (2000 р.), що значно розширила каталог прав та включила до нього раніше ніде не закріплені права. Окрім того, положення щодо зобов'язань держав поважати та гарантувати захист прав людини закріплені в Статуті ООН, Статуті Ради Європи, тощо.

Взагалі міжнародно – правовий захист прав людини можна тлумачити з трьох абсолютно різних за своєю природою та функціями напрямів: **захист прав міжнародними міжурядовими організаціями**, такими як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, інституції Європейського Союзу; **судовий захист** Міжнародним Судом ООН, міжнародними кримінальними трибуналами, Європейським судом з прав людини; **захист прав людини міжнародними неурядовими та правозахисними організаціями**.

Мета даної статті полягає в поясненні призначення таких трьох найбільших міжнародних неурядових правозахисних організацій, як Міжнародна Амністія (Amnesty International), Human Rights Watch та Freedom House.

Взагалі, на сьогодні систему правозахисних організацій складають сотні різноманітних за своєю природою організацій, як вузькоспеціалізованих (наприклад, Greenpeace, Комітет захисту журналістів, Міжнародна асоціація по свободі слова), так і організацій, які спрямовані на моніторинг порушень абсолютно всіх прав людини.

Однією з найстаріших на сьогодні правозахисних організацій є Freedom House (*див. рис.1*), створена ще в 1941 році з метою здійснення дослідження для підтримки демократії, політичних свобод і прав людини.

Починаючи з 1978 року Freedom House випускає щорічні звіти під назвою «Свобода у світі», в яких аналізується стан справ з політичними правами і громадянськими свободами в різних державах. При цьому кожній державі присвоюються відповідні рейтинги, за якими країни поділяються на «вільні», «частково вільні», «невільні». Freedom House оцінює поведінку влади держав усього світу за двома критеріями:

- дотримання політичних прав, можливість вільної участі у виборі лідерів і у формуванні важливих для суспільства рішень
- дотримання громадянських свобод (свобода розвивати думку, особиста автономія від держави, незалежність ЗМІ і надійний захист прав меншин).

В останньому звіті, опублікованому в 2013 році Freedom House прирівняв Україну до Замбії та Південного Судану, «які стали останніми в цій категорії з рейтингом в 60 балів, далі йдуть «не вільні» країни.»[2] Така ситуація спровокована політизованою природою отримання ліцензій на цифрове мовлення, за якою цілий ряд незалежних станцій втратили свої ліцензії; нарощування загроз і нападів на журналістів в передвиборний період. Крім того, в звіті вказується, що «Україна знаходиться серед країн, які йдуть авторитарним курсом.»[2] В тому ж звіті вказано, що Росія належить до т.зв. «невільних» країн, «...де влада, як зазначили правозахисники, має майже повний контроль над телебаченням, радіо і друкованою пресою.»[2]

Тим не менше, Freedom House окрім опублікування щорічних звітів не має практики проведення тематичних кампаній, демонстрацій, які проводяться іншими організаціями. Дана організація надає підтримку захисникам прав людини та демократії в їх зусиллях щодо заохочення відкритого уряду, що захищає права людини, зміцненню громадянського суспільства і сприяння вільному потоку інформації та ідей. Пропонує допомогу в рамках проведення тренінгів, програм міжнародного обміну, надання грантів.

Як бачимо, Freedom House є організацією, спрямованою на дотримання демократії та політичних прав та свобод людини в сучасному світі. На відміну від Freedom House, Міжнародна Амністія та Human Rights Watch спрямовують свою діяльність на моніторинг стану дотримання не тільки політичних та громадянських, але й соціальних, економічних та культурних прав людини.

Міжнародна Амністія або Amnesty International (*див. рис.2*), міжнародна неурядова організація, утворена в 1961 році, основною метою якої є проведення науково-дослідної роботи та дії, які спрямовані на попередження і припинення порушень прав людини в цілому, на фізичну і психічну недоторканність, свободу совісті та самовираження, свободу від дискримінації. Організація визнає, що основними одержувачами таких досліджень є уряди різних держав. Це не означає, що уряди є головними порушниками прав людини, проте *мета організації* полягає у зміні ситуації в цій галузі через державні органи та їх основні обов'язки та повноваження.

Основним методом Amnesty International відповідно до його Статуту є "закликати всі уряди і всі відповідні сили дотримуватись верховенства закону, а також ратифікувати та впровадити стандарти в галузі прав людини, здійснювати широкий спектр освітньої діяльності в сфері дотримання прав людини, і пропонувати міжурядовим організаціям, фізичним особам підтримувати і поважати права людини"[3].

Первинним «мандатом» Амністії були громадянські і політичні права, оскільки саме дотримання прав затриманих та ув'язнених і послугувало створенню даної організації. На сьогодні Міжнародна Амністія розширила свій мандат та включила до нього весь спектр економічних, соціальних та культурних прав. Відповідно до інформації, розміщеної на офіційному сайті організації, Amnesty International працює в семи основних напрямках: дотримання прав дітей, прав жінок, викорінення тортур і скасування смертної кари, права біженців, права «в'язнів совісті» (політичних в'язнів), захист людської гідності.

На відміну від міжнародних міжурядових організацій, неурядові правозахисні організації не мають повноваження приймати рішення, обов'язкові для урядів держав, де спостерігаються порушення прав людини.

Таким чином, Міжнародна Амністія до основних способів реагування на порушення прав людини відносить:

- **публікація щорічних звітів**, в яких здійснюється аналіз стану дотримання прав людини в усіх країнах світу незалежно від рівня розвиненості держави, її територіальної чи економічної могутності.

- **проведення «Освітніх кампаній»**. В залежності від країни змінюється мета та завдання таких кампаній, які в основному побудовані на зміні уявлень про зміст тих чи інших прав. Як приклад можна навести Туреччину, де Амністія проводила тренінг релігійних лідерів у галузі дотримання прав жінок.

- **кампанії з написання листів** представникам уряду тієї держави, де є наявними порушення прав людини. Особливість даного способу полягає в його «масовості». Останньою такою кампанією було звернення уваги не тільки російського уряду, але й світової громадськості, на порушення прав людини при підготовці до Олімпіади в Сочі 2014.

- **Публічні демонстрації**. Одним з таких прикладів є широке інформаційне забезпечення страйків вчителів у Конго, де їм серйозно затримували заробітну плату. У відповідь на цю ситуацію Амністія опублікувала заклик до негайних дій для підтримки затриманих у таких демонстраціях. У результаті їхніх спільних зусиль, уряд Конго перестав переслідувати учасників і звільнив тих, хто вже затриманий.

- **Цільові кампанії**. Даний спосіб дій тісно взаємопов'язаний з кампаніями по написанню листів, які мають на меті чинити тиск на осіб, що приймають рішення, через масивність такої інформаційної "атаки". Різниця полягає в тому, що цільові кампанії передбачають також використання інших засобів зв'язку, таких як телефонні дзвінки. Одна із останніх історій успіху в застосуванні цільових кампаній відбулася в Сербії і стосувалася права на воду для ромських сімей. Через дії уряду 18 осіб були змушені залишити свої

будинки в Белграді і оселитися в іншому сербському місті Ніш. Умови їх проживання не були достатніми для нормального життя, так як найближче джерело чистої води було розташовано в 30 хвилинах їзди від місця проживання. Цільова кампанія, організована Amnesty International, змусила місцеву владу вжити необхідних заходів для подачі чистої питної води в область проживання ромських сімей.

На відміну від Amnesty International, Human Rights Watch є молодшою організацією, вплив якої є не менш важливим в сучасному світі. "Організація спеціалізується на публікації наукових статей про порушення прав людини в усіх регіонах світу, які потім використовуються для осоромлення урядів і привертання міжнародної уваги до порушень прав людини. Через засоби масової інформації та Інтернет, цією неурядовою громадською організацією обговорюються різні питання, на щоденній основі. Human Rights Watch також організовує кампанії з написання та подачі петицій" [4].

Human Rights Watch почала свою діяльність зі створення Helsinki Watch в 1978 році. Як зазначено в офіційному веб-сайті "Helsinki Watch запровадила методика публічно "назвати й присоромити" уряди, що допускають порушення прав людини, через ЗМІ та шляхом безпосередніх обмінів з політиками. Звертаючи міжнародну увагу на порушення прав людини в Радянському Союзі і Східній Європі, Helsinki Watch сприяла драматичним демократичним перетворенням кінця 1980-х" [5].

На відміну від Міжнародної Амністії, організація фокусується на: запобіганні дискримінації, дитячої праці, розслідуванні та публікації про порушення прав людини, допомоги бездомним дітям, забороні катувань, проведення розслідувань стосовно порушників прав людини, боротьба з торгівлею людьми, продаж у сексуальне рабство жінок і дівчаток, права ЛГБТ, і т.д.

Основними способами реагування на порушення прав людини, що використовуються організацією в її діяльності є:

- **проведення досліджень та публікація звітів.** Як приклад, можна навести порушення права на охорону здоров'я в таких країнах, як: Сомалі, Китай, Сотерн В'єтнам, Кенія, Південна Африка. У доповіді "Мої діти були отруєні" Human Rights Watch, привертає увагу китайської влади з основних питань, які повинні бути прийняті до уваги, коли йдеться про захист права на охорону здоров'я (забруднені свинцем села в провінції Хенань, Юньнань, Шеньсі, і Хунань мають нагальні та довгострокові наслідки для здоров'я дітей). На відміну від Міжнародної Амністії, Human Rights Watch здійснює дослідження порушень конкретних прав: право на охорону здоров'я, право на працю, право на воду, тощо.

- методологія – «можливості досліджувати, викривати і ганьбити порушників»

- фільмові фестивалі з різною тематикою по захисту прав людини

- публічні демонстрації.

Human Rights Watch використовує кілька різних засобів впливу на посадових осіб, що мають повноваження приймати політичні та правові рішення. Організація не намагається створити масовий тиск на уряд, а,

швидше, повідомляє про дослідження, проведене в конкретних країнах, його результати і рекомендації. Однією з примітних випадків такого підходу є зміна української політики в розповсюдженні ліків. У травні 2011 HRW опублікувала доповідь, в якому описується, як хворі на рак в сільських районах України не мають доступу до основних лікарських засобів, зокрема знеболювальних. Організація також стурбована неадекватним постачанням лікування на хворих раком в містах. Результати були представлені Міністерству охорони здоров'я, Національному комітету з контролю за наркотиками, Державного експертного центру Міністерства охорони здоров'я. Через два роки Кабінет Міністрів прийняв нове положення про доступ до ліків, яке ефективно вирішувати проблеми, підкреслені HRW [6].

Висновки. Проаналізувавши діяльність трьох найбільших міжнародних правозахисних організацій, можна прослідкувати наступні особливості: по-перше, дозволяє зрозуміти, що правозахисні організації не мають повноваження змінювати нормативну базу та стандарти в сфері дотримання прав людини. Вони можуть тільки відслідковувати національну політику держав з цих питань та готувати звіти, висновки та рекомендації. По-друге, висновки та рекомендації міжнародних правозахисних організацій повинні братись до уваги урядами держав, і всі недоліки щодо недотримання прав людини повинні бути виправлені. По-третє, правозахисні організації мають право звертатись до міжнародних міжурядових організацій за необхідністю договірною регулювання захисту прав людини.

Порівняльна таблиця діяльності правозахисних організацій

Критерій	Amnesty International	Human Rights Watch	Freedom House
Рік заснування	1961р. Штаб квартира – м. Лондон, Великобританія	1978р. Штаб квартира – Нью-Йорк, США	1941. Штаб квартира – м. Вашингтон, США
Офіційний сайт	http://www.amnesty.org/	http://www.hrw.org/	http://www.freedomhouse.org/
Девіз	It is better to light a candle than to curse the darkness	TOGETHER WE CAN MAKE A DIFFERENCE	
Сфера діяльності	Захист прав людини	Захист прав людини	Дослідження стану політичних та громадянських свобод
Методи	Привернення уваги ЗМІ, тематичні кампанії, дослідження, лобювання, щорічні звіти	Дослідження, тематичні кінофестивалі, методологія – ««можливості досліджувати, викривати і ганьбити	Щорічні звіти

		порушників», публічні демонстрації	
--	--	--	--

Офіційні логотипи:

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Список використаних джерел

1. «Значення захисту прав людини».- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://westukr.itgo.com/pidr_grom_ch1_4.html

2. «Freedom House: Україна скатилась до рівня Замбії і Южного Судану»// Українська Газета. – 02 травня 2012 р.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/05/2/6989319/>

3. Офіційний сайт Amnesty International «Statute of Amnesty International».- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/accountability/statute>

4. Chakarova V. and Kuthy D., *Human Rights NGOs: Amnesty International and Human Rights Watch* // V. Chakarova, D. Kuthy. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://al.odu.edu/gpis/ITJ/NGOs_Chakarova_Kuthy_Final_5_.pdf.

5. Офіційний сайт Human Rights Watch «History of Human Rights Watch».- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrw.org/node/75134>, Last visited on 18.05.2013

6. Офіційний сайт Human Rights Watch «Ukraine: New Breakthrough for Incurably Ill, May 15 2013».- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrw.org/news/2013/05/15/ukraine-new-breakthrough-incurably-ill>,

Тарас Вероніка Маратівна
Студентка групи ПР - 44

Вплив міжнародного права на права людини

Права людини в сучасному світі - це не просто актуальна тема для дискусій, це проблема, вирішення якої стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства. Права людини виступають гарантуванням свободи. Права людини - це єдиний вид прав, які належать абсолютно всім. Вони перелічені у найбільш вживаному міжнародному документі Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, а також інших нормативних актах.

Особливий вплив міжнародного права на права людини зумовлюється тим, що міжнародні договори носять уніфікуючий характер (власне в цьому і виявляється їхня «міжнародність»). Основною метою договорів про права людини є встановлення в державах-учасниках відносно рівних мінімальних стандартів захисту тих чи інших прав. При цьому зазначені стандарти не є застиглою формою, вони розвиваються разом із законодавством держав-учасниць.

В Загальній декларації прав людини від 10.12.1948 проголошено, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один одного в дусі братерства .

«Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, без якого б то не було різниці , як-то щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження , майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої

людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоправляючою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.» [1]

Відповідно, до ч. 3 ст. 1 Статуту ООН метою ООН є: «Здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії, забезпечити прийняттям принципів і встановленням методів, щоб збройні сили використовувалися не інакше, як у спільних інтересах, і використати міжнародний апарат для сприяння економічному й соціальному розвитку всіх народів, вирішили об'єднати наші зусилля для досягнення цих цілей.» [2]

Генеральна Асамблея організовує дослідження та надає рекомендації з метою:

п. б). ст. 13 Статуту ООН: «сприяти міжнародному співробітництву в галузі економічної та соціальної культури, освіти, охорони здоров'я та сприяти реалізації прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі мови та релігії.» [2]

З метою створення умов стабільності та благополуччя, необхідних для мирних і дружніх відносин між націями, заснованих на повазі принципу рівноправності та самовизначення народів, Організація Об'єднаних Націй сприяє:

п. в) ст. 55 Статуту ООН: «загальній повазі та дотриманню прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови й релігії.» [2]

Важливі є те, що Економічна й Соціальна рада у складі ООН, відповідно до ч.2 ст.62 Статуту ООН: «Рада має повноваження надавати рекомендації з метою заохочення поваги і дотримання прав людини та основних свобод для всіх.»[2]

Важливе значення у дотриманні прав людини належить Міжнародному Суду (Статут Міжнародного Суду вступив в дію 24 жовтня 1945 року).

Головний європейський правозахисний орган – Європейський суд прав людини - має одну відверту перевагу перед більшістю сучасних правозахисних організацій – його рішення обов'язкові для держав, що приєдналися до Конвенції захисту прав і свобод. У результаті, рішення суду впливають на формування не тільки європейських, але і світових стандартів прав людини, і навіть на відповідну законодавчу практику багатьох цивілізованих держав.

Наприклад, Євросуд із прав людини зобов'язав Україну виплатити 2 тис. євро депутатові Одеської міськради Михайлу Шмушковичу за порушення його права на мирне зібрання. [3]

Значення для того, щоб були дотримані міжнародні договори має Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 року, яка визначає порядок прийняття договорів, набрання ними законної сили, дотримання умов , які зазначені в договорі, розірвання тощо. Дана конвенція є важливою у плані дотримання прав людини, а також впливу міжнародного права через ратифікацію, приєднання тощо, держави до договору на права людини.

Щодо впливу організацій, що працюють із громадянськими і політичними правами на права людини, то вони можуть приймати від громадян держав-учасниць відповідних конвенцій індивідуальні скарги на порушення прав, перелічених у цих договорах.

В результаті розгляду міжнародними органами таких звернень в деяких випадках можуть прийматися обов'язкові для держав рішення.

Таке ставлення до захисту соціальних і економічних прав породжене двома причинами:

по-перше, тим, що недотримання громадянських і політичних прав може призвести до фізичної неможливості існування людини (право на життя), до її рабського чи підневільного існування, чи неможливості існування демократичного режиму в державі (виборчі свободи, незалежність суду тощо).

по-друге, більшість громадянських і політичних прав є негативними, тобто для їх реалізації державі досить їх не порушувати, у той час як забезпечення соціальних і економічних прав вимагає від держави витрати певних коштів.

Саме тому, згідно із ст.2 Пакту про громадянські та політичні права, держави-учасниці зобов'язуються вжити усіх необхідних заходів, у тому числі законодавчих, для здійснення прав людини, зазначених у цьому міжнародному договорі. [4] Тоді як у відповідності зі ст.2 Пакту про економічні, соціальні і культурні права держави повинні вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходи задля того, щоб забезпечити поступове здійснення прав і свобод, визнаних у Пакті. [5]

Значний і важливий вплив має Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20.12.2006. Зокрема, вказується: ст. 1

«1. Ніхто не може піддаватися насильницькому зникненню.

2. Жодні виключні обставини, якими б вони не були, чи то стан війни або загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи інший надзвичайний стан, не можуть слугувати виправданням насильницького зникнення.» [6]

Важливе значення для захисту прав людини мають «механізми міжнародного захисту прав людини». Під терміном «механізми міжнародного захисту прав людини» розуміють систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення. Слід зазначити, що, окрім міждержавних органів і організацій, у світі існує безліч так званих неурядових правозахисних організацій. Наприклад, Amnesty International, яка активно виступає проти порушень прав людини. Нещодавно, виступила на захист порушених прав людини у Білорусі.

«Всі прояви громадянських ініціатив в Білорусі репресуються. Більше того, що ситуація з дотриманням прав людини в Білорусі є дуже складною, керівництво країни до того ж не бажає слухати критику на свою адресу, констатують правозахисники з «Amnesty International» [7]

Таким чином, значний вплив на права людини здійснюють універсальні правозахисні механізми – органи й організації, які поширюють свою діяльність на увесь світ, незалежно від державних і регіональних кордонів. Статут зобов'язує головний орган ООН – Генеральну Асамблею ООН – приділяти

особливу увагу захистові прав людини. Питання прав людини розглядають в Головних комітетах Асамблеї, а також у її допоміжних органах.

Організації, що працюють із громадянськими і політичними правами, можуть приймати від громадян держав-учасниць відповідних конвенцій індивідуальні скарги на порушення прав, перелічених у цих договорах.

Головний європейський правозахисний орган – Європейський суд прав людини - має одну відверту перевагу перед більшістю сучасних правозахисних організацій – його рішення обов'язкові для держав, що приєдналися до Конвенції захисту прав і свобод.

Список використаних джерел

Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945// [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Сайт новин INSIDER [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://www.theinsider.com.ua/lifestyle/5284b69977909/>

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966// [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966// [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20.12.2006 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Сайт новин Велика епоха // [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://www.epochtimes.com.ua/world/human-rights/>

Радишевська Зоряна Михайлівна

Студентка групи ПР-44

Порушення норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при застосуванні люстрації

Суспільство під час переходу від авторитаризму до демократичного правління стикається із чималою кількістю проблем щодо забезпечення ефективної перебудови системи державного управління. Під час цього процесу виникають рецидиви авторитаризму, які становлять особливу небезпеку. Це вимагає від молодих демократій незалежно від їх форм запровадження системних заходів, спрямованих на прямий чи опосередкований захист демократичної системи від загроз подібних рецидивів та носіїв таких загроз. Однією із форм такого захисту, запроваджуваних у деяких державах колишнього соціалістичного табору стала люстрація.

Термін “люстрація” (lustratio) – у своєму первинному значенні в греко-римській міфології означав ритуали очищення від моральної скверни [1]. Люстрація – досить суперечливе явище, оскільки вона спрямована на

утвердження демократії за допомогою методів, які за своєю суттю демократичними не є. Найбільші дискусії викликала правомірність люстраційних заходів у контексті заборони дискримінації за ознакою політичних поглядів, гарантування права на працю та права на повагу до приватного життя [2, с. 452-453].

В 1996 році Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Резолюцію «Про заходи щодо подолання наслідків минулих комуністичних тоталітарних систем». В ній зазначалось, що метою люстрації має бути усунення загроз порушення основних прав людини та демократичного процесу, а не переслідування політичних опонентів чи покарання осіб, які, як вбачається, є винними в чиненні протиправних діянь – це є питанням кримінального переслідування, а не люстраційного процесу [3].

Про порушення права на повагу до приватного життя, гарантованого ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, може йти мова у двох випадках: 1) якщо люстраційні закони встановлюють заборону займати низку посад в приватному секторі економіки, а також займатися окремими видами діяльності; 2) якщо люстраційні процедури передбачають оприлюднення інформації про минуле особи. Згідно з практикою Європейського Суду з прав людини, приватне життя особи не обмежується її «внутрішнім колом», а й включає діяльність професійного та ділового характеру; оскільки саме через свою роботу більшість людей має переважну, якщо не найбільшу, можливість розвивати відносини з зовнішнім світом[4, с. 73].

Люстрація та Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод: – справи *SidabrasandDhiaus v. Lithuania* та *RainysandGasparavičius v. Lithuania*

27 липня 2004 року Європейський Суд виніс рішення у справі *SidabrasandDhiaus v. Lithuania*. Суд розглянув названі справи на підставі положень ст. 14 (дискримінація) у поєднанні зі ст. 8 (право на повагу до приватного життя). Скарги заявників у обох справах стосувалися не стільки звільнення їх із посад, котрі вони обіймали, чи обмеження права на доступ до державної служби, скільки обмежень, встановлених законом на працевлаштування в певних сферах приватного бізнесу. Зокрема, законом була встановлено заборону на зайняття таких посад в приватному секторі: юристи, нотаріуси, працівники банків та інших кредитних установ, на стратегічних економічних проєктах, в охоронних фірмах, інших підприємствах, що здійснюють детективну діяльність, у комунікаційних системах, в системі освіти в якості викладачів, інструкторів або керівників закладів, а також на будь-яку іншу службу, що передбачає володіння зброєю [5].

Розглядаючи скарги заявників, Суд в першу чергу навів свій висновок у справі *Niemietz v. Germany*. Таким чином, Суд також визнав порушення ст. 14 у поєднанні зі ст. 8 Конвенції. В цьому аспекті слід вказати, що Конвенція, поперше, не гарантує право на доступ до державної служби. Таким же чином Конвенція не гарантує свободу вибору професій чи роду занять. Тим не менш, люстраційні заходи можуть зачіпати чимало положень Конвенції. Так наприклад, на додаток до ст. 14 у поєднанні зі ст. 8 Конвенції, у справах

Vogt(щодо членства в Комуністичній партії) та Volkmer та Petersen (щодо співробітництва з режимом колишньої НДР) Суд вказав, що звільнення державного службовця з політичних мотивів може надати підстави для оскарження порушення ст. 10 Конвенції. До того ж у справі Sidabras and Džiautas два судді у своїх окремих думках висловили позицію, відповідно до якої оскаржувані люстраційні заходи становили порушення ст. 8, взятої окремо [4].

В цілому, люстраційні заходи стосуються, виходячи з логіки наведених вище рішень, принципу недискримінації, який, насамперед, заперечує позбавлення особи можливостей, які надані іншим, на підставі особистого вибору, який має поважатися в якості елементу, що формує людську особистість (наприклад, віросповідання, політичні погляди), або на підставі особистісної характеристики, яка не може бути змінена (наприклад, стать, раса, фізичні вади або вік). З іншого боку, такі заходи обмежують здатність особи розвивати відносини із зовнішнім світом – право, гарантоване стаття 8 [6].

Проведення люстрації у політичних партіях та громадських організаціях суперечитиме гарантіям свободи об'єднання, закріпленим у ст. 11 Європейської Конвенції, оскільки відповідно до положень частин третьої та четвертої ст. 10 проекту 7028 керівники (особи, які претендують на керівництво) політичних партій і громадських організацій, починаючи з обласного рівня, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя і вище позбавлятимуться права у випадку вчення ними люстраційних діань обіймати відповідні посади.

Застосування люстрації до осіб, які обіймають виборні посади в органах законодавчої влади чи претендують на них і, як наслідок, можливість дискваліфікації їх на 5 чи 10 років порушуватиме ст. 3 Першого Протоколу до Конвенції. Розглядаючи це питання слід звернути увагу, перш за все, на взаємозв'язок між правом обирати та свободою виявлення народом своєї думки. Як наголосив Суд у справі Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium, цей останній критерій “означає, по суті, навіть не зважаючи на свободу вираження (яка вже закріплена в ст. 10 Конвенції) принцип рівності всіх громадян щодо здійснення ними свого права голосувати та права бути обраним” [7].

Заради справедливості варто зазначити, що в ч. 2 ст. 8 Конвенції передбачені випадки, в яких втручання в приватне життя є виправданим, а саме «коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання зворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [6]. Жодної уваги на це положення Суд в своєму рішенні не звернув. Оприлюднення інформації про діяльність особи в минулому, як правило, невідворотне у випадку застосування до особи люстраційних заходів. Неоднозначним є тлумачення самої категорії оприлюднення. Постає питання: до відома скількох осіб має бути доведена інформація, щоб вважати її такою, що була оприлюднена? Чи можливе оприлюднення особистої інформації, якщо так, то в яких випадках?

Таким чином, висновки у вказаних рішеннях свідчать про те, що Європейський суд з прав людини прискіпливо вивчає процедурні питання проведення перевірок (люстрацій), закріплені в національному законі, та дає оцінку їх відповідності міжнародним стандартам, зокрема і в частині гарантування особи, підданій перевірці (люстрації), всього комплексу прав, визначених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Список використаних джерел

1. Див. HenriHubert&MarcelMauss, *Essaisurlanatureetlafonctiondusacrifice*. // *Annéesociologique*. – 1899. – No. 2, – p. 29-138. MarcelMauss. *Oeuvres*. 1. *Lesfonctions socialesdusacré*. // *LesÉditionsdeMinit*, – Paris. – 1968, – pp. 634. Інше значення цього слова – перегляд, огляд, дотримання, дослідження (див. Lewis, T. Charlton, andCharlesShort.. *A LatinDictionary*. 1879. – Oxford, England: ClarendonPress).

2. F. Andreu-Guzmán. *DueProcessandVetting* // *JusticeasPrevention: VettingPublicEmployeesinTransitionalSocieties*. – NewYork: SSRС, 2007.

3. Резолюція ПАРС «Необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів». Режим доступу: <http://cdvr.org.ua/content/резолюція-паре-необхідність-міжнародного-засудження-злочинів-тоталітарних-комуністичних-режи>

4. Шевчук С. Люстрація та ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократ. правління // *Юридичний журнал* – 2006. – № 2. – С.65-81

5. *SidabrasandDžiautas v. Lithuania* (2004). Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61942#{\"itemid\":\[\"001-61942\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61942#{\)

6. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.. http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004

7. *Mathieu-Mohin andClerfayt v. Belgium* (1987). Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57536#{\"itemid\":\[\"001-57536\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57536#{\)

Напрям 4 ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Козлов Микола Володимирович
Старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права

Проблеми дотримання та захисту прав військовослужбовців

З моменту проголошення незалежності України у нашій державі відбуваються системні перетворення різних сфер як державного, так і суспільного життя. Проте варто констатувати, що на цьому тлі армійські проблеми виглядали досить блідло. Подекуди навіть виникало враження, що військові живуть своїм відірваним від всесвіту життям. Такий стан речей не міг не дати своїх результатів. Їх можна було безпосередньо спостерігати. Не потрібно вступати до лав Збройних Сил України чи до інших військових формувань, щоб побачити складну ситуацію з функціонуванням Воєнної організації держави та проходженням військової служби. На превеликий жаль, цю ситуацію мали змогу спостерігати не тільки громадяни України, але й уся світова спільнота, коли неналежне проходження військової служби призводило до того, що траплялись катастрофічні випадки. Так, наприклад, під час військових навчань, здійснюючи пуски ракет військовослужбовці вразили у літак цивільної авіації, який перевозив іноземних громадян, а іншого разу – у житловий будинок. На аеродромі у місті Скнилів Львівської області під час показового польоту сталася катастрофа й на землю впав винищувач. У результаті цього загинуло 77 осіб.

На жаль, такі жахливі випадки не є поодинокими. Сюди ж можна віднести вибухи на сховищах боєприпасів у Новобогдановці Мелітопольського району Запорізької області, внаслідок чого загинуло п'ятеро людей, а більше десяти отримали поранення різного ступеня. У 2008 році відбувались вибухи на сховищах боєприпасів поблизу міста Лозова Харківської області. За безпечне утримання таких сховищ теж відповідають особи, що несуть військову службу. У 169-му навчальному центрі Сухопутних військ «Десна» у 2005 році стався трагічний випадок, пов'язаний з порушенням порядку виконання стрільби з танка, внаслідок чого трагічно загинули два військовослужбовці строкової служби, а один отримав поранення. Отже, як видно, такі випадки відбуваються доволі часто та, на жаль, немає жодної гарантії щодо їх не повторення у майбутньому.

Однією з причин того, що такі випадки постійно трапляються в нашій державі, досить часто стає саме неналежне проходження військової служби та виконання своїх функціональних обов'язків окремими особами, що проходять військову службу. Але найголовніше, все це свідчить про системні проблеми в українській армії, про неефективність функціонування Воєнної організації держави, неналежно створені умови для проходження військової служби, недостатньо розвинені традиції контролю громадськості над процесами, що

відбуваються «за стінами казарм» та про багато інших болючих проблем у цій царині. Проте з цього приводу, на жаль, посадові особи різних рівнів не визнають своїх помилок та не роблять належних висновків, а правоохоронні органи знаходять лише крайніх, притягуючи їх до юридичної відповідальності.

Найголовнішим соціальним призначенням всієї воєнної організації будь-якої держави є забезпечення національної безпеки. У той же час для належного виконання такого складного завдання буде недостатньо лише створити відповідні структури. Необхідно забезпечити якісне проходження військової служби та належне виконання своїх функціональних обов'язків кожним військовослужбовцем, від чого буде перш за все залежати боєздатність відповідного підрозділу, де така служба проходить, а отже, й усієї Воєнної організації держави. Утім, як показує практика, забезпечити належне проходження військової служби є доволі складною справою, що передбачає життя цілого комплексу заходів державою, суспільством та окремими громадянами. У той же час, цьому питанню особливої уваги у теорії ніколи не приділялось, а практика хоч і певним чином накопичувалась, проте усталеного характеру не мала.

Крім того, варто зазначити, що Україні як незалежній державі не довелося створювати всі вищезазвані структури, оскільки вони залишилися їй у спадок від Радянського Союзу. За суворими законами спадкування молода держава отримала не тільки величезну Воєнну організацію, але й цілий комплекс проблем, що був у ній. Більш того, ці проблеми багатократно ускладнились, збільшились у зв'язку зі зміною «зовнішнього середовища» військових структур. Йдеться про спроби держави здійснити перехід від адміністративно-командної економіки до ринкової, від ідеологічного монізму до ідеологічної багатоманітності, від тоталітарного режиму до демократичного. Незважаючи на те, що ціє мети у повному обсязі так і не довелося досягти навіть на сьогоднішній день, у військовій сфері це призвело до руйнації та занепаду старих, але відпрацьованих механізмів внутрішнього функціонування армії, без створення ефективних механізмів, що прийшли б їм на заміну.

З огляду на відсутність чіткого напрямку реформування української армії владою вживались заходи, спрямовані на проведення політики (на жаль, передусім зовнішньої) на інтеграцію в Північноатлантичний безпековий простір. Можна по-різному ставитися до такого спрямування, але в цьому прагненні вбачається більш-менш чітко визначений напрям розвитку Воєнної організації України. Таке прагнення знайшло свою матеріалізацію у багатьох нормативно-правових актах, у тому числі й у Законі України «Про основи національної безпеки України» [2].

Однак на сьогоднішній день від цього напрямку нинішня адміністрація відмовилась. Про це свідчить й ухвалений 1 липня 2010 року Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»[3]. Але проблема полягає не у відмові від курсу на вступ до НАТО, а у відсутності взагалі будь-якого магістрального шляху виведення армійських структур із системної кризи, подолання тієї складної спадщини, що дісталась Україні у цій сфері.

Забезпечення належного функціонування Воєнної організації держави та проходження військової служби є складною державницькою проблемою, що

підлягає максимальному нормативному унормуванню. Це пов'язано з багатьма факторами. На Воєнну організацію Конституція України покладає виконання доволі специфічних та, у той же час, об'ємних і складних завдань. Ці важливі та величні завдання пов'язані із залученням доволі суттєвого силового ресурсу, для їх виконання необхідні потужні сили та засоби Воєнної організації держави.

Завдання такого характеру, що накреслені Конституцією України, пов'язані в основному з відбиттям збройної агресії інших держав, розв'язанням збройного конфлікту, а також здійсненням деяких превентивних задач, спрямованих на забезпечення національної безпеки України, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки. Проте, якщо потужні сили та засоби Воєнної організації держави будуть використані не за призначенням, на шкоду державному суверенітету, правам людини, законності та правопорядку, загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, то такі дії держави можуть призвести до непередбачуваних наслідків, які можуть увійти чорною сторінкою в історію країни, а, можливо, і у світову історію, а також можуть відкинути розвиток держави на декілька років чи навіть століть назад. Для прикладу можна привести спроби втягнення у конфлікт між владою і громадянським суспільством в Україні десантно-штурмових части в період з 22 листопада 2013 року по 22 люте 2014 року.

У військовій сфері, окрім Основного можна виділити передусім такі закони: «Про військовий обов'язок і військову службу»[4], «Про оборону України» [5], «Про Збройні Сили України» [6], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [7] тощо. Більш того, світ також побачив Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами» [8], який повинен був сприяти формуванню активної позиції громадянського суспільства щодо встановлення контролю над силовими компонентами Української держави, а саме Воєнною організацією та правоохоронними органами, а також особами, які проходять військову службу, та знаходження останніх у суворих рамках діяльності, що накреслені Конституцією. Варто констатувати, що, незважаючи на доволі детальну регламентацію воєнних питань, законодавство, що діє у цій царині є застарілим та непослідовним, що не тільки ускладнює вирішення багатьох принципових питань української армії, але й передусім не сприяє забезпеченню реалізації прав і свобод військовослужбовців.

Зокрема, незважаючи на проголошену політику переходу до контрактних засад проходження військової служби, законодавство, що діє у цій сфері, акцентує увагу саме на призові громадян. Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу» – від назви до закріплення порядку комплектування Збройних Сил та інших військових формувань (ст. 4) – акцент робить саме на військовий обов'язок, а не на прийняття громадян на військову службу за контрактом і не проголошує права на рівний доступ до неї. Крім цього, цей Закон ототожнює військовий обов'язок та право на рівний доступ до військової служби. Так у його частині 3 статті 1 встановлено, що військовий обов'язок уключає прийняття громадян у добровільному порядку (за

контрактом), а також призов на військову службу. Щодо останнього положення, то військовий обов'язок дійсно його передбачає, але назвати обов'язком добровільне прийняття на військову службу в будь-якому випадку не вбачається можливим. Адже вступ громадянина України на військову службу за контрактом за своєю юридичною природою є саме конституційним правом, а не обов'язком, яке полягає у певній мірі можливої, а не необхідної поведінки особи, спрямованої на виникнення правовідносин між громадянином та державою з приводу проходження військової служби.

Такий стан речей з нормативним урегулюванням цього питання не тільки не буде сприяти прискоренню процесу переходу на контактні засади проходження військової служби, але й повсякденно створює додаткові проблеми з реалізацією права громадян України на рівний доступ до військової служби, яка є особливим видом державної служби (ч. 2 ст. 38 Конституції України). Крім цього, дається взнаки те, що військова служба як професія є на сьогодні ще є далекою до конкурентоздатності на ринку праці.

Окремі уваги заслуговують Статути Збройних Сил України, які покликані детально регламентувати всі аспекти проходження військової служби не тільки Збройних Сил, але й інших військових формувань (Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ та деякі інші). Але на практиці ці статути створюють суттєві проблеми з реалізацією та захистом конституційних прав і свобод військовослужбовців.

Зокрема, Статут внутрішньої служби ЗС України [9] права військовослужбовців встановлює фрагментарно, основним, базовим та фундаментальним принципам правового статусу особи уваги взагалі не приділяє. Такі фундаментальні конституційні принципи як рівноправність, повага до гідності людини та деякі інші досить часто нехтуються в умовах проходження військової служби. Саме вони повинні бути не тільки проголошені у законодавстві та перш за все у Статутах ЗС України, але й стати керівною засадою у діяльності як вищих посадових осіб Воєнної організації держави, так і кожного військовослужбовця. Ці принципи мають бути втілені у свідомості всіх, хто проходить військову службу, або збирається почати її проходження у будь-яких військових формуваннях. Адже проблема полягає у тому, що принципи правового статусу людини доволі часто нехтуються як при прийнятті на військову службу, так і під час її проходження.

У процесі їх реалізації у практичній площині виникає ціла сукупність проблем, які базуються на їх незнанні, або невірному уявленні про них. Так, наприклад, при проходженні строкової військової служби принцип рівноправності нехтується у зв'язку з тим, що протягом тривалого часу формувалась практика його невиконання, яка полягала у наданні абсолютно незаконних привілеїв військовослужбовцям залежно від часу проходження військової служби, національності військовослужбовця та інших «критеріїв». Будь-які привілеї такого ґатунку не передбачені законодавством, але породжуються практикою та санкціонуються сержантами та старшинами, прапорщиками та, навіть, офіцерами, з метою у такий спосіб, на їх погляд, самоусунувшись від виконання своїх обов'язків, навести порядок та

підтримувати видимість правопорядку та дисципліни, забезпечити виховання та навчання молодого поповнення.

Проте така практика призводить до зворотних наслідків, що проявляються у знеціненні прав людини, дискредитації військової служби, деформації правосвідомості військовослужбовців, підриві боєздатності військових підрозділів та у виникненні інших негативних наслідків. Таке порушення принципу рівноправності призводить також до того, що військовослужбовці, яким надані такі незаконні привілеї, користуються ними постійно. Це призводить до того, що у їх свідомості формується стійке переконання про їх уявну перевагу над іншими військовослужбовцями. Демонстрація такої переваги може призвести до застосування різного фізичного та психічного насильства, приниження честі й гідності інших військовослужбовців, а також посягання на їх життя та здоров'я. З іншого боку, це призводить до розладу здоров'я військовослужбовців (у тому числі психічного), розладу сну, виникнення фобій тощо.

Таке насильство може бути застосовано навіть за дрібні порушення з боку молодих солдат. Ці побоювання є абсолютно обгрунтованими, оскільки така ситуація є доволі розповсюдженою на практиці, у тому числі й у останніх роках.

Так, військовослужбовці, що прослужили більше та на яких командуванням було покладено обов'язок виховувати молоде поповнення, бажаючи продемонструвати свою уявну перевагу над такими військовослужбовцями, наказують їм виконувати певну роботу, що може як передбачатися проходженням військової служби, так і ні. Проте навіть за незначні недоліки у її виконанні, вони спочатку починають пред'являти до молодих солдат словесні претензії, а також, порушуючи встановлений порядок взаємовідносин між військовослужбовцями застосовують, як правило, фізичне насильство до них. Унаслідок застосування такого насильства можуть настати різні наслідки, у тому числі й тяжкі тілесні ушкодження та навіть смерть військовослужбовця. Інколи приниження, знущання, побиття, переслідування призводять навіть до суїциду. Такі випадки суспільству відомі.

У зв'язку з тим, що Статути ЗС України не тільки регламентують всі сторони життєдіяльності військ, але й повсюдно вивчаються військовослужбовцями, то є абсолютно необхідним закріплення базових конституційних принципів у їх тексті та максимальна їх деталізація і роз'яснення.

Крім того, серед обов'язків командирів (начальників), що передбачені Статутом у жодному випадку не вказується на їх природний першочерговий обов'язок забезпечувати права і свободи підлеглих військовослужбовців. У деяких положеннях Статуту вказується, що командир повинен здійснювати заходи щодо безпеки особового складу військової частини, але не вказується, що його обов'язок забезпечувати життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпеку як кожного окремого військовослужбовця, так і особового складу в цілому.

Але найбільшою проблемою є те, що статuti «сприяють» зайвій закритості армії, приховуванню реальної ситуації з додержанням прав і свобод

військовослужбовців, особливо тих, що проходять строкову військову службу. Велика кількість положень статутів значно ускладнюють, а подекуди навіть унеможливають військовослужбовцю строкової служби захист своїх прав і свобод. Причому є такі норми, що здійснюються не напругу, а є навіть й такі, що в руках «умілого командира» безпосередньо можуть обмежити військовослужбовця у користуванні елементарними засобами правозахисту.

Слід почати з того, що у розпорядку дня, який регламентується ст. 201 Статуту внутрішньої служби ЗС України, не передбачено час для можливості звернутися як до правоохоронних органів, інших державних структур та громадських організацій для захисту своїх прав і свобод. Єдине, що передбачено з цього приводу – це час для приймання військовослужбовців командуванням з особистих питань. Цей порядок є адміністративним, а він у сфері правозахисту, як показує практика, є неефективним. Справа в тім, що будь-яка цивільна людина теж може звертатися до захисту прав і свобод в адміністративному порядку, а в разі недосягнення своєї мети, піти далі – звертатися до суду. Як видно у режимі повсякденної діяльності, військовослужбовцям строкової служби окрім звернення до своїх безпосередніх командирів розпорядок дня не дає будь-яких інших можливостей терміново реагування на порушення прав і свобод.

На перший погляд військовослужбовець, права якого порушені, може повідомити про це під час його відвідування. Дійсно під час відвідування військовослужбовців строкової служби останні можуть не тільки поскаржитися на порушення прав і свобод та розповісти про це, але й батьки особисто можуть «оглянути» свою дитину, побачивши своїми очима, наприклад, результати фізичного насильства, що були вчинені над нею під час служби. Але, на жаль, і тут існує штучно створена військовими статутами проблема.

Так, ст. 228 вказаного Статуту встановлює загальне правило, що відвідувати військовослужбовців строкової служби, а також тих, хто проходить службу за контрактом, дозволяється в час, визначений розпорядком дня, у спеціально відведеній для цього кімнаті військової частини. Але, ця ж стаття (частина 2) вказує, що особи, які бажать відвідати військовослужбовців, допускаються в кімнату відвідувачів із дозволу чергового контрольно-пропускового пункту.

Таким чином, необхідно отримати дозвіл на відвідування у спеціальній кімнаті та в час, визначений розпорядком дня. Варто зазначити, що такого дозволу можна не отримати, навіть при виконанні всіх вимог. Отже, і у цьому випадку закривається можливість повідомити про порушення прав і свобод.

Інша можливість – піти у звільнення й повідомити про вчинення насильства, зняти побої, звернутися до правоохоронних органів. Проте проблема полягає у тому, що до звільнення необхідно ще дочекатися. Крім того, Статут створюють можливість для командирів заборонити відправлення таких військовослужбовців у звільнення майже без будь-яких проблем, оскільки можуть виникнути проблеми також і з наданням звільнень із розташування військової частини. У цьому випадку «на допомогу» командирам може прийти Дисциплінарний статут ЗС України[10]. Цей нормативно-правовий акт, устанавлюючи дисциплінарну відповідальність

військовослужбовців, нехтує найважливішу ознаку правопорушення та гарантію від протиправного притягнення до юридичної відповідальності, яка передбачається всім цивілізованим світом – протиправність (немає правопорушення без вказівки про це в законі).

Тобто статут не містить жодного складу правопорушення, а вказує лише види стягнень та до кого й ким вони застосовуються. Це породжує суб'єктивізм, необ'єктивність та доволі часто несправедливість застосування заходів дисциплінарної відповідальності. Таке положення законодавства може бути використано для позбавлення військовослужбовця користування правом на звільнення з розташування військової частини, у тому числі того, чиї права порушені та якому необхідно повідомити «за межі казарм» про своє горе.

Отже, можна побачити, що Статути ЗС України конструюють такий порядок, завдяки якому військовослужбовцю строкової служби, права якого порушуються, буде важко пробитися за «стіни казарм» та складно повідомити про свої проблеми як правоохоронним органам, громадськості, так і, навіть, власним батькам. Таким чином, статути не сприяють реалізації та захисту конституційних прав і свобод військовослужбовців, особливо строкової служби.

Крім того, вони породжують цілу низку й інших проблем у сфері прав людини.

Так, у зв'язку з тим, що характерною особливістю проходження військової служби, окрім інших, є також система єдиноначальності, субординації та підпорядкування, яка передбачає можливість та необхідність віддання наказів, то належне вирішення цих питань набуває для проходження військової служби особливого значення. Відповідно до ст. 11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [9] на кожного військовослужбовця покладається обов'язок беззастережно виконувати накази командирів (начальників), а за їх невиконання встановлена юридична відповідальність, у тому числі кримінальна, передбачена статтями 402 та 403 Кримінального кодексу України [11].

Разом із тим, Конституція України (ст. 60) також приділяє цьому питанню увагу та встановлює універсальне правило, відповідно до якого ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність. За логікою побудови законодавства це правило повинне знайти свій детальний розвиток на рівні поточного законодавства.

Так, ст. 6 Дисциплінарного Статуту ЗС України [10] встановлює, що право командира – віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Але проблема полягає у тому, що зазначений Статут не містить механізму відмови від виконання таких наказів, навпаки – він акцентує увагу виключно на виконанні наказів та вказує на життя суворих заходів щодо осіб, які їх не виконують. Таким чином, цей Статут не розвиває конституційне положення про невиконання явно злочинних наказів, оскільки не містить реального механізму відмови від виконання таких наказів, що створює додаткову

небезпеку при проходженні військової служби, у тому числі у сфері дотримання прав і свобод військовослужбовців та інших осіб.

Варто зазначити, що більш вдало це питання врегульоване у Законі України «Про державну службу»[12], а також у Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ[13]. У зазначених нормативних актах установлено, що підлеглий не тільки повинен не виконувати такі накази, але й доповісти про це особі, що такий наказ віддала. У тому разі, якщо остання наполягає на його виконанні – також його не виконувати, а натомість, доповісти про це вищестоящому начальнику. Аналогічними положеннями необхідно доповнити Статуту Збройних Сил України.

Але у статутах є положення, які взагалі позбавленні здорового глузду. Так, ст. 241 Статуту внутрішньої служби ЗС України [8] встановлює, що кожний військовослужбовець повинен піклуватися про збереження свого здоров'я, суворо додержуватися правил особистої та громадської гігієни, а кожний командир (начальник) зобов'язаний забезпечувати у підпорядкованій йому частині (підрозділі) додержання військовослужбовцями правил особистої і громадської гігієни. У той же час, ст. 242 цього ж Статуту перелічує, що включає «суворе» додержання правил особистої гігієни: 1) ранкове і вечірнє мивання з чищенням зубів; 2) миття рук перед прийманням їжі; 3) своєчасне гоління, підстригання волосся та обрізання нігтів; 4) щотижневе миття в лазні зі зміною натільної і постільної білизни, онуч і шкарпеток; 5) утримання в чистоті обмундирування, взуття й постелі, своєчасну заміну підкомірців.

У зв'язку з цим виникають закономірні питання – чи можливо досягти суворого додержання гігієни, якщо один раз у тиждень митися й один раз у тиждень змінювати натільну білизну, шкарпетки тощо!?! Чи може людина, яка тиждень не милася і кожен день має фізичні навантаження, відчувати себе гідно? Чи буде вона здоровою? Взагалі, чи співвідноситься таке положення з категорією «гігієна»? Це положення Статуту створює враження, що його розробники Конституцію України взагалі в очі не бачили, оскільки такі положення не тільки не відповідають здоровому глузду, нормальному існуванню людини, елементарним правилам гігієни, але й цілій низці конституційних положень. Наприклад, ст. 3 (людина, її здоров'я та гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю); ч. 5 ст. 17 (державна забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях); ст. 21 (усі людини є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними); ст. 24 (громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом); ч. 1 та 2 ст. 28 (кожен має право на повагу до його гідності, ніхто не може бути підданий поведженню, що принижує його гідність); ч. 1 ст. 41 (кожен має право на охорону здоров'я) та ін. Крім того, актуальність додержання цих норм значно підсилюється з огляду на те, що йдеться, як правило, про осіб від 18 до 25 років, тобто молодих людей, яких призвали до лав Военної організації та які виконують обов'язки в інтересах суспільства та держави.

Окремою проблемою функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань була та залишається понині проблема насильства. Варто

зазначити, що вона останнім часом отримала меншого розмаху у силу різних обставин (зменшення строку проходження служби до одного року, постійно прикута увага громадськості до цієї проблеми, більш відповідальне (але далеко неповною мірою) ставлення до неї органів державної влади).

Разом із тим, виникають перешкоди для належного виявлення та розслідування таких злочинів, що вчинені у тій або іншій військовій частині. Вони полягають у тому, що командирів не вигідно виявляти злочини у ввіреній йому частині, оскільки це погіршує її якісні показники, за які він теж відповідає. Так, частини 16 та 17 ст. 67 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [9] покладають також на нього обов'язок керувати правовим вихованням військовослужбовців, уживати заходів для запобігання злочинам та іншим правопорушенням. У разі виявлення ним злочину, старші командири (начальники) відразу ж поставлять питання про неналежне виконання зазначених обов'язків.

У зв'язку із цим командири частин доволі часто замовчують та приховують злочини, що були вчинені як від громадськості, так і від інших державних органів, у тому числі від органів прокуратури. Необхідно розуміти, що у таких випадках вони самі вчиняють злочин, передбачений ст. 426 Кримінального кодексу України [11], яка встановлює кримінальну відповідальність за умисне неприпинення злочину, що вчинюється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду.

Але, незважаючи на можливість бути притягненими до кримінальної відповідальності, командири військових частин вчиняють указані діяння.

Наприклад, такі злочини як порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, що виявилось у завданні побоїв, іншого насильства, що заподіяло легкі тілесні ушкодження, що мало характер знущання або глуму над військовослужбовцем та деякі інші злочини доволі часто командирами частин приховуються.

Крім цього, останніми приховуються й більш тяжкі злочини, які пов'язані, наприклад, зі спричиненням потерпілому середніх або тяжких тілесних ушкоджень. Для цього, командуванням уживаються безпрецедентні заходи, пов'язані з їх приховуванням та замовчуванням. Так, наприклад, практиці відомі випадки, коли командування терміново відправляло таких потерпілих військовослужбовців у позачергову відпустку та влаштувало їх у приватну цивільну лікарню, попередньо домовившись про це з самим потерпілим, його батьками та іншими особами, у тому числі, про нерозголошення цієї інформації.

Питання набуває особливої значущості у зв'язку з тим, що саме виявлення злочинів є найважливішим елементом у процесі боротьби зі злочинністю у військах. У тому разі, якщо орган дізнання виявив злочин, належним чином його зафіксував, та ця справа буде відповідним чином розслідувана та передана до суду, то про цей злочин неодмінно стане відомо громадськості, оскільки

судовий процес є гласним та відкритим. Але, якщо на практиці командир військової частини замість виявлення злочину приховає його, то, відповідно, справа не буде передана до суду, злочинці не будуть покарані, громадськості не буде про це відомо та попередження вчинення нових злочинів не відбудеться. Як зазначають кримінологи, реальної офіційної статистики «дідівщини» не існує, а латенізація – (прихованість злочинів) нерідко призводить до поглиблення традицій неповаги до прав та свобод іншої людини, вкорінюється у свідомості особи, яка перебуває на військовій службі, може стати у подальшому криміногенним фактором [14].

На жаль, така практика залишається та існує понині, незважаючи на певні спроби її зміни. Наприклад, на це було спрямовано створення спеціального правоохоронного формування у складі Збройних Сил України – Військової служби правопорядку, призначеного забезпечувати правопорядок і військову дисципліну серед військовослужбовців, запобігати злочинам, іншим порушенням, їх розкривати та припиняти і виконувати інші важливі завдання. Але проблема полягає не у створенні нових правоохоронних органів, хоча це є позитивним прагненням держави у напрямі боротьби зі злочинністю у військах, а в підвищенні правової культури всіх осіб, які проходять військову службу, подоланні тієї важкої спадщини, що дісталась Воєнній організації унаслідок дуже довгого її функціонування в державі з тоталітарним режимом, та перш за все у сфері правового регулювання.

Це лише деякі приклади прогалин та проблем «дороговказу для військових», але й вони свідчать про наявність великої кількості складностей у цій царині. Головна з них полягає у тому, що Статуту не сприйняли та навіть, як видно, не прагнуть сприймати головного постулату сучасного конституціоналізму – не держава, а людина є найвищою соціальною цінністю.

Чи має право держава (моральне та юридичне) примушувати громадян України проходити військову службу?

На сьогоднішній день гостро постало питання про перехід виключно до контрактної військової служби. Іншими словами, держава повинна зробити так, щоб військову службу громадяни України проходили тільки за власним бажанням. Слід зазначити, що Конституція України на відміну від її попередниці (Конституції УРСР 1978 р.) не встановлює будь-яких імперативних вимог щодо існування призову громадян та дозволяє на законодавчому рівні перебачити будь-який принцип комплектування Збройних Сил та інших військових формувань.

Разом із тим, на законодавчому рівні примусове проходження строкової військової служби залишається. У тому ж Законі про засади зовнішньої та внутрішньої політики (ст. 6) стверджується, що однією з основних засад внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони є забезпечення поступового переходу до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі, насамперед за спеціальностями, що визначають боездатність підрозділів. Варто зазначити, що деякі політичні сили ставили своїм пріоритетним завданням майже миттєвий перехід до такого принципу комплектування. Але швидко вирішити цю складну задачу неможливо, а тому тільки спостерігався позитивний поступ у цьому напрямі у 2012 – 2013 роках.

На сьогоднішній день законодавство України відтворює модель, згідно з якою громадяни України не тільки за власним бажанням, але й примусово можуть стати військовослужбовцями, оскільки у законодавстві, як уже було зазначено вище, передбачений призов громадян на військову службу як обов'язкова система комплектування у мирний час підрозділів Воєнної організації громадянами України, що відповідають вимогам, установленим у законі. Так, згідно зі ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»[4] на строкову військову службу в мирний час призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 25-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу.

При цьому необхідно розуміти те, що військова сфера передбачає наявність у осіб, що перебувають у її орбіті, не тільки сукупності необхідних та достатніх навичок, вмінь та знань, але й бажання виконувати обов'язки у цій сфері, оскільки у будь-якій галузі людської життєдіяльності для того, щоб досягти певних позитивних результатів, необхідно бути зацікавленим у роботі та любити її. Військова служба, у свою ж чергу, є не тільки складним, відповідальним та, навіть, небезпечним видом людської діяльності. Не кожний громадянин нашої держави чоловічої статі, який відповідає вимогам, установленим у законі, має нахили до неї. Як показує досвід, примусові роботи без постійного контролю та сильного примусу переважно не виконуються якісно.

Така ж сама ситуація повинна відбутися й у царині військової служби, оскільки у зазначеній сфері людської життєдіяльності творче мислення та підхід відіграють не менш важливу роль ніж у інших сферах. Безперечно, дуже важливе значення мають заходи держави, що покликані забезпечити мотивацію до належного виконання військового обов'язку. Проте, все одно, бажано, щоб лави Воєнної організації нашої держави громадяни України поповнювали свідомо та мали щодо цього бажання. Підтвердженням цього є міжнародний досвід, який «свідчить, що найкращим чином забезпечують безпеку країни професійні збройні сили, що комплектуються на контрактно-добровільній основі»[15].

І хоча, згідно з нормами міжнародного права та ч. 3 ст. 43 Конституції України, військова служба не визнається примусовою працею, від цього вона не стає менш складною та специфічною діяльністю. У зв'язку з цим слід констатувати, що скасування примусового проходження військової служби вимагають з однієї сторони інтереси держави, оскільки це позначається на якості проходження військової служби та виконанні кожним військовослужбовцем своїх функціональних обов'язків, а зрештою на виконанні складних завдань, що покладені на Воєнну організацію. А з іншої – інтересами людини, оскільки у тому разі, якщо людину примушувати робити те, чого вона не бажає та на що вона немає відповідних здібностей, нахилу тощо, це може призвести до негативних наслідків (розлад психічного здоров'я тощо). Крім того, питання, чи має держава примушувати громадян проходити військову службу, значно актуалізується з огляду на те, що, на жаль, держава

на сьогодні неспроможна створити безпечні умови проходження військової служби такими громадянами. У цьому контексті слід чітко розуміти, що держава несе повну відповідальність за громадян, що були призвані на військову службу.

Отже, у поточному законодавстві, що існує на сьогоднішній день, не враховуються інтереси людини, бажання проходити або не проходити військову службу, її нахили, уподобання та здібності. Із цього проглядається виключно позитивістський підхід.

Положення законодавства, що встановлює призов громадян України на строкову військову службу, входить своїм корінням у минуле, у час існування нашої держави у складі Російської імперії, а потім і Радянського Союзу. З огляду на геополітичне становище, існування біполярного світу, Радянський Союз, що претендував на роль наймогутнішої держави, проводив жорстку політику мілітаризації, нарощував чисельність своєї воєнної організації задля створення необхідних передумов для протистояння з державами, що мають інші ідеологічні підвалини та для реалізації своїх імперських амбіцій, при цьому офіційна позиція радянської держави була іншою.

Проте Україна, з утвердженням своєї незалежності, проголосила курс на миролюбний характер своєї зовнішньої та внутрішньої політики, що знайшов утілення в усьому законодавстві, у тому числі у ст. 18 Конституції України, де зазначено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Крім цього, Україна Указом Президента України від 8 червня 2012 року №390/2012 проголосила свою Воєнну доктрину [16], яка має виключно оборонний характер та в якій наша держава засуджує війну як знаряддя національної політики, дотримується принципу незастосування сили та загрози силою і прагне вирішувати всі міжнародні спори та конфлікти виключно політичними методами. Наявність названих демократичних положень не принижує значення Воєнної організації та всіх заходів Української держави щодо забезпечення власної воєнної безпеки.

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що державі необхідно вжити додаткових заходів щодо прискорення проведення військової реформи задля переходу до професійної армії та комплектування всіх підрозділів Воєнної організації держави виключно на контрактній основі. На сьогоднішній момент прийнято рішення про перехід на контракт до 2015 року, проте, враховуючи реальну ситуацію та бюджетне фінансування, здійснити це у наведений строк буде майже неможливо.

Як висновок варто відзначити, що з 2010 року українська армія була повністю позбавлена орієнтирів магістрального розвитку. Великим гальмом на шляху її розв'язання є проблема нормативного унормування, котра залишилась та майже не зазнала змін з радянських часів. Доповнення нормативних актів, що діють у цій сфері, здійснювалось фрагментарно та непослідовно, без урахування вимог та стандартів, що були проголошені Конституцією України.

У зв'язку з проголошенням курсу на перехід до комплектування Збройних Сил та інших військових формувань виключно на контрактних засадах варто переглянути саму філософію та концепцію Закону України «Про військових обов'язок і військову службу», головний акцент зробити на проходженні військової служби за контрактом, а не за призовом, передбачивши відповідні гарантії для цього. У наведеному Законі відсутній припис про рівний доступ до військової служби, а йдеться лише про можливість укласти контракт на проходження військової служби (статті 19 і 20).

Докорінних змін повинні зазнати Статути Збройних Сил України. Вони повинні бути суттєвим чином переглянуті на предмет додержання прав і свобод військовослужбовців, особливо строкової служби. Більш того, зазначеній ревізії повинно бути піддано все військове законодавство, з урахуванням базових конституційних принципів, що проголошені у нашій державі.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України – 1996, №30, ст.141.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року N 964-IV//Відомості Верховної Ради України - 2003, N 39, ст.351.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року N 2411-VI //Відомості Верховної Ради України - 2010, N 40, ст.527.
4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2233-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 386.
5. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.
6. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 3 листопада 2006 р. № 328-V// Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 51. – Ст. 519.
8. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами : Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.
9. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : затв. Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 23–24. – Ст. 194.
10. Дисциплінарний Статут Збройних Сил України : затв. Законом України від 24 березня 1999 року № 551-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 197.

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
12. Про державну службу : Закон України від 12 грудня 2006 р. № 432-V// Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 9. – Ст. 69.
13. Дисциплінарний Статут органів внутрішніх справ : затв. Законом України від 22 лютого 2006 р. № 3460-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 29. – Ст. 245.
14. Карпенко М. І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглих (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) – М. І. Карпенко / за заг. ред. В. К. Матвійчука : монографія. – К. : КНТ, 2006. – С. 56.
15. Гуцин В. З. Военная служба – конституционная обязанность граждан Российской Федерации / В. З. Гуцин // Право и политика. – 2000. – № 12.– С. 67.
16. Военна доктрина України : затв. Указом Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року №390/2012) // Президентський вісник. – 2012. – № 14.

Висновки

З наведеного можна зробити висновок, що окремі права і свободи людини, можуть існувати і поза межами Конституції. Допускаючи можливість розширення прав і свобод Конституція України при цьому не допускає звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22). Ця норма є яскравим прикладом самообмеження держави у відносинах із громадянином у ході втілення нею основоположних принципів правової держави, вироблених світовою спільнотою.

Уявлення про те, що мірилом реалізації людиною власних прав є її повага до прав інших осіб, відображає цивілізаційний досвід суспільного розвитку людства. Цей принцип ми зустрічаємо у Біблії: «Не робить іншим того, чого собі не бажаєш» (Дії 15:29).

Чинною Конституцією імplementовано базові положення міжнародно-правових актів, що стосуються прав людини, зокрема: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Розділ II змістовно визначив систему прав і свобод, охопивши всі основні соціальні сфери. Розширене коло конституційних прав і свобод стосується прав на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), на життя (ст. 27), на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), на власність (ст. 41), на свободу пересування та вільного місця проживання (ст. 33) тощо.

Реальне наповнення прав і свобод людини і громадянина забезпечило скасування смертної кари, утворення політичних партій та громадських організацій (станом на 01.01.2013 року в Україні діяло 91317 громадських організацій, в яких: 87572 мають місцевий статус, 2924 всеукраїнський, 824 – міжнародний). Україна гарантує представникам різних національностей, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Пріоритетним завданням держави є підтримання атмосфери толерантності, усунення чинників міжнаціональної напруженості і конфліктів.

Міжнародні механізми захисту прав людини є додатковою гарантією реалізації цих прав. Ратифікація 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року дала можливість звертатися щодо захисту своїх порушених прав до Європейського суду з прав людини. Приєднання у 1990 році до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року є визнання юрисдикції Комітету ООН з прав людини щодо розгляду індивідуальних скарг громадян України на порушення їх прав та свобод, гарантованих цим пактом.

Важливим елементом у системі захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційною юрисдикцією на території України, покликаний гарантувати верховенство Конституції України як Основного Закону держави та здійснює свою діяльність на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Конституцією України закріплюється право особи звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 55), що є спеціальним інститутом у системі захисту прав і свобод людини та є врахуванням досвіду інституту омбудсмена (Уповноваженого з прав людини) європейських країн. Відповідно до положень Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» запроваджено парламентський контроль за додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції. Прийняття даного закону стало позитивним зрушенням в рамках позасудового захисту статусу особи та наближенням до міжнародно-правових стандартів.

Кожна людина повинна мати свободу бути такою, як є, а також - і це головне, шанс стати такою, як вона хоче. Шлях України в майбутнє полягає у створенні демократичної та правової держави, формуванні української ідентичності та консолідації українського суспільства у міжнародному масштабі. Визнання та захист основних прав та свобод людини і громадянина на рівні соціуму не залежить від різних точок зору, різних ідеологічних протиріч, специфіки культурних та релігійних систем.

Таким чином, Конституцією України не тільки визначено права і свободи людини і громадянина, але і закладено механізм їх реалізації та захисту від незаконних посягань. Разом з тим, щоб конституційне право кожної людини було не декларативним, а реальним, необхідно не лише злагоджена робота органів державної влади і місцевого самоврядування, але і активна громадянська позиція кожного члена нашого суспільства.

Internet додав світу нову якість, усунувши поняття "відстань" і стиснувши "час" у сфері комунікації. Масове підключення до Internet викличе вибух у психології нашого народу, яка у нас має свою специфіку. У нас зруйнована релігійно-етнічна структура в суспільстві, немає "гальм" і єдиної об'єднуючої ідеї. Зіткнення нерозвиненого, нестійкого суспільства (з "картинами", що склалися, баченням світу) з цими реаліями призведе до непередбачуваних результатів. Все це складає соціальну специфіку підключення Internet, і ключовим суб'єктом тут виступає вказаний оператор.

Вирішити ці питання у нас сьогодні може тільки держава. Не випадково подібні держструктури є не тільки в пострадянських державах (Росії, Естонії та ін.), а і у Франції, Великобританії. Тому необхідно захистити суспільство, інформаційний ринок України на державному рівні, надати державну підтримку підприємствам, які впроваджують нові технології в галузі інформаційного обслуговування і діяльність яких спрямована на розвиток інформаційних мереж на рівні стандартів високорозвинених країн.

Доцільно здійснення наступних заходів під керівництвом авторитетної державної інстанції, що має відповідні повноваження.

З обговорюваної проблеми випливає, що Конституція України визначає також основи і засади державної політики у галузі національної безпеки та оборони. Особливо це стосується захист прав людини, громадянина на окупованих територіях України. Тому забезпечення національної безпеки і

оборони країни Конституція відносить до одного з найважливіших завдань держави – це є справою всього Українського народу.

Для нотаток

Наукове видання

Матеріали круглого столу кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права Юридичного
інституту
«ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В СУЧАСНОМУ
СВІТІ»

В авторській редакції
Комп'ютерна верстка Ірина Петровська

Рекомендовано до друку 2.06.2014. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Ум.друк.арк. 9.0. Наклад 100 пр.

Віддруковано на кафедрі конституційного, міжнародного та адміністративного
права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а